

Austr.

5459

l

Austr. 5459 l

bodoki Fodor Zoltán
Mészáros, 948.

NAGY-KÖRÖSI KRÓNIKA.

IRTA

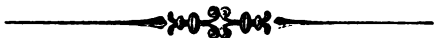
BALLA GERGELY.

JEGYZETEKSEL S OKLEVÉLTÁRRAL ELLÁTVA

KIADTÁK

SZABÓ KÁROLY és SZILÁGYI SÁNDOR.

KECSKEMÉTEN, 1856.

SZILÁDY KÁROLY KÖNYVNYOMDÁJA.

A/67/453

**Bayerische
Staatsbibliothek
München**

ELŐSZÓ.

Balla Gergely jelen krónikája, melyet Nagy-Körös levéltárából a város érdemes polgármesterének és tanácsának szives közlékenysége és fölhatalmazása folytán ezennel közzé teszünk, eddig N. Körös miveltebb polgárain kívül csak igen kevesek előtt lehetett ismeretes, s bár ezek által helyi érdekből figyelemre volt is méltatva, irodalmunkra nézve folyvást haszonvéltelenül lappangott.

Mi midőn ez iratot átlapozván, magunkat annak kiadására elhatároztuk, azon érdek és élénk részvétel kielégítésén feljül, melyet N. Körös polgáraiban városuk mult századokbeli községi életének s főbb viszontagságainak emléke iránt tapasztaltunk, különösen azon szempontból indultunk ki, hogy hazai történetirodalmunkat egy eddig ismeretlen s több tekintetben figyelmet érdemlő emlékirattal gazdagítsuk.

Ha nem becsüljük is túl történetirodalmunk ez általi nyereségét, annyit reménylünk a figyelmes olvasó el fog ismerni, hogy hazánknak a török uralom alatt állati viszonyaira, melyek kellő részletességgel tárgyalva s ismertetve mind eddig nincsenek, krónikánk s az ehez mellékelt török oklevelek, melyeket a vá-

ros levéltárában találtató eredetieknek a jeles Repiczky János által eszközölt fordításaiból szemeltünk ki, tetemes világot vetnek. S a mellett hogy krónikánk a közelebbi múlt két századi népelet ismeretére becses adatokat nyújt, a múlt század történeteinek némi részleteire nézve, millyenék az 1707. és 1708-diki kecskeméti s körösi események, az 1735-diki tiszántúli népmozgalom, az 1739-diki pestis, forrásúl, még pedig némi részben első s csaknem egyedüli részletes forrásúl használható.

Örömet vállalkozánk tehát e krónika kiadására, nyereségül tekintve irodalmunkra nézve, hogy a múlt századi magyar írók sorába, épen azon korból, melyből aránylag olly kevés magyar történetirati emléktünk van, egy eddig nevérol sem ismert író t igtathatunk, s e férfinak, kinék kopott sírköve a körösi temetőben rég ismeretlenül hever, munkája kiadásával az irodalmi téren maradandóbb emléket állíthatunk.

S ezzel áttérünk krónikánk szerzője Balla Gergely életrajzának rövid előadására, követve főként azon adatokat, melyet szerzőnk unokájának az irodalmunkban ismert nevű Balla Károly urnak, szíveségébül nyertünk.

Balla Gergely születési évét 1710-re helyezhetjük; legalább a város levéltárában létező bizonyos permásolatban, melyben szerzőnknek, akkor második bírónak, 1758-ban hit alatt tett tanúvallomása is olvasható, életkora „circiter 48 annorum“ szavakkal van meghatározva; miből egyszersmind az is kitűnik, hogy születésidejét ön maga sem tudta egész bizo-

nyossággal. Atyja hasonlóan Gergely körösi lakos volt, kit 1708-ban a város védelme közben a ráczok, — mint szerzőnk bőven előadja, — csaknem halálra vagdaltak, de a ki sebeiből fölépülván még 1743-ban is élt.

Az ifjú Balla Gergely iskolai pályája végeztével a hazai törvény tanulására adván magát, e végett az akkori szokás szerint mint patvarista 1730-ban Pozsonyban, 1731—1734-ben pedig Bécsben, igen hihetőleg Dömjén Gergely akkori agens oldala mellett, kivél később mint körösi jegyző is jó viszonyban volt, szerzett magának gyakorlati ismereteket. Ez időben vetette meg mintegy 2000 kötetből állott könyvtárának alapját, melyet az azonkori latin, magyar, német, franczia és olasz jelesebb munkákkal gondosan gyarapított. Bécsből 1735 körül szülő földére N. Körösre vissza térvén, itt előbb mint jegyző utóbb mint bíró hosszas ideig hivataloskodva a községi ügyek intézésére tetemes befolyást gyakorolt. Mint születésének úgy halálának idejét sem határozhatjuk meg pontosan; a velünk közlött iratokból azonban annyi bizonyos, hogy 1772-ben még életben volt.

Halálával könyvtára, csekély kivétellel, idősb fia Antal birtokába került, s ennél látta még 1813-ban Balla Károly, szerzőnknek Zsigmond fiátóli unokája a körösi krónika eredeti kéziratát, melly hihetőleg akkor veszett el, ha ugyan még addig megmaradt, midőn 1852-ben az említett Antal unokája, szép apja Gergely könyvtárát, annak számos latin, magyar és német kézírataival együtt, mellyek közül azonban

a velünk közlött czímek után itélve talán csak a „Fragmenta Viennensia“ czimű birhatott némi érdekel, elárverezteté.

Mi e szerint az eredeti kézirathoz jutni nem reménylhetvén, a városi levéltárban létező ujabbkori másolat után adtuk e krónikát, szemmel tartván azonban különösen a szöveg gyakran ingadozó helyesírási szabályaira nézve azon az eredetivel közel egykorúnak látszó másolatot is, mellyet egy itteni ügybarátunk szivességéből volt alkalmunk használni.

N. Körösön majus 6-dikán 1856.

A kiadók.

NAGY-KÖRÖSI KRONIKA.

Árpád minekutánna Svatoplugust kiűzte, elfoglalván az egész országot, magának lakóhelyet keresett Székes-Fehérvár körül, de ott tetszése szerint nem talált, a Dunán általjótt, és a Duna s Tisza folyóvizek közt is a sok vizek miatt kedve szerint nehezen talált: hanem a Tisza vize mellett kies, partos helyen, az hol most Árpád, vagy a mint most közönségesen hívják Alpár nevű falu vagyon, Körös városától három mértföld, telepedett meg, ott csináltatván magának lakozásra szükséges várat és házakat *). Ezt látván a több Magyarok is, az országban elszéledtek, és Kapitányaiknak igazgatásokból magoknak és házok népének a megtelepedésre falukat és városokat formáltak: az honnan ennek a földnek megkémlelésére sokan közzülök kijöven, ez a része a

*) Hogy *Alpár* helységét, mint szerzőnk állítja, valaha *Árpádnak* nevezték volna, kétségtelen tévedés; Béla király XI-dik századi névtelen jegyzője e helyet, mint már Árpád bejövetele előtt állott várat emlegeti. Alpár mezején történt Árpád döntő csatája Szalán bolgár vezérrel; melly csatának a népnél fenmaradt emléke s az *Alpár* és *Árpád* nevek némi hasonlósága vihette szerzőnket azon hibás állításra, hogy Árpád e helyt telepedett volna meg. Árpádnak és családjának lakhelye hiteles bizonyságok szerint Ó-Budán, — Attila egykori székhelyén, — a Csepel szigetén és Székes-Fejérvár körül volt. Az Árpádescsalád magánbirtoka is, mint az Árpád fiainak és unokáinak neveit viselő *Solt*, *Taksöny*, *Tas*, *Tevel* és *Vál* helynevekből kitűnik, a Dunamelléken és Dunántúl volt. — Úgy látszik szerzőnk legrégibb hazai történetírónkat, Béla király névtelen jegyzőjét, bár ez az ő korában már nyomtatásban megjelent (1746-ban) nem ismerte, vagy kellő figyelemre nem méltatta.

hol most a város fekszik, teljes lévén vizekkel és erdőkkel, csaknem annyira mint az alsó gát mellyékén egy darabon, a hol Cseplész János, Erdős Mihály és Csete János nemes embereknek majorjai vagynak, azon nevezett Scythák által formáltatott egy falu, mely Scythiai nyelven neveztetett általok *Ents*. Annakutánna Árpád fejedelemtől számosabban a Scythák kijárván Entsre, örvendezték az ott lehető lakásokat, és hamar időn többsedvén, a lakosok feleségeiknek és gyermekeiknek nagyobb bátorságot szerezni kívánván, sokan a későbbben jövő emberek közül a körösfákkal teljes erdőkben csináltak maguknak gunyhókat és házakat, a hol mostanában a templom, városháza, és több partos helyek voltak és vagynak, azokon lett megtelepedések, mellyért is a helység annakutánna *Körösnek* neveztetett. Ezen általok megszállott helységnek és városnak örök emlékezetül czimert adott, egy körösfának formáját, mellyet mind e mai napiglan a város tart. Illyen módon Körös városa megépült, Ents pedig elpusztult, hanem egy ivó kútjok megmaradt, melyet mind e mái napig is Entsi kútnak hívnak, és a városnak nagy része ivó vizet onnan hord magának. *)

*) Mikor alapítottott Körös városa, adatok hiányában meghatározunk nem lehet. A város nevének az itt diszllett körösfáktól származtatása igen is elfogadható; azt azonban hogy Körös már Árpád alatt meg lett volna szállva, szerzőnk csak gondolomra állítja; hogy pedig mai pecsétét Árpádtól nyerte volna, olly világos tévedés, mellyre szerzőnk csak szülő városának kiemelésebeni túlbuzgósága vihette. — Legrégibb oklevél, mellyet Körös multjára nézve idézhetünk, Zsigmond királynak 1423-ban kelt védlevele némelly Körös és Kecskemét körüli kún helységek részére, mellyben a király Ilosvai György zólyomi főispánnak és Györkei Lökös-, László- és Jánosnak, valamint az általok bírt Körös helységében levő tisztjeiknek és vámszedőiknek megparancsolja, hogy a kúnokat háborgatni, letartóztatni s Körös hely-

Annakutánna a kilenczedik századnak vége felé Geyza magyar fejedelemsége alatt a keresztyén válás gyökeret vert magának a magyaroknál, mert ez a fejedelem Albert nevű püspök által megkereszteltetvén, papokat és tanítókat hozott bé az országha. Ennek fia István, ki is annakutánna királyságot ért, megkereszteltetett.

Ez időben a körösiek keresztyén vallásra tértenek. Ez az Albert volt egy cseh nemzetből való prágai püspök, a ki Geyza idejében Magyarországra menvén, megkeresztelte István első magyar királyt is, tanítván a magyarokat a keresztyén hitre, mellyre nézve magyarok apostoloknak és patronusoknak is tartották, sőt első esztergomi érseknek is: de ezek igen bizonytalanok s az ő életének másutt való folyásával meggyeztetni nem lehet*). Nagyobb hitelre méltó inkább:

Minekutánna Sz. István király A^o C. 989**) királyságra emeltetnék, azonnal az egész Magyaror-

ségében és Kecskemét városában, mint a kúnokra nézve idegen bíróság előtt, elítélni ne merjék. Ez oklevél eredetije a jászkún kerületi levéltárban van; a Kecskemét városi levéltárban levő másolatról egész kiterjedésében közli azt *Hornyik János „Kecskemét viszonya a Kis-Kúnsághoz“* című értekezésében (Új Magyar Múzeum 1853. I. köt. 329—331 l.). Másik legrégibb Kőrösre vonatkozó oklevél ugyancsak Zsigmondtól 1435-ben kelt; ebből kitűnik, hogy Kőrös ekkor, mint királyi birtok több más jószágokkal, Zsigmond által Özdögei Besenyő Miklósnak volt elzálogosítva. Lásd: *Fejér, Codex Dipl. Hung. X. d. VII. köt. 653 l.* Mind két levélben Kőrös még mint falu (possessio) említettik.

*) *Schmitt, Archiep. Strigon* I. 9. említi azon irodalmi vitákat, melyeket a 17- és 18-dik század írói Albert esztergomi érsekségére vonatkozólag folytattak. De Szörényi Sándor munkája Nova Series e kérdést annyira eldönti, hogy Albertet már *Pray Hierarchia* sem említi az eszt. érsekek közt.

**) Híbásan 1000 helyett.

szág pogány vallásból keresztyén hitre többnyire erőszakkal térítettett, püspökséget, prelatúrákat és más pápista keresztyénekhez tartozó belső papi hivatalokat és rendelkezéseket szerzett volna, parancsolt templomokat is építtetni, azoknak kiváltképen, a kik már magok lakóhelyekben megszáporodtanak; azon szoros királyi parancsolathoz a körösiek is magokat alkalmaztatván, úgy építették ezt a templomot tornyával együtt, mely mostan is megvagyon, a templom nem volt ugyan olyan nagy mint mostanság áll, de a torony maga előbbi állapotjában és magosságában meghagyatott. A jó helységek papi renden valóknak kiadattak, hogy akármely szerzetből valók ott magoknak házakat építtethetnek, és általok taníttathassanak a keresztyén vallásra, mellyek közt, meg lehet engedni, hogy Körösön is klastromnak való hely meg volt engedve, de bizonytalan, mert sohol a városon ollyas épületnek nyoma nem találtatott. Mások különböző dolgokat emlegetnek, de minthogy bizonytalan mind ez ideig régi eleinknek vélekedések, azokról én is hallgatni kívánok; hanem az bizonyos, hogy a több ország lakosival Körös városa a pápista keresztyén vallást bévette. A toronymnak két kő szegelet oszlopinak tetején napnyugotra két felől vas rudak látszattak ki, mellyeket gyermek koromban magam is úgy láttam lenni, némelleyek azt állították, hogy azokban a vasakban hajdant darab kövek voltak, mellyek valamelly kép formákat mutathattak, azután a magistrátus által a vasak rontattak.

A templomot tornyával együtt ha nem magok a körösiek építették volna, hanem valamelly püspök, vagy más egyházi renden lévő tehetséges személy, valamellyik káptalanban vagy is Conventben valaholott eddig róla írás találtatott volna, de sohol azok, a kik már az iránt felkeresésében magokat fárasztották, semmit sem találtak, históriákból is, vagy más emlékezetre méltó dolgokat írott könyvekből ez

ideig ki nem nyomozhatták, holott többnyire a jeles emberek által Isten dicsőségére emelt kápolnáknak kivált templomoknak dícséretre méltó buzgósságos cselekedetek és építtetések a következőknél hogy emlékeztetben hagyattatnának, írásban, vagy is nyomtatásban szoktak befoglaltatni.

A városon kívül is egyes körakásbeli épületek voltak, melyek az utazó emberek kedvéért kiváltképen az időnek akkori állapota úgy hozván magával azoknak oldalaiban az Istennek, és a szentek minden napon való tisztelet gyakorlásáért képek voltak. Minden nemű dolgaikban, ha miben megszorútanak a körösiek, egyenesen a királynak tudtára adták, és mint egyenesen királyi házhoz tartozó város népe Magistratusa által folyamadott, mert más urat a királyon kívül nem ismert, melyet a következő dolgoknak magyarázatjából megmutatni kívánok. *)

Szent István király halála után, mely volt 1038-ik esztendőben, következő királyok nem sokat gondolván a szerzetesekkel csak veszekedtek, és belső gyűlölséget tévén a Magyarokkal, mivel nem is szinte Magyarok, hanem Német nemzetből valók valának, mint Péter, Aba **); azok után András király követ-

*) Zsigmond király 1423-ki levele szerint Ilosvai Miklós-nak és a Györkeiknek Kőrösön tisztjeik és vámszedőik is voltak ugyan: azonban igen hihető, hogy ők Kőröst csak mint elzálogosított királyi jószágot bírták, mint ez Özdögei Miklósra nézve Zsigmond király 1435-ki leveléből, hol Kőrös, mint királyi birtok (possessio nostra) említetik, kétségtelen.

**) Úgy látezik, hogy szerzőnk Abát, az Árpáddal bejött Ed és Edömer kún vezérek utódát, nem tartotta magyarnak: holott kún és magyar közt a legrégibb időtől fogva nemzetiségi különbség nem létezett, külön kún nyelv soha nem volt, s a kúnok beszéde, mint maig is utódaiké, a székelyek és palócoké, csak szójárásilag különbözött a magyarokétól.

kezék 1047-dik eszt.-ben. Ez magyar volt ugyan, de ezzel is olly szövetséget tevének a magyarok, hogy a scythiai pogány hitet engedné meg nékiek, mert azt mondják vala az óltátólan fogva jó szerencsájök nem volna, mi ólta keresztyénekké lettenek, mellyre a király maga is reá állott, és ennek a királynak idejében többnyire a szerzetesek levágattattak, klastromok, templomok lerontattak, elpusztítottak, sőt még a püspökök is magok hívtalajokban nehezen maradhatának meg. A többek közzül Gellért nevű csanádi püspököt emlékezetben lehet hozni, kit a magyarok Budánál egy talyigára kötözzén az hegyre, mely most *Tobány* rácz város *) felett vagyon, felvonatták, és a hegy tetőről a Duna felől leeresztették, mely hegyet mind ekkoráig Sz. Gellért hegyének neveznek minden renden lévő emberek.

Ennek a királynak nagy hadakozása lön Harmadik Henrik császárral az említett Péter király haláláért, ki is azon az helyen, az hol most a Vértes vagyon, keményen megveré a németeket, úgy hogy patak formán folya az ellenség vére, mely darab földet az holott harczoltanak, azóltá hívják *Vértesnek* **); mely veszedelmét megértvén népének Henrik császár, követek által András királylyal megbékélt. Sőt a békességnek nagyobb erősségére nézve a császár maga a leányát Zsófiát András királynak Salamon nevű fiának feleségül adá. Így András király királyságában megerősödvén, szerencsés hadakozási után a magyarokat a keresztyén vallásnak bévételére kényszeríté, mely meg is lett. Így próbálták meg hogy keresztyének-e vagy sem? Vizkereszt napján a királyi parancsolat szerént a pap minden ember házához menjen el a kereszttel, valami áldást

*) A mai Buda városának *Tabán* nevű része.

**) Régi krónikáink szerint e hegylánczat a szétvert németek itt elhányt vértjeiről nevezték *Vértesnek*.

mondjon, akkor kitanúlja, ki a keresztyén, ki nem? és ezért a fáradságáért a papnak adjon minden gazda valami alamizsnát, és másodszor mivel velegyesleg vannak a keresztyének a pogányokkal, a melly helységekben keresztyének vannak, azok az utczákon, kereszt úton keresztet emelnének, és azzal mutatnák meg magokat keresztyéneknek lenni. Már a hol az nem találtatott, az utazó emberek is megmondották, hogy azon helységbeliek nem volnának keresztyének.

Minekutánna mind ezen említett királyoknak változásaik végben mentenek volna, nem akarnám elhallgatni Lajos királynak idejében, sőt annak utánna is Zapolya János *) királynak és következőképen Ferdinand első ugyan magyar királynak idejek alatt Nagy Körös városa miképen ment el a pápista vallásról a reformata vallásra? mellynek is lerajzolása avagy írása az alább írt módon következik:

A^o 1519. A midőn Magyarországon Lajos király uralkodnék, a római imperiumban ötödik Károly császár volna Imperator, ennek uralkodása alatt lett a reformatio ilyen módon. Tizedik Leo pápának parancsolatjából Arcemboldus és ennek Vicarius Tetzeli János barátnak adódtak Indulgentiák kezekben, hogy az egész római imperiumban azokat nagy summa pénzen árulván, ki ki a minéműt kívánna adná el, melly által a vévő lelke idvességét megnyerné, melly dolog az egész vallásnak nagy kissebbségére lön.

*) Szerzőnk, mint a XVII. és XVIII-dik század legtöbb írói, hibásan ír *Zapolyát* a helyes *Szapolyai* helyett. Ezen család *Zapolye* nevű Horvátországgal határos helységből származott s innen vette nevét, melyet a XVI. századi Heltai Gáspár, Görcseni Ambrús deák, és Valkai András, kik a két utolsó Szapolyaival, János királylyal és János Zsigmonddal, egykorban éltek, magyar nyelven írt munkáikban, a szerént mint az akkor divatozott, mindig *Szapolyainak* írnak.

Ennek ellene állott és prédikált legelsőben is Saxonia országban *Luther Márton* augustinus barát, és azon indulgentiák ellen disputációt tett és thesesekben vagy kérdésekben foglalván nehézségeit nyomtatásban német és deák nyelven közönségessé, és azok szerint kinek kinek nyilvánosságossá tette, mint kellessék hinni minden keresztyén embernek? Midőn ő néki meg nem feleltek volna, ő is mint nyelves predikátor mindenütt vélekedéseit hirdetvén, elhitette magával, hogy az ő beszéde és tudománya igaz volna: sőt az egész községgel is megerősítette, hogy úgy vannak minden vallásbeli kérdések és feleletek, a mint ő állítja, azt többnyire szent írással is kész volt közönséges helyeken elől magyarázni, és meg is bizonyítani. Hallván ezeket a Luthernek közönségessé tett prédikállásait nem csak a köznép, hanem maga Fridericus Saxoniai Elector és a Hassiai fejedelem, annyira megnyerettettek Luthernek prédikálási után, mind vallását bévették, hogy Lutheristáknak és nem pápistáknak neveztettek. Ezen vallás hirtelen eláradott, és mindenek előtt kellemetes lett; mellyet midőn a római pápa észrevett volna, csilapította mindjárt a Római Imperátor ötödik Károly császár által. Az igaz hogy ellenek támadott, és az imperiumban le akarta volna csendesíteni; de gyengén bánván velük annyira elhatalmazott, hogy már nem is birhatna ellenük hatalmával; azért is a császár Augspurg imperialis városában gyűlést hirdetett, az hol is belső külső személyeknek egybengyűlések lévén ott az egész imperiumbeli püspököknek általa a dolog kérdésre vétetődött, holott nem hogy Luthernek tudománya eloltódott volna, sőt inkább a pápista vallásnak megsértődésével gyarapodott; és hogy legkissebben is az imperialis főrendek által ne rongáltassanak, az ellen a gyűlésben protestaltanak, mellyre nézve is protestansoknak neveztettek. A Luther Mártonnak s tudományának minden czikkelyei rendben vétetődvén leíratat-

tak, publikáltattak és ki is adattattak Augspurg nevű városban, melyért is Augustana Confessiónak nevezetett, melynek titulussa mind e mai napig a keresztyének között fent maradott s fenn áll.

Az időben Magyarországból és Erdélyből a kereskedők közzül magok nyereségeknél kedvéért sokan megfordultanak mind Saxoniában mind pedig más imperialis híres városokban, a melyekben Luther Mártonnak tudománya közönséges helyeken prédikáltatott és taníttatott, sőt az iskolákban is tanítók által a kisdedeknek szájokba nyomattatott, s minden módon oktattatott, könyvek kinyomtatván közönségessé tétettek, és árultattak; ezek is mintegy újságon kapván, magoknak is sok könyveket vettenek, és ide Magyarorszában és Erdélyben béhoztak, mutogatták, hintegették, belső és külső személyeknek osztogatták, sőt magok gyermekeit is lassan lassan arra taníttatták, elannyira hogy a pápista vallástól mind az öreg emberek, mind az ifjak és kisebbek elállottak. Magyarorszában Sátorallya-Ujhely városában Siklósi Mihály nevű ember által legelsőben is taníttatott ezer ötszáz huszonekettődik esztendőben.

Erdélyben két plebánusok magok vallását elhagyván azok taníttották közönséges helyen. Melly dolgot megtudván az akkori Primás Esztergomi érsek Szathmári György, Lajos királynak nagy panaszkodva beszéllette, minémű szakadások a vallásban mind Magyarorszában mind Erdélyben legyenek? A király ezen megindulván, az Erdélyben pápista vallásukat elhagyott két plebanusokat Budára citáltatta, kik is eljöttek a király parancsolatjára, de többé vissza nem mentenek, mert nem is bocsáttattak. A vallásnak elnyomattatásáról való királyi parancsolat is ment ki az Erdélyiekhez A° 1522. mely költ FERIA 4-ta post Dominicam Laetare.

Annakutána pedig 1523-dik esztendőben Lajos

király megént másik parancsolatot adott ki a Lutheranusoknak elnyomattatásáru! a Clerusnak instantiájára Budán, melynek értelme ez vala: Hogy az új vallásru! való könyvek mind szedettetnének el, és égettetnének meg. A primás is írt Szebenben levelet a szebenieknek, emanalt die 15. Augusti 1524, hogy Saxoniábúl a kalmárok által oda vitt Zsoltáros könyveket, catechismusokat sub poena excommunicationis szedjenek össze, és égessék meg, hogy senki azt ne olvasná, annál is inkább magának megtartani ne merészelné. Mellyet valamentire véghez vitt a szebeni tanács, de sem Magyarországbán, sem Erdélyben le nem csendesíthették; azért is 1525-ben országgyűlést rendelt a király a Rákos mezejére, melly gyűlésben az végeztetett: hogy a Luther tanítványi és vallását követői az országbúl kiűzettessenek, és nem csak a papi rendek, hanem a világi fő rendek által is szabadon megfogattathatnak és megégettethetnek.

Igy mennél jobban tilalmaztatott annak bévétele, annál inkább gyarapodott; mert ebben az esztendőben Budán Gryneus Simon és Vinshenius *) Vitus tudós fő doctorok által, a kik még Mátyás királytól megmaradt bibliothekának praefectusi és gondviselői voltak, ez a tudomány általok oskolában taníttatott, de ott sokáig a királynak tilalma miatt nem maradhattak. Gryneus Basileában ment philosophiae professornak, Vitus pedig Vittembergába ment görög nyelvnek tanítására, mindketten magok vallását megtartották. Sáros Patakon Kopácsi István predikállotta az evangyeliomot.

A vallásnak elterjedése Magyarországbán könnyen megesett, és szabadságot vett magának a király és főrendek halálával, mert második Lajos király, kinek veszedelmes állapotjáról már emlékeztünk,

*) *Timon Epitome* (ad annüm 1523) s *Ribini Memorab.* I, 4. Vinshemiusnak írják.

1526-dik esztendőben Szulimán török császárral nyaka vágó Sz. János napján a Mohács mezején megütközvén, ki is csak huszonnégyezer emberrel lévén a Cselepataka sáros vízben szorítottatott, ott meg is holt, melly harcban az esztergomi érsek, kalocsai érsek, váradi püspök, pécsi püspök, csanádi püspök, az országnak fő rendei, nemessei egy órában az országnak nagy siralmára és elfelejthetetlen bánatjára elvesztenek.

Mivel azért az ország állapotjának oszlopi elhullottanak, nem volt a ki keményen oltalmazta volna már az országban bévett pápista vallást, ezért is ugyan taníttatott városokban, falukban, és mint újságon kapván a nép, a pápista vallást elhagyta, és más vallásnak tanulására adta elméjét és erejét, annál is inkább, hogy Lajos királynak halála után az országban nagy hasonlások lettenek.

Az alatt míg Ferdinánd király és Zapolya János király közt az ország villongásban volna, mind Luthernek, mind Calvinusnak követői annyira mentek tudományokkal, hogy senki nem vala, ki őket megakadályoztatná. Kálmántzi *) Márton Pest vármegyében is tanított nevezetesen: Nagy Körös városa lakosai alkalmasint bévették az evangyeliumi tudományt, egy része pedig pápistaságban maradt. A templomban teendő isteni szolgálat iránt egymással vetekedvén a pápisták nem akarták engedni; a reformatusok azt kívánták, hogy az övék is ott légyen; szórúl szóra, beszédről beszédre mindaddig mentenek, míg nem a templomot két felé osztották, és két felé rekesztették; ez meglévén a predikátor a maga predikáló székéből tanította hathatósan a reformata vallást, mellyet sokszor azok is hallgattanak, a kik valásokban keményebbek voltak. A predikátornak az

*) Kálmáncsehi Sánta Márton.

időben olyatén szokása vala az imádkozásban, és predikálásban, hogy igen nagy megalázódással, fejének nagy meghajtásával vitte végben az isteniszolgálatot, és úgy hirdette az evangyeliiumot a községnek. A pápista körösi atyafiak mind azon voltak, hogy amazokat megcsúfolhassák, a minthogy némelly maga gondolatlan feje fúrt bolond ifjak egy dögölt kutyát bévittek a templomban, azt tették a reformatus predikátornak székeiben, mellynek két első lábait helyeztették a szerént, a mint a predikátor maga kezeit szokta vala a székeben tartani, a fejét is a kutyának meghajtva hagyták, a mint szokása vala a predikátornak maga megalázódását a templomi szolgálatban mutogatni.

Ezen cselekedetök a pápista atyafiaknak nyilvánvalóvá tétetvén, azon a reformatusok igen felháborodtak, és kitanúlni akarták volna, kik cselekedték? és kinek indításából? de ki nem nyomozhatták. Egymás ellen öszveháborodván annyira megilletődtek, hogy utóljára vasvillára, dorongokra és rakonczákra rohanván, egymást igen megsebhették, a templomot is egészen mindenik fél bizonyos okokból maga részére érdemesebbnek tartani állította, és kívánta; ezen veszekedés le nem csillapódott mígnem egymást nagyon megrongálták, és sebesítették volna; a sok veszekedés és visszavonás, atyafi szeretetlenség és gyűlölködés után abban egyeztek meg; hogy minden ceremonia nélkül valónak kellett-e lenni az isteni szolgálatnak? és gonoszságra nem vezet-e a reformatata vallás? A reformatata vallásnak s tudományának feje és fundálója a Jézus Krisztus, mely tudományt az apostolok is tanítottak, de a könyörgésben, éneklésben, predikálásban, nem emberi találmányokban; nohát ha az istenitiszteletnak főrészei a könyörgés és az isten ígéjének hallgatása, ide tartozik az éneklés is, a mi ekklesiánkban véghez vitetnek; azért hát igaz, mert affélékből áll az isten házának ékes-

sége, nem a képekből és a több találmányokból. Hisszük és valljuk az isten törvényét a mi életünknek tökéletes regulájának lenni, és valaki abban gyönyörködik, és bétölteni igyekezik, örök életet nyer. A megesmértető jelek mellyek légyenek az isten eklésiájában? azok mind köztök a jó predikátor által addig vizsgáltattak, és értelmesen megvilágosítottak, úgy annyira megesmérték azt, mellyik vallás a bévételre és az idvességre alkalmas, hogy mindnyájan egész városostúl a reformata vallásra tértenek, és mindnyájan a Krisztus szerzetéből valóknak magokat állították; és így Zvinglius nevét is félre tévén, mint az előbbenit, a templomon többet nem czivakodtak, hanem mivel egy vallást egy hitet követők lettek, öszvebékéltek, mint atyafiak egymást szeretők lettek, az oltatólan fogvást békességben élnek a vallás dolgában, jóságos cselekedetekben gyakorolják magokat.

Rendtartások ilyen volt: a tanácsbeliek Körösön abban az időben mind szakállas emberek voltak, jó, ért elméjű öreg emberekből állottanak, midőn a tanácsházban begyűlnének szokásban volt nálok, hogy mind fehér ruhában, mind köpönyeg formában mentenek a gyülekezet eleiben. Földesurat nem esmértenek a királyon kívül, ámbátor már akkor némelly földesurak magokat tiszteltetni kívánták.*) Mikor valaki közzűlök a lakosok közzűl büntetésre méltónak ítéltetett, azt ponyvában bétakarták, és mindenik tanácsbeli személy a bíró után egyet egyet csapott a bűnösön. Ha valaki lopó vagy parázna személy volt, annak a predikátor megegyezéséből eklésia követést tettek

*) A város földes urai közzűl krónikánk legelsőben 1649-re említi Kátai Ferenczet, 1650-re pedig ugyancsak Kátait, Vánosi Istvánt és több megnevezetleneket mondja földes uraknak.

eleiben, csak egy kötél szénának ellopásáért is ekké-
lésiát kellett követni, és így bocsáttatott meg a
bűn, csak a dohányszívásért rabságot kellett szen-
vedni. *) Minden aprólékos vétkek köztök annál is
inkább megbüntették, hogy kegyes embereknek
találtassanak, és így jámbor, együgyű kegyes és is-
tenfélő emberek voltak a Kőrösi lakosok, nem külöm-
ben a tanácsbéli személyek. Ruházatjuk a lakosoknak
nem volt sok féle színű, hanem csak hamu színű és
fehér abából való; gombokat azokon nem igen visel-
tek, hanem csak kapcsokat. Fekete süveget, és sar-
kantú nélkül való csizmákat hordoztanak. Már említ-
tetett feljebb, hogy földesurat nem esmértenek, ha-
nem a budai királyi házhoz való jobbágyoknak tar-
tattak, attúl is magokat esztendőnként megváltani
szokták vala. Minden városi jövedelem a magoké
volt. Más vallásban lévő embereket magok köziben
bé nem vettenek, hogy többször villongás köztök ne
lenne az iránt, gondolván azt, ha külömb külömbféle
vallású lakosok köztök lesznek, a belső irgységtül
és veszekedéstül üresek nem lehetnek. —

Az asszonyok majd mindnyájan füles gerezna
nevű **) mentéket kivált hideg időben viseltenek, pa-
tyolatot fejeken fehér hordoztanak, azokat két felől a
füleik körül gombos gyönggyel fűzött ezüst tűkben
ékességnek okáért tartottanak. Ingvallaikon aranyos
formákban két felől varrott hímekeket egyelítvén az
időnek akkori alkalmaztatásához képest becsesnek

*) Hogy a dohányzás a XVII-dik században tilalmas volt,
kítségzik a kőrösi hadnagyok esküalakjából, melyet köz-
lünk *Oklevéltár XXIV. sz. a.*

**) *Gerezna* Molnár Albert szótára szerint: amphimallum,
Szabó Dávidnál: Lombos, fűrtös, gubás ruha; Sándor
Istvánnál: Pellis grisea sciuri cinerei, Grauwerk értel-
mezéssel fordul elő. Lásd: *Kresznerics, Magyar Szó-
tára I. d. 190. l.* — Ma már a kőrösi nép a *gerezna*
mente nevet nem ismeri.

ítélték; a kiknek pedig jobb módjok volt benne, ezüstbűl készített párta öveket is derekaikon mutogatták. A leányok nyakokon gyöngyöt nem viseltek, hanem mesterségesen egyben fűzött csipkéekkel megékesített fodrokat kötöttek. Mind asszonyok, mind leányok csizmában jártanak. A szüzességnek megtartásában állhatatosok voltak, elannyira hogy ha a leány valamikor paráznának találtatott volna, minden ingó és ingatlan jus szerint a szülékrűl reá maradandó jószágbűl kirekesztethetett, akkori bévett szokás és törvény szerint.

A lakosok átaljában szántásban, vetésben, marháknak, juhoknak, lovaknak és több élelmekre megkívántató barmoknak tenyésztésében foglalatatosok voltak, és dicsőségnek tartották.

Nagy Körös városáról írott historiának

második része,

mellyben megíratatik, mint volt állapotja N. Körös városának a török birodalom alatt, méglen száz negyvenöt esztendeig Buda várát, és Magyarországnak nagy darab részét, úgy Nagy Körös városát is hatalmasan az ezer ötszáz negyvenegyedik esztendőtil fogvást ezer hatszáz nyolczvanhatodik esztendeig bírta.

Lapolya János királynak halála után, melly volt Júliusnak 21 napján 1540-dik esztendőben, következő 1541-dik esztendőben Szulimán török császár számos néppel kijöve Konstantzinápolyból, Budát megszállá, holott is Ferdinánd királynak népével (ki is hasonlóképen Buda várát akará elfoglalni) megharczola, és számos népet majd 20,000 levágata *), mindenféle hadi eszközöket is, ágyúkat és több afféléket a török elfoglala.

Szulimán császár a győzelem után Ó-Budán megszállván maga és fiai, úgymint Selimi és Bajazeth nevek alatt a maga táborából fő renden lévő csauzok által küldött Budavarába a királyfinak ajándékban három paripát aranyos szerszámmal, és aranyos varrással egyeltett bársony ruhákat három rendbelit. A királynénak pedig megbecsülhetetlen drága gyémántokkal rakott gyűrűket, arany lánczot és Babiloniában készített drága vékony gyolcsot aranyos formákban, melly fejének és testének befedezésére lenne: ezek beadásával kívánta Szulimán császár a

*) *Podhradczky Két Magyar Kronika 51 l. szerint 16,000 ember esett el.*

királyfit hogy küldené ki hozzá, had látná, kit a királyné sok fő magyar urakkal kiküldte a dajka asszony-nyal együtt a táborba Ó-Budára, ott meglátván a király fiút, mind azt, mind a dajka asszonyt arany pénzekkel megajándékozta, annakutánna a király fiút az ő édes anyjának vissza küldötte, és azt javasolta a királynénak, hogy menjen Erdélybe lakni kis fiával, mivel a Német nemzettől Ferdinánd királytól békességben ott nem maradhatna, és ha a fia meghőne, úgy mint királyfinak a birodalmat visszaadná, addig pedig oltalma alá vészi, és mindenféle ellenségtől megoltalmazza, sőt nagyobb hitelnek okáért török császári pecsétet levelet is adna néki: a levelet megíratta néki aranyos és kék betűkkel arabiai nyelven ilyen módon: hogy ha felnő a királyfi, Budavárát és tartományját vissza adja néki, mellyben megesküdt az Istenre, és a Mohamet profétára, maga fejére és fegyverére. *Istvánfi pag. 150.*

Ezen ajánlására az özvegy királyné reá állván, a levelet kezébe adta, és 26-a Augusti egynéhány Magyar urakkal Erdélybe ment, Szulimán császár pedig azonnal Budavárát elfoglalta, és birtokában ment. Így jutott annak okáért Budavárának birtokában a török, ahoz tartozó tartományokkal egyetemben. A várban hagyta Solimán Basát, Verbőczy Istvánt, és Hajrád Kadiát, kiknek megparancsolta, hogy a törökök közt eshető pert török, a magyarokét pedig Verbőczy István igazítanak el, maga pedig haza mène a császár Török országba. Akkoron Körös városa is Budához foglaltatott. A felsőbb részében az országnak Ferdinánd király parancsolt, és minden tiszt-beli személyek onnan függöttek.

Ezen időben a sok ellenségtől kivált a pogányságnak sűrű fel s alá való járásától a helységek, még városok is igen megromlottanak, elfogytanak, sőt többnyire el is pusztultanak egynéhány esztendők

alatt; a minthogy A^o 1552-dik esztendőben Körös városa conscribáltatván 52 sessióknál több nem talál-tatott, melly elpusztulását a városnak a török császár akkori fővezére és budai herélt Ali Pasa tapasztal-ván, Körös városának írásbeli privilégiumot adott, melly máig is megvagyon a város archivumában, mellynek értelme ez:

Hogyha az országból akármelly emberek, jobbá-
gyok Körösre lakni menéndenek, onnan őket senki
ki ne űzhesse, hanem a város had maradjon mint
császár számára való város had épüljön jobban
jobban. *)

A budai herélt Ali-Passa változván annak utánna
lett helyében az Ibrahim-Passa, **) ezeknek tisztjei
valának passaság alatt valók a Begek, Ali-Begek,
Ciaják, Csauzok, Zanuok, Szpahiák, Agák, a kik
fel s alá jártak a helységekben. ***)

Körös városának az ellenség előtt lett elfutásá-
nak alkalmatosságával a városnak levelei is, és
prothoculum mind prédára mentek, nem lévén gon-
dosok azoknak gondviselésében, annakutánna pedig,
ha mit megtalálhattak volna is vissza nem szerezhet-
ték, és nem cselekedték, mert boldogtalan és békes-
ség nélkül való esztendőben éltenek mindnyájan.

Ez a herélt Ali-Passa Ferdinánd király hadako-
zó táborát Ördög Mátyás mezei generális vezérsege
alatt a Palásti mezőn elszélesztette, minden ágyúkat
elnyert, a főrendeken kívül a kik a táborban voltak
4000-et elevenen elfogott; a németeket, a kik a ha-
dakozásban jelen voltak, mint rabokat az ő állapotjok

*) A városi levéltárban jelenleg csak 1608—1688 közti
időszakból vannak török levelek.

**) Ali után nem Ibrahim, hanem Tujgun pasa következett.
Lásd *Gérai, Budai pasák 7 l.*

***)) Bég helytartó. Ali bég olyan forma rang mint az ezre-
desé. Ciaja=Kiaja a basa titoknoka. Csauz őrmester.
Spáhi lovas katona.

szerént rendiben állítván, dobostúl, sípostúl, zászlóstúl mint valamely csordát úgy hajtotta maga előtt Budára. *)

Ezeknek múlásával Körös városa protectionálisokkal megerősítettén, a nép megszaporodott; az elmentek visszajöven, magokat a maradásra s lakozásra bátorságosabbá tették, szántásban, vetésben, szőlőművelésben és marháknak tenyésztésében igen gyönyörködtek; — 1560-dik esztendőben nemcsak Körös városában, hanem ország szerént szólván, Pünkösöd havában a hideg a szőlőket elvévén, olyatén nagy szükség lett, hogy nagy summa pénzen sem vehettek bort a helységek. Azonban nyárban nagy víz szakadások lettek a felhőkből, mellyek miatt sok károkat vallottanak a föld népei, nevezetesebben: Miskolcz városa körül a zápor esőben a felhőkből öt darab kövek hullottak le, mellyek olly nagyságúak voltak, mint az embernek feje, ezek pedig vasszínűek, és bűdös kénköves szagúak voltak; ezeknek egyike a Diósgyőri várban tartatott emlékezetnek okáért, négye pedig Balassa Zsigmond úr által Ferdinánd királynak által küldetett Bécsben.

Anno 1563. Ferdinánd császár öregbik fia Miksa vagy a mint hívják Maximilian, ezen néven második, apjának életében magyarországi királylyá koronázott Posonyban die 8-a Septembris, az atyja igazgatta az országot míg élt, de következő 1564-dik esztendőben 25-a July megholt, azonnal Zapolya János ifjú hadat támasztott ellene, Szathmárt el is vette. Ennek a Ferdinánd királynak idejében veszté el Magyarország a maga színét, Tóthország és Horvátország is hasonló módon. Meghala Szulimán török császár is, ki elpusztította az említett országokat 1566-ban. A fia Selim nevű lett török császár 4-dik Se-

*) Történt ezen csata 1552-ben.

ptembris. Budai praefectus lett Mustafa Passa, ki Kőrös városának is parancsolt. A^o 1568. Dudiczius András pécsi püspök, tridentinumi nagy gyűlésben követséget viselt, Lengyelországban ment; ott reformálódott, és meg is házasodott, a királyné udvarló leányai közül feleséget is vett magának, az kevés idő alatt meghalván, Szóborovi familiából özvegyet vett feleségének, ettől származtak gyermekei. *Istvánfi p. 314.*

Zapolya János ifjú király megholt Erdélyben 1571-dik esztendőben 32 esztendősen korában magtalanúl. Itt szakadott vége a Zapolya János sok hadakozásának, a melly csak zenebona volt az országban. Báthori Istvánt választák mindjárt erdélyi vajdának A^o 1572-dikben.

Anno 1572. die 25-a Septembris Rudolphus második, Maximiliánnak fia, atyjának s anyjának és minden atyafiainak jelenlétében Posonyban Magyarország királyává tétetett. Ennek idejében Magyarországon és Erdélyben sok változások lettenek, és mivel az atyja Maximilián igazgatta az országot, a melly dolgok estenek, azok mind Maximilián királynak tulajdonítottak, mint, Báthori István erdélyi fejedelemre vagy vajdára Békési Gáspárt német és magyar hadakkal küldötte volt Erdélybe a király, de Báthori vajda ébrenten levén keményen megveré Békésit Fogarasnál *), azután a várat is megvevé tőle, Békési pedig hogy életét megtarthassa, minden jószágát magához kaparítván, Maximilián királyhoz szaladt Prágában, míg ezek folynának, Báthori István lengyel királyságra hívatott.

Selim török császár is meghala 56 esztendősen korában, kinek Amurates harmadik választaték helyi-

*) Fogarasnál nem volt csata Báthori s Békési közt. Fogaras elfoglalása 1573-ban, s csata köztök Radnothnál 1575-ben volt.

ben, mert öt atyafiát fojtotta meg hogy ő uralkodhas-
son. Ez a frigyét elbontotta, és Rudolphus királyt
hadakozni kényszerítette. Rudolphusnak követeit, kik
akkoriban a török udvarnál forgottak, egész háza
népével megfogatta és megölette.

Nagy tudományú király volt második Rudolff, és
az astrologiát igen tanulta, és tudta, Tijchon Bra-
cheus Dánus országból való tudós és híres Astrono-
must a maga udvarában több tudós emberekkel tar-
totta. Minémű változások lettenek egész Magyaror-
szágban és annak városaiban a külömb külömbféle
fejedelmek által egész Mátyás királynak idejétől fogva
ez ideig, megjövendölte ezeket az esztergomi János
érsek még 1472-ben íratott és festetett prognosticó-
mos képeiben kiábrázolva. *) Ugy tetszik, hogy mind
ezen jövendölések beteljesedtek, mert mind Buda az
ország királyi széke, mind Fehérvár a koronázó hely
az országban, tőlünk elvéttenek ezekhez tartozó
darab országgal, és a török császár által bírattatott,
úgy Körös városa is a budai várhoz tartozandó lévén,
a török császár számára elfoglaltatott és bíratta-
tott; minémű igazgatással maradhatott meg Körös
városa mindaddig míg Budavárának visszavétele nem
lett, el sem is pusztult, bizonyítják az esztendőknék
folyási szerént kiadott török nyelven való privilegi-
umi Körös városának, és az adózásról való Quie-
tantiai. **)

Anno 1600. Nagy Körös városa főbirája vala
Tollas János, a nemes és becsületes körösi tanács-

*) *Pethő Gergely Krónikája* 1471. évre említést tesz e
jövendölésről. Szerinte az érsek Esztergomban egy pa-
lotát építtetett s abban a magyar királyok képeit lefes-
teté. Mátyáson túl még négy képet festetett, melyek az
országnak a következő királyok alatti sorsát ábrázolák a
törökök általi elfoglaltatásáig.

**) Lásd: *Oklevéltár I—X. és XIII—XXIII. sz.*

•nak ez vala szokása. Valahányszor fontos és nagy dolgaik előadták magokat, éltenek a három város törvényével ilyen módon: Pro termino N. Körös városában Kecskemétről és Czeplédről convocáltatván két vagy három esküdt emberek mindenik városból külön, azok egyben gyűlvén, a terhes dolgok eleikben adattatván, ítéltettek és a peres feleknek úgy adattattak ki a törvényes ítéletek, melly törvényszék nevezetett három város törvényszékinek. Ennek a formája az alább írt módon szokott vala kiadattatni. Mi N. Körösi fő bíró Tollas János az én esküdt polgártársaimmal egyetemben, városunk szükséges dolgainak végben vitelére Kecskemét szomszéd városából és Czepléd városából hoztunk mindenik városról két két becsületes tanácsbeli urainkat, Kecskemétről Barkó Lőrinczet, Császár Pétert, Czeplédről Szabó Pétert, Monos Pált, több igazításink között jövének törvényszékünk eleiben városunkban lakos T. T.

E becsületes törvényszéknek kiszolgáltatása lön a három város becsületes tanácsi előtt T. T. *)

Apellata már akkor nem volt, mert az egész vármegye török birtoka alatt volt.

Hogy a nép és városbeli tanácsbeliek nem olytén nagy tudományyal és prókatori minéműséggel birtanak a mint a mostaniak, nem lehet csudálni, mert az egész ország nem a tudományoknak, hanem a Mársnak oskolája volt, mindenkoron megszűnés nélkül magyar, német és török nemzetek bajvívásokat és hadakozásokat vittenek végben. A városbeli polgári társaság mindazáltal egyenes értelemmel és

*) A három város törvényének nevezetes példái vannak a város 1636 óta meglevő jegyzőkönyvében. Ez a jury egy neme volt s nem csak bűn esetekben, hanem osztóztatási s polgári perekben is ítélt. Hogy élethalál felett ítéltetett, lásd a XI. és XII. számú okleveleket. Különben ezen törvényszék egy ideig még a törökök kiűzése után is divatozott.

magok viseléssel bíró személyekből állottanak, azért is írja Sid. 7. Epistol. 5. A várost nem köfalaknak szélességeként kell becsülni, hanem a benne lakó polgároknak nevezetes tekintetékért.

Ebben az időben az emberek közt szép harmónia és egyesség volt, soha még ingyen sem kellett hallani valakinek, hogy egymást szidalmazták volna, soha az attának, kivált teremtetének híre sem vala, csak alávaló állapotért is eklésiát kellett követni, a többek közül egyedül egyet például előhozok. Csapó Lörincz körösi lakos, a körösi fő bírónak Oláh Mihálynak azt találta mondani: Ebanyájú hitetlen pogány bestia kurafiai. Megdühödött anyájú lélek beste kurafiai a tizedesei, hogy meg nem fogták azt az embert, a kit ő mondott volt, hogy megfogjanak. Ezen causa a három város törvényszéke előtt megvizsgáltatván azt ítélték felöle, hogy eklésiát kövessen*), és a tanács közül is mint esküdt polgári társaságból kiszámláltassék, mivel esküdt embernek nem kell úgy szidalmazni mást. Csudálkoztak a többi esküdtek rajta, hogy szüleit esmerték, jámbor emberek voltak, azoktól nem tanulhatta, ha csak másutt nem. Ezen másképp csudálkozni nem kellett volna, mert nem mindenkor születnek a szülékhez hasonló fiak, hanem néha a jóktól gonoszok, a gonoszoktól jók szaporodnak. Jós. 6. 3. más az hogy Seneca is Epist. 97. azt írja: könnyen hanyatlunk a rossz, alávaló dolgokra. De sőt még ezen megírt példán kívül, ha csak valaki szénát vagy más afféle állapotot lopott, s gazdája híre nélkül valamit valahonnan elvitt, mind azokért eklésiát kellett követni. Vajha a mostani körösi lakosok olly együgyű, szelid természetű, és jámbor emberek volnának mint

*) Az eklésia követés abból állt, hogy a bűnös templomban fekete székre ültetett, s fekete posztóval takartatott el. Isteni tisztelet végeztével a pap elolvasta előtte bűnét és bűnbánatát, melyet az utánna tartozott mondani.

a régiek, az Úr Isten maga áldását is jobban közölné vélek. Akkori időben sem mezei munkára, sem szölőnek miveltetésére addig egy se ment ki, hanem elsőben imádkozott. Ez a jó szokás pedig a város lakosai közt megvolt mindaddig, míg a török birtoka alatt voltak, mivel a török is minden aprólékos cselekedeteket, rossz magokviseleteket és szemtelenségeket a körösi lakosoknak béhunyt szemmel nem nézte, s el nem szenvedte, hanem azonnal mihelyest megtudta példásképpen megbüntette, ámbátor a czubások, a kik olyanok valának Budán és Pesten lakók mintegy szolgabírák, itt a városban nem laktanak, de voltak nekik olyan embereik a városbeliek között, a kik bémondották, nem is pedig veréssel büntették a lakosokat, hanem erszényeknél fogva, mellyekről elégséges példákat hozok bé ezen históriámban, az 1656-dik eszt.-ben s több utánna következőkben lett birságok a czubások és csauzok által mint lettenek. Mellyért is hamar reá untak a török birtokára. Némellyek azzal bíztatták magokat, hogy majd kiveri a német császár és magyarországi király őket, és könnyebben lesz dolgok, mások pedig a fejedelmekkel, kik a török protectiója alatt fogják igazgatni az országot, terheket megkönnyebbítik, de abból semmi sem lett, mert sokáig egyik sem uralkodhatott. Béhozom Bocskai István fejedelmet, a ki 1605-dik esztendőben a religio s más dolgait az országnak rendben akarván hozni, nagy gratiájában volt a török császárnak, elannyira hogy Rákos mezején a magyaroknak nagy gyűlések lévén *) az ott lévő magyar főrendeknek a budai akkori török praefectus Mehemet vezér által a török

*) Igaz ugyan, hogy Bocskay a nagy vezirhez hivatva a Rákoson keresztül vette útját, itt azonban a magyaroknak semmi gyűlések sem volt (L. *Bél Adparatus.*) Mahommed ez időben nagy vezir volt (L. *Hammer* II. 689), hanem a budai pasa Kadizade Ali volt. (L. *Gérai, Budai pasák* 22 l.)

császár parancsolatjából magyar királynak nevezetett, kinek is koronát, királyi pálczát, királyi kardot és egy zászlót küldött a török császár, melylyel általa megkoronáztatott ebben az említett esztendőben Sz. Márton napján pénteken, melly nap a törököknek mintegy vasárnapjok, melly korona volt hajdant a rácz despota vagy fejedelemé. Erről bőségesen írt *Istvánfi Hist. pag. 514.*

Ez a fejedelem annyira boldogult dolgaiban s uralkodásában, hogy következő 1606-dik esztendőben egyességre lépett a német császárral is, és megerősítette, hogy az erdélyi fejedelemségben és némelly magyarországi vármegyéknek bírásában, a mellyeket ennekelőtte Báthori Zsigmond mint erdélyi fejedelem bírt, megmaradjon; de nem sokáig uralkodhatott, mert ebben az esztendőben vízi betegségben die 17 Decemb. Kassán megholt, némellyek vélekedése szerint pedig ez mondatott: mintha Kátai Mihály főrenden lévő magyar úri ember, a ki cancelláriussa volt, megétette volna. Melly hír is igaz volt vagy nem, de igaz az, hogy Kátai Mihály a Bocskai hajdúi által a piacon úgy öszvedaraboltatott, hogy teste a földről felesége által alig szedethetett fel, mellyet is annakutánna eltemettetett.

Jóllehet a török birodalma alatt Körös városa sok változásokat szenvedett is, mindazáltal jobb jobb rendbe kívánta lassanként venni magát, mert minden esztendőbeli porciójárul, dézmája beadásárul, kaszálásrúl és több affélékrúl mindenkor levelet kívánt, és adott török nyelven, mert a mint kinyomozhattam az 1612-ik esztendőbelitől fogva mindenekrúl quietantia formá levelet találhatni, A^o 1614 Tollas Istvánnak fő bíróságában az ellenség miatt majd elpusztult a város, mellyet is megtudván a török császár, azonnal protectionalist küldött, mellyen is ez íratatott:

Anno 1614, Hatalmas győzhetetlen császár leve-

le, a melyet Konstantinápolyból Tóth György hozott Tollas István úr fő bíróságában, mikor Körös elpusztult volt, és ismét megszállották, hogy a jobbágyokat ki ne vihessék *), azért is Sefer basa tett rendelést az Imri úr basa ellen mind a széna mind más dolog felől.

Anno 1624. Csorcsány István úr bíróságában a jobbágyok felől a török császár adott levelet, hogy Körös városából ki ne vihessék a jobbágyokat, mellyek másunнан ide jönnek, és viszontag hogy a dézmát a pusztán szántó emberek jutalmok szerint bészolgáltatassák. **)

Anno 1628 Körös városa ismét pusztúltni kezdett, akkor is arról adott levelet, hogy a másunнан jött embereket, kik jobbágyok, Körösről senki ki ne vihesse, mellyet a hatalmas török császár küldött, hogy a császár Kazánnja mellett a körösiék híven szolgáljanak. Melly császári levelet megerősített Murteván basa Fruttus Demeter úr bíróságában. Azt kívánta a császár, mivel a körösi föld igen salétromos, azért éjjel és nappal számára salétromot főzzenek, mellyet meg is cselekedtek. Mely salétromnak főzéséről die 5-a Juli. 1638 újabb levelet hozott Szabó István Fehérvárról Mehemet basa úr ő nagyságától a két városnak Körös és Czepléd városának, hogy ennekutánna császár számára semmit ne munkálkodjanak egyebet, hanem a hatalmas császár számára salétrommal éjjel és nappal munkálkodjanak.

Ebben az esztendőben Oláh Mihály fő bíróságában öntetett a nagy toronyban való második harang a város költségén Eperjesen; akkori predikátor volt Tyukodi Márton, a ki öntötte hívták Georg Vierd.

Körös városa predikátora említett Tyukodi Már-

*) E levelet közöljük *Oklevéltár I. sz.*

**) Lásd *Oklevéltár III. sz.*

ton, Sz. József patriarcha életéről és viselt dolgairól írt egy könyvet, a kinyomtatásra ajánlotta Erdős Mihály, Tollas Pál, Tollas János, Oláh Mihály és Síros János körösi tanácsbeli személyeknek, láttam nyomtatásban: melyben dicsérte a körösi tanácsot, hogy a templomot romladozásiból megépítették, szép szavú nagy harangot ujonnan öntettek, illendő fából tornyát megcsináltatták, a városon kívül a temetőben kettős auditoriumot építettek, iskola mestereket Bösházi Mártont illendő költséggel Németországba felküldötték.

A° 1639. Körös városa magistratusa Pesten lévő házát török mesteremberek által megsindeleztette.

Anno 1643. Godány Demeter bíróságában ismét jött levél Körös városához a hatalmas vezértől a részeges Török felől, hogy meg ne engedjék, és az úton járóknak minémű kötelességük legyen, annakutánna Anno 1644. Osmon vezér passa úr ő nagyságától jött a városnak levele a szolgálat felől Oláh Mihály bíróságában, melyben parancsoltatott, hogy semmi várműre ne szolgáljon Körös városa, hanem éjjel és nappal a kazán mellett serényen és híven munkálódjanak. *) Ugyan ezen dolog felől Murtezen vezér budai pasa ő nagysága küldött kemény levelet a városnak Boldizsár Márton bíróságában anno 1647. **)

Anno 1649. Oláh Mihály bíróságában és Fruttus Márton második bíró létében a városnak törvénye volt Füleken T. Vice Ispány Batik János úr előtt die 18-a Nov. a czeglédiekkal a Csemő felől, mely Körös városához tartozott, de a czeglédiek azért akarták magokénak állítani, hogy a közönséges úton, mely Czeglédről Körösre megyen, valamelly törököt megöltek, és annak a díjját a budai török pasának ők

*) Lásd *Oklevéltár IV. és V. szám.*

**) Lásd *Oklevéltár VI. szám.*

adták volna meg, azért ha ennek előtte Köröshöz tartozó volt is, már annakutánna őket illetné, mellyre nézve a Csemőnek erdejét, tövisét vágták egy némelly czeglédi lakosok, kiknek fejszéjeket a körösiek elvették, marháikat is a czeglédieknél béhajtották, teljességgel nem akarták, hogy birtokában menjenek, ebből a két város közt nagy villongás és veszekedés lett. Akkori földes úr Kátai Ferencz úr is rajta volt, hogy a Csemő a város határától el ne szakasztassék; a város prókátorja Ebeczki volt. A törvénykezésnek mivel hamar vége nem szakadott, Körös városa T. Rádai András vice ispányságában sok tanúkat állított elő mind régi mind mostani ususról, mellyekről ide alább bőségesebben fogunk szólni.

Ez időben bírták a körösiek hártványi pusztát Batic Jánostól húsz forintban, csévi pusztát bírták Rádai András úrtól, az árendája volt 24 forint. A monoriakkal Körös városának nagy csatája volt ebben az esztendőben, melly csata véget a Nazurnak Budára a város pénzt fizették 134 tallért.

Anno 1650. Körös városa a maga templomát némelly elavultságból újíttani akarván, azért is deszkákat és sindelt épen Szeredből hozattatott. Die 7-a Julij ismét törvénye volt a városnak a Csemő felől. Veselényi Ferencz úr is ekkor volt körösi földes úr, kinek részét eladták Semsei Györgynek, ezután ment birtokában Báró Sztárai úr.

Ebben az eszt.-ben T. Rádai András nemes Pest vármegyének vice ispányának ad instantiam Generosi ac nobilis viri Dm. Francisci Kátai et Stephani Vámosi, reliquorumque Dnorum oppidi Körös 25 et 26 Julii. Novemdecem testes, quoad metas inter oppidum Körös et Czegléd sunt adjurati. Az első tanú Tószegi Bogár János 55 esztendősi hiti után azt vallotta: Én gyermek koromban ifjúságomig ott szolgáltam, mióta pedig Körösről elszakadtam vagyon 30 esztendeje, a Csemőn eleget jártam mind marháival, mind szekérrel,

de én abban az időben soha sem hallottam a Csemő homoka erdejéi hogy czezlédi lett volna, sőt Sisi Nagy Jánostól a Csemőn kívül Czezléd felől mely sombo-
kos vagyon a két város között való határnak azt hal-
lottam, marhájok is a czezlédieknék hogy ott járt volna
és erdejét hordták volna, nem láttam. A több tanúk is
ilyen módon vallották, Kecskeméti Császár Péter ne-
mes ember volt az Inquirens említett T. vice Ispán úr
Comissiójábúl; continuáltatott az Inquisitio Kecske-
méti N. Nagy János által másod ízben die 28 Januar
1651. voltak 31 tanúk mind jók, nemzetes és vitézlő
Kátai Ferentz úr és Vámosi István úr instántiájokra,
T. Rádai András úr commissióját látván.

Harmadik inquisitiót peragalta 20. Nov. 1651 a
Csemő homoknak határi végett nemes Kecskeméti
mező városának voltak ad instantiam oppidi Körös
testes sunt septem.

A budai nagyságos és hatalmas Muráth pasától is
Körös városa a mostanság említett 1651-dik eszten-
dőben ilyen levelet vett: hogy Körös városa török
birtokában lévő palánkokra, palánknak való karó hor-
dással és kő hordó szekereknek adásával soha ne tar-
tozzanak Dús János fő bíróságában. *)

Anno 1652 Síros János fő bíróságában némelly
romladozásibúl építette Körös városa a maga tem-
plomának egy részét, mely is bizonyos, mert minek-
utánna elvégezték volna a kőművesek a munkát, hogy
bátorságossabban magok hazájokban vissza mehesse-
nek, úti passussal a város instántiájára az akkori tö-
rök császár praefectusától, a kinek urasága alatt volt
Körös városa is, Mustafa Effendi ő nagyságától aján-
dékoztattak meg a kőművesek, mellynek értelme szórúl
szóra magyar nyelven így volt:

Mi a hatalmas és győzhetetlen török császárnak a

*) Lásd *Oklevéltár IX. szám.*

tengeren innen lévő Budában és ahhoz tartozandó végházaiban való vitézeknek kincstartója és fizető mestere és Nazur bégje Mustafa Effendi adjuk tudtára mindeneknek, a kiknek illik, hogy ezen mi czimeres levelünket mutató öt kömíves németek igaz járatbeli emberek lévén, és a mi kegyelmes vezér urunknak engedelmeiből a szegény Körös városának az ő Sz. egyházokat építették volt, és azt véghez vivén, visszaeresztettük őket. Hagyjuk azért és parancsoljuk minden szomszédbeli bégeknek, agáknak, és azok alatt lévő vitézeknek, és úton félen járó vitézeknek, hogy a körösi szekerekkel lévő ezen öt németet, a kik győri mesterek lévén, útjokban békével bocsássák, mint igaz járatbeli embereket. Nagyobb bizonyásznak okáért adtuk a pecsétünkkel és czímerünkkel megerősített igaz török hiti és úri úti levelünket. Dat. in Buda die 21 Nov. Anno domini 1652.

Következő 1654-dik esztendőben die 1-a Febr. a hatalmas és méltóságos budai fő vezér Kenán pasa úr malom megtörte, menykő ütötte, part ütötte, vízbe holt, és egyéb történetekből származott veszedelmekről, ismét házrúl, fákrúl, és szekérről leesettekről adott levelet Körös városának török nyelven, hogy a város ahhoz alkalmaztassa magát. *)

Ebben az 1654-dik esztendőben a római császár negyedik Ferdinánd meghala, kinek is helyében hogy más választatnék magyarországi királyságra Posonyban a magyarok következő 1655 eszt.-ben országgyűlést tartottak, mellyben közönséges megegyezett akaratból Sz. János havának 27-ik napján magyarországi királyságra koronáztatott Posonyban felséges Leopoldus austriai herczeg. Kinek az atyja vala Ferdinandus harmadik, a bátyja pedig Ferdinandus negyedik. Ezeknek halálok után szerencsés uralkodását és számos

*) Lásd *Oklevéltár X. szám.*

eszt-nek elforgását ebben a királyban az úr Isten sok időkre terjesztette, mert mindenféle ellenségeken győzedelmessé tette, elannyira boldogúlt dolgaiban és hadakozásaiban, hogy megboldogult eleit felül haladni láttatott az egész világ előtt, azért is nagynak nevezetett, azaz: Leopoldus magnus, kinek boldog és szerencsés viselt dolgairól, uralkodásáról és hadakozásáról bőségesen írtak az historicusok. Ugyan ezen ország gyűlésben M. Gróf Veselényi Ferencz palatinussá, M. Gróf Nádasdy Ferencz országbírájává választották. Mihelyt ezek végbe mentenek volna

Azonnal a törökök újonnan felháborodván újabb hadakozásokat indítottak, de mind azok a kik Veszprémet, mind pedig a kik felső Magyarországon Rákóczy György fejedelem helységeit, népeit és jószágait hatalmasan prédálták, pusztították, lakosait elrablolták, némellyek fegyver által, némellyek pedig a törökök között hatalmasan elszélesztettek, és mindenütt a magyarok által megöltetettek.

Leopoldus császár és magyarországi király legelsőben mindjárt olly igyekezettel volt, hogy a menyire lehetne a keresztyénség ellen megesküdt ellenséget fogyasztaná; de hamarjában sokra nem mehetett. A török császár pedig már mint régen magának nyert nagy darab részét senkitől nem féltvén, úgy megerősítette birodalmát, hogy minden valaki hívsége alá hódoltatott, azokat jó rendtartással is segítgetné és más ellenségtől mindenkor megoltalmazni kívánta.

Tapasztalta ezt Körös városa, mert ezt sem egyik sem másik fő vezér pasa magának nem foglalhatta, hanem csupán a török császár számára mint császári város tartatott egészen végezetig, mígnem felséges Leopoldus császár és magyarországi király által az országból mindenestül fegyverrel kiűrtattak.

Meg kell vallani, hogy Körös városát úgy kívánta a török porta oltalmazni, hogy annak a város-

nak népét, jószágát, marháját sem török sem tatár ne bántsa és meg ne károsítsa, arrúl protectionalis leveleket, melyek török nyelven adódtak a városnak sokszor mind a budai vezir pasa, vagy a mint közönségesen szokták mondani basa, mind ott lévő fő rendeltől a török császárnak egész hit levelekkel megerősített város*), a mint azok közzül némelyeket, a melyek német nyelvre akkoriban fordítottak ezen históriámban szórúl szóra feljegyeztem, és nagyobb hitelnek okáért több afféle török privilegiumit a városnak megvizsgálván ki és mire való volt azoknak summáját az esztendőknek forgások szerint felírtam.

A vallás dolgát a mi illeti, azt soha a török nem hántorgatta, abbúl a dologbúl a város népének minden szemre való hányás nélkül szabad gyakorlást engedett. Predikátorát, mesterét, oskoláját, templomát megtartani kész volt.

Törvénnyel, melylyel a keresztyének éltek országokban, való dolog nem éltenek, mely is keserves dolog volt, mert a künn járó törökök, mineműiek voltak a kadiák, a kik bírói hivatalt viseltek, szubások, a kik mint szolgabíráknak hatalmukkal éltek, a csazuk, a kik a néptől hírt nyelvet kapni kívántak, mit hallanak? mások felőlük hogy értenek? fő vezir pasának bemondanák, ezek mindenekért huzták vonták a várost és annak lakosait.

Anno 1661. protectionalis levelet adott a török porta Körös városának török nyelven, melyre ilyen írást tettek:

Az hatalmas és győzhetetlen császáruk fényeskedő fő vezére méltóságos nagyhatalmú tekintetes és vitézlő Achmet pasa maga vezéri ékes írásával kiadott parancsolatnak párja.

*) Ezen sorok a kezünkél lévő mind két másolatban illy értelmetlenül állanak.

Buda Végh várához tartozandó s adó fizető Körös városa hatalmas és győzhetetlen tündöklő és fényeskedő régi meghódult alázatos igaz jobbágyi, kik Budavárában az hatalmas és győzhetetlen császáruk kincses házához szolgálnak, adóznak, ez iránt se hatalmas császáruk maga részértül való török hadai, kik táborunkban mellettünk jelen vannak, se pedig a tatár hadak ő magokat személyükben és házuk népeit, és marháit és egyéb féle jószágait és semminémű javait senki ne bántsa, ne háborgassa, annyival inkább oltalom adassék, mint régtől fogva béhódult igaz jobbágyainknak, mert valaki innét a táborból meg fogja háborgatni, az olyan gonosz cselekedőket akárki legyen, nevüket és magokat megirván s tudtunkra adván érdemök szerint való erős büntetéssel megbüntetjük, soha el nem kerülük, kiki fényesen által értse kezükben adott parancsolatunknak magyarázatját. Nagyobb bizonyyságnak okáért kiváltképen erősséggel is megparancsoltuk, kezükben adtuk.

Anno 1662 Vas András úr bíróságában szerzették Körös városában lévő tímárok czéhes privilégiumát az ó-budai, esztergomi és váci czéhektől, melly privilégiummal és articulusokkal is éltenek. Ezen körösi tímároknak articulussait a török Iszmali passa, Tihaja Begler Hassán Aga mint Budavárának commendánsa meg is erősítette sub dato 19-a Novembr. Anno 1662.

Anno 1670 Fruttus Márton fő bíróságában az tállatott, hogy a sok ellenségeskedés miatt éjtszakai mind pedig nappali szorgalmatos vigyázásban nagy rövidsége volna a városnak, melly iránt is hogy magok, házoknépe s jószágok oltalmára serényebben vigyázhassanak, építtetett egy strázsa torony a piacon egészen fából, mellyben szokás volt, hogy éjjel nappal vigyázzanak, és akármelly kicsiny dolgot is a vigyázók a tanácsnak s város bírójának bejelentse-

nek. Ez a jó bevett szokás s rendtartás mind ez máig napig is fenn áll s tartatik, bátor az ország békességben éljen is, de a vigyázatlanság miatt sokszor tűz által nagy károk esnek, melly ha a városon vagy a városnak külső részén való aklaikban és istállóikban tűz támadand, hogy az messze ne menjen a vigyázók azonnal azt a strázsa toronybúl meglátván, az ott lévő lárma haranggal hírt adnak, és a nép azt hallván siet annak megoltására. Ez a régi, fábúl való torony romladozásban lévén a nemes és becsületes tanács annak helyében mást építtetett 1752-dik esztendőben Ns. Borotvás János fő bíróságában, mellynek alsó része köbül, felső része pedig fábúl van, az óltátúl fogva mind ez ideig abban a toronyban esztendős conventios strázsa tartatik. Ezen kívül is ez a szokás vagyon a nép között, hogy minden éjtszakára strázsák állíttatnak a városházához vigyázásra, és azok közül a strázsa-toronyba is küldetnek a rendes strázsának segítségére. Ennek az újonnan épült strázsa-torornak tetejében lévő bádog gombban találtatik egy réz tábla, mellyre vannak kimetszve tanácsbeli uraiméknak neveik.

Anno 1671 Szabó Mihály lévén fő bíró Körösön megjegyzésre méltó dolog nem volt, de volt az országban, mert a nagy renden lévő-urak és nemesek között még az elmúlt esztendőben Leopoldus császár és magyarországi király ellen sokan összeeskütenek, mellyet is a felséges udvar megtudván Posonba gyűlést hirdettek*), hova a császár követei megjelenvén a magyarokkal semmire nem mehettek, és így válasznélkül Bécsbe visszamentek. Ezen a császár megragudván, az parancsoltatott, hogy az engedetlen urak

*) Ez országgyűlésről *Cserei* is 40-ik hasáb emlékezik, de *Horráth M.* 3-ik k. 301-ik l. néhány magyar történész nyomán, egy Rothal elnöklete alatti rendkívüli törv. székéről szól.

és pártütők Posonyba citáltassanak, és mint királyokhoz hűségtelenek és vakmerők megbüntettessenek, és jószágaik az ország fiscusa által elfoglaltassanak. Ezen pártütők közt legfőbbek voltak Rákóczi Ferencz fejedelem, Gróf Nádasdi Péter országbírája, Gróf Zrini Péter Horváthországi bán, Marchio Frangepán Ferencz. Ezek ugyan mindnyájan tagadták, hogy ők a királyok ellen semmi fortélyoskodást nem cselekedtek volna, mellyre nézve is a felséges király *salvus-conductust* küldvén ki, hogy csak jelenjenek meg és magok mentségét felváltsák semmi bántásuk nem lészen, ezen *salvus-conductust* látván Gróf Nádasdi Ferencz, Gróf Zrini Péter és Marchio Frangepán Ferencz, néki örülnek, és olly reménységgel voltak, hogy ők magokat a pártütők közzül rendesen megmenthetik, azért is mind hárman magok mentségére Bécsbe mentek, és ott a Landstross nevű külső városon lévő Augustianus barátok klastromában megszállottak, mellyet is azonnal a királynak Leopoldusnak tudtára adtak. A király küldötte érettek maga udvari fő cancellariusát Lubkovics Herczeget, ez nékiek a klastromban gratulálván kevés ideig ott beszélgetett, azután hívta őket, hogy menjenek bé a városba, és magokat mentsék ki a király előtt a gyanús pártütésből, azután országukba visszatérhetnek, annyival is inkább, hogy ide jönni bátorzkodtak, ő felsége hívségét és gratiaját könnyen megnyerhetnék. Ezen beszédeire bátorságot vévén mind hárman hat lovú hintójában beléültek, midőn már mennének a derék utcán, egykor a Kereszt utcából jöttenek ki muskatéros németek, kiknek is előljáró tisztjei princz Lubkovics lovait és hintóját a derék útjában megállítván tudakozták a cancellariustól, kik légyenek itt a hintóban, mondotta hogy itt három magyarországi Grófok volnának, Nádasdi, Zrini és Frangepán, erre mondotta a német tiszt, méltóságos cancellarius nekünk olytén parancsolatunk vagyon, hogy ebből a

hintóbúl szálljanak ki, és más kocsin vitessenek bé a városba, ezen megindulván mind három Grófok, kérték szépen a cancellariust, hogy hadjanak bemeni már a hintójában, ne engedje hogy illy hamar megcsúfoltassanak, erre mondotta a cancellarius úr deákúl: *mi domini tales pisces tali hamo capiuntur, agant illi juxta mandata caesaris.* Mit tettek a grófok, kén-telenítették az hintóbúl kiszállani és a fegyveres németek az egész utca láttára egyenes oldalú hosszú kocsi-ba tiltették, mellyen az ollyatén bűnösöket az előtt is szokás vala a rendelt helyre kivinni, azonnal őket bevitték, gyalázták és szidalmazták az austriai bécsi népek, ennek a hire Bécsbül Magyarországra, nem csak de az egész világba hirtelen elméne, mellyen mindenek csudálkoztak, hogy magokat olly hamar kézbe adták. *) Arestomba tétettek és mind hármok ellen nagy comissio tartatott Bécsben. Eléggé mentették ök magokat, hogy ártatlanok, de az mind hasztalan volt, mert Gróf Abele Kristóf és a császárnak cabinét secretariusai leveleiket in originali eleikben rakták, mellyeket eltagadni láttattatott lehetetlennek lenni, és így királyok ellen támadóknak, pártütőknek szemökben mondták, mellyet referálván a császárnak az parancsoltatott, hogy Gróf Nádasdi Ferencz mint austriacus Bécsben maradjon erős arestomban, Gróf Zrini Péter és Marchio Frangepán Ferencz pedig mivel Austriában semmit sem birnak, vitessenek Német

*) A zendülők elfogatását több történész máskép beszéli el. Ezek egyike sem említi a *salvus conductus*t, hanem igen hogy pater Forstall eszközzésére Zrinyi charta bírákát adott magáról. Spankau Zrinyit ostromolta s ez Frangepánnal titkon szökött meg. Út közben mind ketten Kéry grófnál szállottak meg, ki őket elfogatta s Bécsbe vitette. Nádasdi csak Murány bevétele után fogatott volna el. (L. Pray, Katona, Engel, Horváth M.) A kőrösi kronika előadásával legtöbben a Cserecő egyezik meg.

Újhelyben, melly vagyon a Lajta vize mellett Magyarország határában, mellynek fele Austriában, másik fele Magyarországbán vagyon, mellyet közepén a Lajta vize hasít, melly dolog meg is lett a mint parancsoltatott. Az eddig megírt dolgok ezen magyarországi Grófoknak nagy emlékezetű híres Istvánfi Miklós magyarországi dolgokról írott historiáját halála után continualó Pater Ketteler János coloniai Vicarius által más formán íratattak le, én a mellyeket írtam, különös historiának magyarázatjábul tanultam, azért nem tudhatom, mellyik igazabb, az én felvett írásom-e? vagy említett Pater Ketteleré, disputálja meg a historiákat olvasó s azokban magát gyönyörködtető elme. Moster János delegatus bíró sententiáját elolvassván Nádasdi Ferencznek abban a kamorában, mellyben ennekelötte Krathius nevű Generálnak feje vétetett, az ő feje is hóhér által elvétetett, kinek is testét jóakaróji elvitték, és Sárvárot eltemettetett. A melly fegyverrel feje elüttetett, arra akkoriban deák nyelven ilyen íratatott, melly a fegyveren mindenkor meglátszott: *Noveris hunc ensem caput absecuisse Nádasdi, Regis dum cupit esse caput.* Ennek a Nádasdi Gróffnak belső jószágát nyolcz szekéren négy milliom ért, úgymint gyémántokat, más drága köveket, aranyat és ezüstöt vittének Bécsben. Austriában lévő Pottendorff nevű vára Felséges császártúl Monteuculi nevű fő hadi s mezei Generálnak ajándékoztatott. Annakutánna Német-Ujhelyben Abele és Molitor comissariusok Pünkösdi havában kimenvén, azoknak is utolsó sententia mondatott, melly szerént elsőben Zrini Péternek mondatott, annakutánna Frangepán Ferencznek fejek vétetett, kiknek testeik az ott való canonicusoknak templomának kerítésében eltemettetett. Epitaphiumúl ez íratatott meg deák nyelven: *Hoc tumulo jacent Comes Petrus Zrinius Banus Croatiae et Franciscus Frangepanius ultimus familiar. Discite mortales, ex casu discite nostro,*

Observare fidem regibus atque deo. Ez időben Bonis Ferencznek is Posonyban ugyanazon dologban társ lévén, feje vétettetett. Gróff Tattenbach János Stiriában Grécz nevű városában praefectus lévén, ez is mindenkben társ lévén a pártütésben, ennek dolgát Novemberig halasztották hol egy hol más okokra nézve, mindazáltal convincáltatván, neki is Abele által sententiája kimondatván, a Gréczi udvarban feje vétettetett, jószágáa confiscáltatott. Rákóczi Ferencz ifjú ember lévén, ki is nem sok idővel Gróff Zrini Péter Horváthország Bánjának leányát vette volt feleségül, dolgait megbánván, az ő anyja Báthori Sophia ezt megtudván, édes anyja addig esedezett alázatosan a királynál Leopoldusnál, hogy fiának gratiát nyert, még az elmúlt 1670-ik esztendőben, a midőn dolgok nyilvánosságossá tétetett.

Anno 1671. Ez a Drabitzius Miklós a maga álmodozásáért és profétálásáért igen híressé tette magát Erdélyben elsőben Rákóczi György erdélyi fejedelem udvarában, azután híre elterjedett Magyarországon is.

Született Morvában Strasnitz nevű városban 1587-dik esztendőben, az ő atyja a városban polgármester volt, tanult mint lutheranus theológiát és anno 1616-ban prédikatori hivatalra alkalmaztatott, de 1628-dik esztendőben, második Ferdinánd császárnak parancsolatjából több protestáns belső személyekkel együtt kiűzetetett, és minden jószágátul megfosztatott, az honnan Magyarországon, és tovább Erdélyben első Rákóczi György erdélyi fejedelemnek udvarában jutott. Ott lakott valami 15 esztendeig nagy szükségben Erdélyben, holott posztóárosságra adta magát, mivel a felesége olyan kalmár embernek a leánya volt, s abban gyakorlotta magát, ezt megtudván a több számkivetésben lévő személyek, kik Morvából vallásokért kiűzetettek, gyűlést tartottak Lengyelországban, és ott a predikátor hivataltúl eltiltották, a

mint is azután csak különös élésre vette magát. Anno 1631. Morvában akart menni atyjafiainak látogatására, de azután maga felől nem igen jó hírt hallott, vissza ment, álmodt látott: Láttá álmában, hogy éjszokrúl nagy hadakozó úr jött volna, és még nagyobb napkeletről, a kik által az Isten a maga népét megoltalmazza, amazokat pedig elveszti; annakutánna 1643-ban esztendeig békességben élnek. Azután profetizálta az Austriai háznak elfogyását, a római pápának s hatalmának kissebbedését, az ekklésiának jobbulását, a pogányoknak és 'sidóknak megtérését. Rákóczi Györgynek mint fejedelemnek, mindenkor azt javallotta, hogy ellene álljon az Austriai háznak hatalmának, római pápának, meglátja rövid időn Magyarországnak királynak koronáztatik.

Meghal az említett fejedelem, Drabitzius hazugságban marad profetizásságával, az emberek által is kinevettetett; erre ő azt mondotta, hogy hihetetlen-ségben lévén, érdemetlenné tette magát, és így azért nem nyerte meg. Azalatt Joannes Amos Commenius látogatására ment Drabitziusnak, Morvából kiküldött lutheranus predikátor, ki hasonló módon meg-egyezett a jövőndő mondásokban. Ennek a Joannes Amos Commeniusnak nagy hathatósága volt a nyelveknek tanításában, és az oskoláiban már 1650-dik esztendőben Kolosvárot mint rector mutogatta maga hasznos tudományját *), könyveket írt a deák

*) Volt-e Komén Erdélyben vagy sem, vita alatti kérdés, valaminint azon állítás, hogy a kolosvári iskola rectora lett volna, tévedésből származhatott. Maga Komén mondja (lásd *Wallaszky Conspectusát* 223 l.), hogy őt Rákóczi Zsigmond hívta meg a sárospataki iskola ujraszervezésére. Az eddig ismert adatok szerint, Komén 1650—4 közti időszakot Sárospatakon tölté, s ha más-
kor nem fordúlt meg hazánkban, igaza van Szeberényi-
nek (*Néptanítók könyve* 2-ik k. I. f. 44 l.) Benkő ellen, hogy I. Rákóczi György nem hívhatta meg az erdélyi

ifjaknak tanúságokra, elnevezte a gyengébb deákok számára valót Vestibulumnak, a nagyobbak részére valót Comeniusnak *), mely könyvek annyira hasznosoknak ítéltettek, hogy majd minden iskolában nyomtatásban taníttattak.

Drabitzius Miklós csak az álom látásokban gyönyörködött, és egy könyvet is írt azokról, melynek titulusa ez vala: *Lux in tenebris*. Ebben a könyvben második Rákóczi fejedelemnek sokat ígért, t. i. hogy ő lengyelországi király lesz, minden dolgaiban szerencsés, az egész könyvben mind olyan pártütéseket fojtató profétálások foglaltattak, úgy látszik, hogy neheztelt valakikre a hazájából lett kiűzettségért. A könyvben mivel nagy hatalmasságú személyek foglaltattak bé, ennek híre elterjedett, és ezért a könyvért a többi protestans predikátorok is a fő renden valók előtt gyűlölségben mentek, és nem boldogultak; azért is 1663-dik esztendőben Puchón gyűlést hirdettek a predikátorok második Rákóczi György fejedelemnek halála után, ott examenre vonták, annakutánna Joannes Felinus nevű predikátor minden munkáját Drabitziusnak refutálta, megczáfolta, és írásban kiadta, melynek titulusa ez vala: *Ignis fatuus Nicolaus Drabitzius*, melyben minden profétálása és álom látása megvetttetett és neveltetett. Azután Drabitzius csak a maga kereskedését követvén, történt hogy

iskolák ujraszervezésére, mi csak azon esetben volna igaz, ha Komén 1648 előtt fordúlt volna meg Erdélyben. Szabadjon ez alkalommal Szeberényi urat, ki idézett művében azt mondja, hogy idegen forrásokból tudhatjuk, mikép Komén hazánkban is működött, Wallaszky Contpectusának 223, 239, 248, 263 stb. lapjaira figyelmeztetni.

- *) A Vestibulum című iskolai kézi könyv magyar földön első kiadása Brassóban 1649. 8-r. történt; másik iskolai kézi könyve alatt, mit szerzőnk egyszerűen Comeniusnak nevez, *Janua rerum et linguarum structuram externam exhibens* című értendő.

másokkal együtt kereskedni Posonyban ment, ott némelyek a vásárban reá esmertek, és minthogy a felséges udvartúl parancsolatja volt a magistratusnak, hogy vigyázzon ezen emberre, valaki a magistratusnak bémondotta ott létét, azonnal a város emberei felhajtották, megfogattatott, arestáltatott, examináltatása után pedig a felsőbbeknek parancsolatjából megsententiáztatott. Anno 1671. die 16-a Julij exequáltatott, elsőben a jobb keze elvágattatott, annakutánna a feje vágatott, annakutánna az akasztófa alatt teste megégettetett, azon könyvvel együtt, melyet kiadott volt azon titulus alatt: *Lux in tenebris*. Erre ment volna ügye Joannes Amos Comeniusnak is, ha Magyarországon megfogattathatott volna.

Anno 1672. A protestánsok vádoltattak azzal úgymint Lutheránusok és Reformátusok, mint ha ők a sok pártütéseknek okai volnának, azért is mind a két religión lévő sok predikátorok, és iskola mesterek Posonyban citáltattak, holott is nékiek megmondattott a ki a római hitre nem tér és előbbi vallását el nem hagyja, tömlöczben tétetik, melly meg is lett, ott nyomorgottak tovább esztendőnél. Posonyban a Lutheránusoktól két templomok elvétellett. Annakutánna a kik vallásukat megváltoztatták kényszerítésből azok között némelyek Lengyelországban, mások Németországban, bujdostak, némelyek pedig hazájokban az eke szarvához küldettek. Azok pedig, a kik eleinten önként a római vallásra mentek, meg ajándékoztattak, ki 30 ki 40 forintból álló pénzzel. A kik pedig álhatatosan vallásokat megtartani kívánták, és a tömlöczözéssel semmit sem gondoltak, hanem békességes türéssel voltak, azok Olaszországban Neapolisban a gályákra küldettek. Sárospataki collegium is ekkor elpusztula Báthori Sophia fejedelem aszszony és ennek fia Rákótzai Ferencz és az ott való Jesuiták által, mellynek is alumnusit Erdélyben Apafi fejedelem Fejérvárot jó szívvel látta Buzinkai Mihály és

Posaházi professoraikkal együtt, holott is nékiek levefundációjok, mind az élésben, mind pedig a tanulásban. Melly meg lett dolgokrúl lehet bőségesen olvasni *Cristoph. Parschitij Tabella Hungariae pag. 189, Lampe Historia Eccles. pag. 445.* Ez időben Szegeden a calvinisták templomát a pápisták el akarván foglalni, meg nem engedték, mivel ott a török basa parancsolt mind a kettőjöknek, sokat untatván a pápisták a török Comendást, végtére azt találta fel, hogy egymással disputáljanak, és a ki egyik a másikat meg nyeri, azé lesz a templom, mivel a római hiten valók azt állítják, hogy annakelőtte az övék lett volna, most pedig a reformata vallást követők birják. Ugyan úgy lett a dolog, a református predikátor és egy barát öszveállván a török pasa hallatára azt kérdi a barát, hány fő proféták voltak, arra azt felelte a predikátor: kettő Móses és a Christus, arra azt mondotta a barát, nem igazán mondja, mert három volt, Mozes, Christus és a Mahomet, azt meghallván a török azt mondotta: no te igazabban szóllasz, azért tiéd a templom. Így hallottam ezt a casust szava hihető embe-
rektől és nem az historiákból olvastam, azért a kinek nem tetszik maga lássa; de igaz az, hogy a barátok birják a reformátusok templomát mind e máj napig Szegeden. Ebben a városban született az a híres Szegedi Kis István, a ki a reformata vallást sok helyeken Magyarországbán hasznosan tanította; megholt Keviben die 2-da Maij Anno 1572-ben, élt hatvankét esztendőket, kinek életéről és tudományáról olvashatni egy könyvben, mellynek titulusa: *Decades duae continentes vitas theologorum principum, qui ecclesiam Christi superiori seculo propagarunt, et propugnarunt.* Ebben az évben olly nagy változást szenvedtek a protestáns religiión lévők, mind felső mind alsó Magyarországbán, hogy templomaik erővel is elvették a római religiión valók által.

A felséges Austriai udvar által, mivel könnyen

Magyarországban a pártosok következő esztendőekben is ki nem irtathattak, elvett templomaikat és régi szabadságokat felettébb sűrgették, de semmi választ nem vehettek, azért imitt amott ő felsége vitézeitől gyakran megverettettek.

Ez időben Kőrös városa mivel a pártütőkkel soha nem tartott csak legkissebben is, tehát mind magok békességben éltek, mind templomok és oskolájok meg-hagyatott, és ha valaki által háborgattatott volna is a budai törökvezér nem engedte volna. *)

Anno 1675. a kassai General Spankau meghalván, helyében rendeltetett Gróff Strasold Generál, ki is megértvén némellyektől, hogy a pártütők között sokan a magok féltő jószágaikat Debreczen városában hordották, maga mellé vévén számos magyar és német katonákat alattomban a midőn nem is gondolnák oda juta, és a lakosoktól hit alatt mind kivette, kiknek a jószágaik volnának ott eltéve, azokat mind elszedé, és azokat Kassára viteté. Az alatt is a császár ő felsége a belső egyenetlenségtől elvonni kívánván a pártütőket, sokféle módon édesgette őket az hűségre, de kegyelmes ígéretnak nem engedelmeskedtek hanem egyik a másikat nagy iszonyú vérontással, ége-

*) Hogy Nagy-Kőrösön már a XVII. század első felében a reformátusoknak virágzó iskolájok volt, kitetszik ezen iskola régi jegyzőkönyvéből, mellyben az iskolai törvényeknek magokat aláírt ifjak névsora, rectoraik és senioraik neveinek följegyzése mellett, 1638-tól fogva az újabb időkig olvasható. Ezen jegyzőkönyvnek a kőrösi főgymnasium könyvtárában létező mind két példányában az iskola régibb, valamint 1693-ban ujja alakított törvényei mellett, — mellyek az akkori iskolai életre tetemes világot vetnek, — olvasható a senior esküjének, mellyet ez az 1693-diki törvények szerint az egész ifjúság előtt letenni tartozott, latin és magyar alakja, mellyek között az utóbbit *Oklepelár XXV. sz. a.* közleni érdekesnek tartottuk.

téssel és prédálással üzték, rontották, melyet a törökök távolyról szemlélvén, csudálkoztanak romlásokon. Ezt a felséges császár is látván, mintegy szánakozással volt az ország népének romlásán, de mód nem volt benne hogy az egymással való ellenségeskedéseket lecsillapíthatná, azért is

Anno 1676. a császártól mint magyarországi királytól frigy hirdettetett, ezzel is a pártütők magok elkezdett dolgaikat fojtatván a Tisza mellékén lakók a törökök segítségében bízván, az magok életét elszánt emberek számos ezren magokat összevévén felső Magyarországon sok prédálásokat és rablásokat vittek végben, kikre is General Kobb reájok ütven, nagy kegyetlenséget tett rajtuk, mellyért még annál inkább megharagudtak, és egymással nagy bajvívást, és vérontást tettek. Már alkalmasint a pártütőknek előljáróik a hadakozásban elhúlván, azért is egyben gyűlvén a pártütők Rákóczi Ferencznek halála után Anno 1677. Tököli Imrét választották fejeknek, kihez is hogy jobban bízhasanak, mindnyájan a Tisza mellékére vonták magokat, következő Anno 1678-ban olly nagy roppant serege lett Tököli Imrének hogy egynéhány vármegyét maga hatalma alá tüzze és más biztatással hódított, Zólyomot, Besztercze-Bányát, Körmöcz-Bányát, Selmecz-Bányát elfoglalván, azokat fegyveres néppel megrakatta, a honnan tovább kívánván hatalmát terjesztetni General Vürm és Gróff Pálffy Károly vezérlések alatt lévő erős és számos haddal igyekezetiben meggátoltatott. Annál is inkább hogy az országban nagy pestis támadván, az halál által sok városok és faluk üresen maradtak.

Ilyen büntetéssel verte meg Isten ő szent felsége az országot, hogy ha magok nem pusztítják is egymást, de a kegyetlenkedő dög halál által sok ezeren elhúlnak, részek volt ebben Körös városa lakosainak is, Tököli Imre ez időben a körösieknek is írott leve-

leket hol egyel hol mással hogy segítséget tennének, melly leveleit magam is láttam, de mivel az előtt is a pártütőkkel egyet nem értettek, ő felsége népétől, sem pediglen a római vallásbeli nagy rendektől, sem templomok elvétele, sem pediglen predikátorok vagy mesterek megfosztásával meg nem háborítottak, Tököli Imre urral keveset gondoltak. Inkább gondolkodtak azon, hogy a török hatalmas portának gratiájában legyenek, mert ha abból kiesnek, melly meg is lett volna, ha két felé vonták volna magokat, észrevette volna a török, úgy is Budához tartozandók voltak, azonnal kardra hányták volna őket egész népstől kicsinytől fogva nagyig. A kik hozzájuk járó személyek voltak, a városbeliektől gratiának keresése végett, kivált a kik magoknak olly bátorságot vettek ennekelötte, és ez időben is, hogy még Konstantinápolyban is elmentenek, sok utazások és fáradságok a néptől és tanácstól akkoriban azzal a mivel megjutalmaztatott, és mivel minden megháborítás nélkül a város megtartatott, tudták ők kinek kellessék legközelebb kéntelenségből is térdet fejet hajtani.

Anno 1681. Lévén körösi predikátor Kecskeméti János nevű Pestre ment, és eleiben ment s állott egy török, mutatta néki a nálla lévő török baltáját, melyet szokás szerént magával hordozott vala, így szólván: Pap gazda mond meg nekem mi van e baltára írva; megnézte, és meglátta, azonnal a zsebében nyúlt és két timont, melly akkori pénz vala, kivöve, és a baltájára téve, azonnal így szóllott: Ah pap gazda nám tudod mi kell, azután azon török mindenütt véle járt, és semmi bántása senkitől nem lett.

Anno 1681. Felsőleges Leopoldus császár és magyarországi király, látván az hogy semmi lett módon az országbeliek hívségére nem állanának, sőt népének nagy veszedelmével kegyelmességet, sok ígéreteit és királyi ajánlásait semminek állítanak, Aprilis

havának 28-dik napjára Sopron városában országgyűlését hirdetett. Holott is egyben gyűlvén az ország rendei, kivált a kik hatalma és protectiója alatt voltak, és tőle nem féltenek, itt a császárné Eleonra a neoburgiai electornak leánya magyarországi királynéságra koronáztatott. Az országnak tizennégy esztendeig nem lévén palatinusa Gróff Veselényi Ferencz halálától fogva, a ki is 21. Aprilis Anno 1667. meghala, ebben az ország gyűlésében választatott palatinusnak Gróff Eszterházi Pál. Azalatt való gubernatorság elmúlt. A Lutherana és Helvetica confessión lévő ország lakosainak magok vallásoknak követésére szabadság engedtetett, azokon a templomokon és oskolákon kívül, a mellyeknek birtokokban voltak egész Magyarországbán, minden vármegyékben két két templomok, ahoz való parochiak és oskolák rendeltettek. Az országban elbujdosott predikátoroknak, oskolamestereknek, a kik mind ez ideig tilalom alatt voltak, az országban szabados bėjövetel, és vallását követésére kinek kinek engedtetett, ezek mindazáltal olly okkal lettenek, hogy a melly elvett templomoknak bírásában a pápisták már voltak, azok kezek alatt hagyattattanak *Artic. 26. 1681.* De mind ez előszámlált királyi kegyelmességekkel is a vallás dolgában a protestánsok meg nem elégedvén, mihelyt az Armistitiumnak vége lett, az ország gyűlése is elvégződén, vallásoknak régi szabadságát óhajtó magyarok Tököli mellé hajolván, a ki a török portának nem csak magát protectiója alá adá, hanem hogy segítségül lenne esztendőnként bizonyos summa adót is ígére, Körösnek a török adója volt 1250 tallér, mellyről azon kívül szénárúl, fárúl való török levelei vannak a városnak.

Anno 1682. Mindenek fegyverhez fogván Tökölivel, Kassa városát 29. Aug. megvették, mellynek nagy részben bástyáit lerontatá, és az földdel egyenlővé téteté. A török segítségével Fülek várát is ez

időben és napon mint Kassát megvevé és birtoka alá hajtá. Ebben lévő Commendans Kohári Istvánt rab-ságban tarták sokáig, és mindaddig valamíg nagy summa aranyon Tököli által ki nem szabadúlt. Több németek is a kik Fülekben megfogattattak, nagy áron váltóztak meg. Ezeket hallván Eperjes, Bártfa, Lőcse, Késmárk s többi városoknak előljárói Tököli Imrétől megijedvén, katonáit könnyen magok oltalmára befogadták. Ez a Fülek vára ollyatén menedék helye vala a török birodalom alatt nemes Pest vármegyének, hogy a kiknek causaik voltak, ott lakván mind Vice Ispány, mind szolgabírák és assessorok vármegye gyűlését ott tartottak, a peres feleknek ügyeket ott végeztek el. Ha valaki Pest vármegyében akár Körösön akár más helységben valami jószágot kért fel, magát in facie loci captalanbéli személy és regius által törvények szerént nem statuálhatta a töröktől való félelemnek miatta, hanem Fülek várában kellett menni, s ott lett statutiója, nem törvényesen ment ugyan végben, mindazáltal ebben a részben azoknak az ország törvénye mind az ideig engedett és helyben hagyta. Nem is ok nélkül cselekedték azt, mert ha Pest vármegyében az ollyatén jószágot felkérrő, és magokat azokban béiktató akár gróff, báró vagy nemes ember lévélt volna, a budai vezir bassa megtudta volna, megfogatta és megbüntette volna, úgy hogy eszében jutott volna életében a statutio. Midőn a Csemő földe iránt 1649. és következő esztendőben Körös városának törvénye volt a czeglédiékkal, az is Fülekben tractáltatott, de nem decidáltatott, mert a czeglédiék egy megölt töröknek díjának megadásáért most is birják. Nemes Pest vármegyének tisztjei a töröktől való félelemnek miatta a vármegyében nem bátorkodván lakni, azért ezen vármegyének tetszéséből a vármegyében lakó nemesség közzül ugyancsak voltak tisztjei, ollyan volt Körös városában lakó Pálfi Mihály, a ki Vice Ispány volt, Erdösi Mihály

ugyan Körösön szolgabíró, kecskeméti notarius Gulácsi Tamás főnotárius, ezeken kívül volt még két szolgabíró Magocsi Mihály pápista, és Tóth András, assessoraik is volt a nemességből mind Kecskemétről mind Körösről, mivel ebből a két anya régi város tartó lakosaiból Pest vármegyének mind tisztjei, mind más szükségeknek kipoltolása kitölt. *)

Pecsétje nemes Pest vármegyének nem volt, sem főispánja, mivel palatinus is sok esztendők alatt nem vala, Fülekben ugyan élt a vármegye Gróff Veselényi Ferencz palatinus pecsétjével, sőt annakutánna is mind azzal élt, míg nem a mint emlékezem reá, 1746-dik esztendőben elváltoztatta és új pecsétet csináltatott magának. Az itthon való vármegye tiszt urak, ha valami dologban igazítást tettek, csak magok saját pecsétekkel erősítették meg a kiadott leveleket.

Ez ország állapotját ismét előhozni kívánván, Zólyom, Hont, Bars vármegyék, Léva elfoglaltattak. Nagyszombat maga városának kulcsait Tökölnek kezében adta. Posonynak a külső városát megszállotta s megvette, de a várának birtokában nem mehetett. A midőn is Tököli Imre pénzt veretvén, annak egyik oldalán ez vala: Emericus Tököli dux hungarorum. Másik oldalán a pénznek vala egy kéz fegyverrel, és ezen szók: Pro patria et libertate. A predikátorok és oskola mesterek külső országban mulatók visszahívtattak, és előbbeni állapotjokban helyheztettek. Leopoldus király ilyen hatalmát tapasztalván Tököli Imrének, békességre kérte, melyre Tököli reá is állott volna, de mivel a török ellent állott benne, sem-

*) A füleki megyei székhelyről *Mocsáry Nógrád leírása III. k. 70 l.* s Nagy István azon emlékiratban, melyet a pesti megyeház alapkövének letételére készített, tesz említést. E szerint 1593-tól 1682 Jun. 5-ig tartattak itt a megyegyűlések.

mire nem léphetett. Konstantinápolyban is küldött a király követet, hogy az 20 esztendeig tartó békeség a két császár között az jövő esztendőben elmúlna, azért Leopoldusnak akarátja ez, hogy továbbra is halasztatnék, de a török porta nem hogy reá állott volna, sőt az akkori Mustafa vezir által a követ ki-nevettetett, és így vigasztalás nélkül ment vissza. Körös városa bírája ekkor vala Seres András.

Következő 1683-dik esztendőben eleinten szerencseje vala Leopoldus császárnak, mert megérté Gróff Kaprára követül, hogy a török porta nem hogy a békességet követné, sőt inkább kedvetlen hírt hallani kellett, hogy Mustafa nagy vezir kétszázezer törökkel és tatárral jönne Magyarországra, melly számos nép nem csak Magyarországbán, de a tatárok előre járván még Austriában is számos helységeket felégettek és elrablottak, mellyen megijedvén a császár tanácsot tartott mitévő légyen, azért is számos népet egyben gyűjtván maga és hazájának oltalmára egyben gyűjtött, kiknek vezérül adá Lotharingiai Károly herceget. A török addig meg sem állott, míg nem Bécsset megszállá 15-a Julij. Leopoldus pedig minden udvarával Austriának Lincz nevű városában méne, azért is követeket küldé az europai fejedelmekhez, hogy segítséggel lennének, eljőve Lengyelországból Sobjeszki János Lengyelország királya számos haddal, saxoniai elector János, baváriai elector Maximilián, népeiket egyben gyűjtván az ellenségre rohantak, délután Septembernek 12-dik napján, ezek az egész török tábort elszélesztették, és megszalasztották, úgy hogy a nagy vezir is futva ment el. Kiknek tábor helyeken sok kincs találtatott. A vezirnek sátorát a lengyel király vitte el, a több kincseket többiek osztották fel, sok számú tevék, öszvérek és barmok ott maradt. Ezt a szerencsés nyereséget megértvén Leopoldus császár 14-dik Septembr. a

Dunán Bécsben visszament, és a lengyel királynak mellette tett hűségét tetemesen megköszönte. Mellyet mind maga mind mások megismertek, hogy azt egyedül a sz. Istennek kellett megköszönni, hogy 200,000 népet kevés haddal megverhettek. Ezt a dicsőséget érdemlő nyereség a törököknek szívét és erejét annyira megerőtlenítette, hogy felüloszolván és futván nehezen vehette őket össze a vezir bassá, és hogy valami módon meg ne erősödnének, a lengyel király és a Lotharingiai fejedelem számos néppel utánnok mentek, J. Bottyáni is a magyarokkal. A török Párkánál megállapodván, ott ismét reá mentek Leopoldus császár hívei, keményen megverték őket die 18-a Octobris, holott tizenkét bassa veszett el, a többi pedig a Dunához szoríttatván sokan abban holtak, sokan az nádasban életeket és jószágokat elvesztették, így a megmaradott törökök elmenvén a keresztyén fejedelmek Esztergomot megvették die 22 Octobris nagy veszedelmével a töröknek, tovább utánna az ellenségnek nem menvén, hanem a Dunán innen való részeken Hatvant, Szécsényt megvették. A lengyel király hazafelé bocsátván népeit, Kassát próbálták, de Tököli Imre népei erősen tartották magokat, odahagyták, hasonlóképen Bártfán, Eperjesen visszaverették, Lotharingus fejedelem a bánya városokat, Lőcsét, Késmárkot, Lévát megvévén, császár népét rakott beléjük, és Tököli népeit elszélesztette. Azért is a lengyel király és a saxoniai elector kérésekre Leopoldus császár és király a magyaroknak engedelmet hirdettetett, hogy hozzájuk kegyelmességgel lészen, és fiscus által elfoglaltatott jószágaik is visszaadattatnak, csak hűségeket hozzája mutassák. A török császár ezeket meghallván, a vezirnek és több basáknak fejét szedeté, némellyeket megfojtata. Conf. *Istvánfi pag.* 587. Ezen évben Körös városa bírāja vala Borotvás István.

Anno 1684. A budai bassától újabb levelei jötenek Körös városának sok rendbeli panaszaiknak megorvosoltatások végett *), melyeknek értelmek ez vala, hogy a kadiának holt embertől ennekutánna nem kell fizetni. Budára császár mivire a város semmit se adjon. A jobbágyokat a városból más törököknek nem legyen szabad kivinni. A derék adó summa abban marad, melly 1250 tallérból állott. Mike-Buda pusztáról való levél. Egri bassa Tihaje levele 200 oroszlánosról. Ezekről külön külön török nyelven írások vannak. A magyar és német katonaság az elmúlt esztendőbeli győzdelemnek terjesztését tovább is erővel, hatalommal, és vitézséggel mind a török mind pedig Tököli Imre népei ellen éjjeli nap-pali serénykedéssel öregbíteni kívánván, valamerre fordultak, a szerencse mindenütt nékiek szolgált; azért is Tököli fő rendei nagyobb részént a császár hívására állottak, nem is ok nélkül, mert a hova a szerencse, oda az embereknek szíve is szokott hajlani. Lotharingus herczeg látván a jó alkalmatosságot, és az ellenségnek naponként való megfélemlését, összevevén a magyar vitézeket, Visegrádot 18. Junij megvette vérontás nélkül, mert a mint kívánta feladódott. Vácztot is hatalommal vették, és Pestet, a pesti mezőben Hëiszler general 4000 törököket megszaszasztván, hadi eszközeiket elnyerte. Lotharingus Károly fejedelem maga népével Budát is megszállá, két holnapig alatta volt, de a katonaságban vérhas-beli nyavalya, és más betegségek is uralkodván oda hagyták, és így Pestet is a törököktől való félelem miatt nem bírhatván, felégették a keresztyének, hogy a lakásra alkalmatlan legyen, Vácztot is hasonlóképen tüzzel elpusztítván elhagyták. Tököli is az alatt

*) A budai pasának a török katonaság zsarlásai ellen 1684-ben Köröshöz intézett parancsát adjuk *Oklevéltár XX. sz.*

Barkóczi Gróff és Schultz generalok népeitől megverettetvén, felső Magyarországon szerencsétlen volt mindenütt az hová ment, népeiben, városaiban sőt vármegyéiben is sok károkat valván. Leopoldus császár az alatt a Tököli népének a szíveket fogyasztotta, mert kinek kinek gratiát ígért a lotharingiai herczeg által, hogy valaki hívségére menend, becsületiben és jószágában meg nem károsodik, mellyre nézve mind fő renden mind más renden lévők az austriai udvarnak kegyelmességét bévették.

Már ezen sok szerencsáját és drága diadalmát tapasztalván Körös városa is felséges Leopoldus királynak reménylette, sőt óhajtvá várta a török birodalma alól lehető felszabadulását, a mint hogy a keresztyén vitézektől meg ne károsíttatnék akkori m. palatinustól salva guardiat impetralt magának, mellyet meg is nyert.

Anno 1685. die 27. Junij lotharingiai Károly fejedelem a császár népével és magyar haddal Érsek-Ujvárt megszállván 23 nap után megvette, honnan is a törökök kimenvén Esztergom alá utaztak, hogy ha amazt elvesztették, ezt megvehetnék, de ebben is a szerencse nékiek nem szolgált, mert onnan is lotharingus fejedelem maga hadával elverte, úgy hogy kénytelenek voltak a törökök másuvá utazni, mert ágyúikat is mind elvesztették Seraskir vezir bassa alatt, és több hadi eszközeiket. Nográd várat pusztán hagyván a törökök ő felsége népével megrakatott. Szolnok is még 1552. a török kezébe esvén Heiszler general a magyarokkal megvette. Tokaj, Eperjes és több városok ő felsége népének feladattak. A sok szerencsés hadi dolgoknak kimenetelét látván Tököli Imre fejedelem igen megütközött rajta, annyival is inkább hogy a kik eddig véle tartottak Leopoldus király hívségére állottak, a törökökhöz ment, kik is Váradon vendégségben hívták, elsőben jól tartották, annakutánna arestomban tették, mellyben sokáig

volt, onnan Belgrádra a fő vezirhez, a pedig Konstantinápolyban küldötte ezen okból, hogy az elmúlt esztendőben az hadi viselt dolgok általa rosszszül igazgattattak. General Schultz Eperjest nagy bajvívással megvette, a kik okoztattak engedetleneknek lenni, azok közzül némellyeket négyeltetett, másokat rút halálnak nemével felmészároltatott. Tökölit a török császár elbocsátotta, de Seraskir vezir és Ibrahim vezir a szerencsétlen hadakozásért megfújtatták Konstantinápolyban. Kassa városa nagy munkával Kaprára herezeg által megvétetvén die 19. Aug. azonnal a protestánsoknak templomaik elvétetett általa és a pápistáknak adódott, a magistratusok is pápisták-ból állíttattak. Ekképen más királyi városokban lett ez a dolog.

Körös városának ebben az esztendőben Úrházi Péter bíróságában die 20. Januárij küldetett levél a budai vezir Szerdar Sajtány Ibrahim Bassa úr ő nagyságától török nyelven, hogy császár dolgán kívül járó szállóknak semmit pénz nélkül ne adjanak a bírák, ha ki hatalmaskodik, kötözve vigyék Budára. Die 3. Martij tatár szultán czedulája az adóról. Die 20 Octb. Abdi Rhaman bassának hit levele a salva guardák szabados tartások felől, Szemere Pál bíróságában.

Ezekben az elmúlt két esztendőkből úgy mint 1684 és 85-ben a keresztyéneknek is úgy mint felséges császár és magyarországi király Leopoldus népének kedvét keresni kívánván a város, hogy a sok szerencsés és boldog diadalmak után Körös városa is fejét, életét és jószágát kegyelmes szárnyai alá hajthatná, közönséges megegyezett akaraftal az ő felsége népeit segíteni teljes igyekezettel kívánta, mellyet meg is cselekedett, de felettébb sok károkat vallott a város, úgy hogy kénytelenek voltak panaszkodni irántok a felső hatalmasságoknál, mellyért is láttatott a T. Nemes vármegye szánakozással lenni, a mint is inquisitio által jobban végire járni kívánván,

mind a németységnek és horvátságnak kénytelenségből minémű és mennyi marhákat, lovakat, jármos ökröket, más több élésre és afélékre kívántató javakat a város adott, conscribálták, azokon kívül kenyérből, húsból, szénából, abrakból kész pénzből mit adtanak, és minémű jóval volt a város az ő felsége Generálisának, és hadi vitézeinek a mint lehetett írásban véteődtek, mellyeket emlékezetnek okáért, hogy a felséges királyához tartozó hivsége a városnak, mellyet a kétséges hadakozó esztendőkből megmutatott nyilván kitéssék, az alább írt módon feljegyzem kívántam. *)

Anno 1686. felséges Leopoldus császár és magyarországi király minden erejét és hadakozó népeit magyar nemzet és németországbelieket gyalogokat, és lovasokat egyben gyűjtván, vitézi bátor szíveket serkengető hosszas beszédekkel az egész keresztyén világnak szeme eleiben adható örökös dícséretnek és dícsőségnek megnyerésére magokat elkészítenék, és a törökök ellen Istennek szent segedelmével menének, és Magyarországot a török pogány császárnak birtoka alól felszabadítanak, mindnyájokat arra kényszerítette, melly ebbéli szándékát felséges Leopoldus császár és magyarországi királynak az európai keresztyén fejedelmek megtudván, némelly hatalmas potentátok hadakozó néppel, némellyek pedig költséggel megsegíteni kívánták. Így a hadakozó sereg egyben gyűlvén 95,000 emberből álló vitézlő hadi nép formáltatott, melly Armadianak comandírozó fő hadi generáljává tétetett felséges Lotharingus Károly fejedelem, azután valók voltak: Baviariának electora Maximilián Emanuel, Saxonia és Brandenburgia országokból jött nagy méltóságú rendeknek vezérjei. Magyarországbeli gyalog és lovas seregeknek győzedelmes hadakozó fő vezérjévé és mezei generaljává

*) Ezen jegyzék, melly Balla Gergely eredeti kéziratában hihetőleg megvolt, az általunk használt két másolat egyikében sem található.

tétetett az ország palatinusa méltóságos Gróff Eszterházi Pál, Gróf Bottyányi Ádám, Gróff Sicsi (Zicsi) István, Gróf Eszterházi János, Gróf Nádasdi Tamás és többek, kik is hazájokért és királyokért a hadakozásnak Magyarországon mint Mársnak oskolájában tanult, és ennek előtte sok csatázásokban s bajvívásokban próbált vitézi készségeket, egy csep véreknek ki-ontásáig ez mostani hadakozásra kiki magát elszánván, az egész magyar vitézlő sereg előtt kihirdették, melyre az egész magyar vitézek mindnyájan reá állottak, és az ellenséggel való megütközésre régi eleiknek nyomdokit követni kívánó hazafiúságos készségeket nyilvánossá tenni egy szívvel és szájjal megmutatni s világ eleiben terjeszteni kiáltották. Így az egész magyar és német armada a Garan vizénél egyben gyűlvén a fő generalok tanácsot tartottak Buda várát szállják-e meg elsőben avagy Székes-Fehérvárt? közönséges meg-egyeztelt akaratból elvégeztetett: mivel Buda vára az egész Magyarországnak feje volna, azért azt legelsőben próbálnák. A magyarok némelly németekkel elől bocsáttatván Buda várának külső és alsó városait nagy munkával megvették, a törököket levágták, házaikat kipusztítván tűz által mindeneket hamuvá tettek, onnan alább a vár alá szállván az egész armada is után-nok nyomódván, az egész vár alját elfoglalván szüntelen való lövöldözéssel, ágyúknak iszonyú böggésekkel az várbeli törököket háborgatták, a kinn lévő törökök is nem kevés munkával, csatázással, gyakran reájok ütven oltalmazták, egymás után sok vérontásokat mind két részről tettenek, mely bajvívások és hadakozások három egész hólnapig tartván a várnak feladására a várbeli törökök sem levélbeli írásban tett ígéreteknek, sem pedig más hadi ajánlásoknak nem engedelmeskedvén, újjabb újjabb reájok való rohanásokat és ütközeteket tettenek a keresztyének, utoljára midőn a várra rohannának, erőszakosan Buda várának kapuját és bástyáját elfoglalván nem ke-

vés vérontással megvették, a várban lévők minden különbözőség nélkül férfiak, asszonyok és kisebb idejük kardra hányattattanak, így híres Budavára Magyarországának fővárosa és királyoknak lakó helye Sz. Mihály havának második napján délután az egész keresztyénségnek nagy örömére említett felséges Leopoldus császár és magyarországi király birodalma alá jutott, mellyben kimondhatatlan préda találtatott, sok milliom arany darabok, még pénzzé nem verettettek. Régi királyoknak kivált Mátyás királynak nagy drága pénzen szerzett bibliothecája, írásbeli könyvei, mellyek többnyire a porban az időtől fogva hevertenek, felszedetvén mint ritkaság kincs gyanánt tartatván Bécs városában vitettenek *), 360 ágyú, 60 mozsár ágyú, puskáknak és lövő szerszámoknak nagy serege, gyöngyök és drága kövek bőséggel találtattak. Az alatt is a nagy vezir **) és Seraskir sokszor reá ütött és hadi próbákat tett a mieinken, hogy valami módon gyászban borúlt napok után vigasztalást nyerhetnének magoknak, de mind haszontalanok voltak, mert mindenkor a keresztyének által visszaverettettek; látván a szerencsés hadi dolgoknak kimenetele hogy a keresztyénség mellett volna és semmi re sem mehetne a nagy vezir, táborokban nagy kiáltás és ordítás lévén mintegy megdühödött furiák felszedvén egyetmásokat régi hazájok felé mentenek. Ezt hallván más városokban lakó törökök hogy a fő város Buda vára elvétetett tőlök, Kalocsa is mint érsek lakó helyé az ő birtokokban lévén abban lévő törökök a nagy félelemnek miatta elszaladtanak, melly is Sz. Mihály havának ötödik napján a keresztyének

*) Hogy Mátyás király könyvtárának Budáról Bécsbe vitetése iránt szerzőnk hihetőleg a köz hír után, tévedésben volt, felesleges volna hosszasan mutogatnunk.

**) Az általunk használt mind két másolatban kézzel fogható hibásan áll: *magyar vezér* az általunk visszaállított *nagyvezir* szó helyett.

által elfoglaltatott. Jeles viselt dolgok a keresztyéneknek hogy jobban jobban világ előtt emlékezetben hagyattatnék, a fő hadi vezérek ezzel meg nem elégedvén, Simontornyát, Eszéket, Siklóst, Kapus várát, s több helyeket a törököktől elvettek. Ekképen sok városok a törökök birtoka alól megszabadulván Nagy Körös mező városa is jármok alól megmenekedett, és a keresztyén királynak hatalma alá 145 esztendőök után jutott.

Buda vára hozzá tartozó districtussal a törököktől elvétetvén Muslai György és Tergenyei Mihály bíróságokban Körös városa a maga tornyát megerősítette és templomát, a nép pedig megtolódván a pogányság miatt, elfutásoknak alkalmatosságával számtalan sok emberek Czeglédtről, Vásárhelytről, Szentesről és több helységekből mező városokból ide Körösre vonták magokat *) a németek is nem kevés ezeren a törökök után Körösre és Kecskemétre szállván, postériumot csináltak a két most nevezett városban, attúl tartván, ha a pogányság Szegedről, Aradról és több vég helyekről kiütend, semmi módon eleiben nem állhatnának, annakokáért a parancsoltatott: mind Kecskemét, mind Körös a templom körül egy darabon nagy, mély árokkal sáncz forma kerítést csinálna magának, melyet a két város igen kevés idő alatt tehetségéhez és tisztéhez képest elkészített, körösiék magoknak napkeletről és napnyugotról felvonó kaput csináltattak, délről pedig és északról pallók voltanak, melyeket, ha valaki vizsgálni akarja most is megláthatja a régi árkoknak helyeit, nem különben az egész városnak kerülete más árokkal is körös

*) Hogy a török kóbor katonák különösen Szeged vidékén számtalan rablást követtek el a föld népén, mely e miatt még Buda visszavétele előtt is kénytelen volt kibujdosásról gondolkozni, kitetszik Mehmed oghlunak még Budán és így annak bevétele előtt kelt leveléből, melyet közlünk *Oklevéltár XXI sz.*

körül volt véve, és négy kapukat tartottanak, úgy mint napkeletről szolnoki kaput, nevezetét tettek, délről kecskeméti kapu, napnyúgotról budai kapu, északról pedig czeplédi kapu, akkori időben minden kapun strásak állottak, és szoros parancsolat volt hogy az idegenek és közelebb való bemenőknek hirtelen a bemenetelre engedelem ne adattatnék. Az után való két esztendőben, midőn a német Budát elfoglalta a törököktől Körös városának esztendőnként tizenöt ezer Rhenes forint, fl. 15,000 volt a portiója.

Ámbátor a pogányság ezen 1698-ik esztendőbeli dolgok között a Duna és Tisza közt való tartományról kiűzetetett is, de nehezen szívelte elmenetelét, nagy bizodalommal volt a török császár, hogy ha ebben az esztendőben szerencsétlenségét vette is, de meg rövid idő alatt mind azokat a mellyeket 145 esztendő alatt bírt, visszanyeri, a minthogy Körös városa hogy török részen valóktól ezután is el ne pusztíttatnék, protectionalis levelet nyert, mellyet török írásban Szerdar passa küldött Körös városának Pétervárárúl, melly levél költ Péterváránál die 12. August. anno 1687. ehez képest a rendes adót is évenként mint földes urak megkívánták, mellyet kénstelenségből meg is küldött a város, félvén azon, ha hamarjában a szerencse nékiek szolgálna, engedtelenséggel ne vádoltatnék a város, és ne talám a város eleje halállal fizetne az ollyatén hűségtelenségért, az ilyeneket a város előtte tartván, következő 1688-dik esztendőben is Landor-Fehérvárra küldvén a török adót, mellyről is quietantiája van a városnak török nyelven, mellynek fejlől való írása ez: Anno 1688. die 7-a Junij summárúl való quietantiája Körösnek a Landorfehérvári Nézártúl *). Ez elmúlt esztendőben

*) Az 1688-ki török adóról szóló nyugtatványt közöljük *Oklevéltár XXIII sz.*

pedig Körös városához földesúri just tartott magának Hatsi Feszár Musztár Bulyo passa, a városnak derék adója volt 1250 tallér, ajándék pénz 460 orosz-lános.

Abban az esztendőben, mellyben Budábúl kiűzetett a török, jószágából úgy kipusztított Körös városa a sok számú ezer néptől, hogy az egész városbeli nép vagy lakosok keze alatt nem maradt több egy fekete tehénél, melly is az ekklésia pinczéjében tartatott, és úgy lett megmaradása.

Hogy akképen cselekedett a város a mint megírtam, nem kicsiny okból cselekedte, mert 1687-ben a nagy vezir török számtalan néppel jöve ki Magyarországbán és a Mohács mezején táborba szállott, mellyet meghallván Lotharingus herczeg, azonnal eleiben méne Bavarus herczeggel, brandenburgusokkal és imperialis segítségekkel, hogy Budához ne közelíthetne azon vala, melylyel megütköztvén a német és magyarság a nagy vezir táborát szintén Dárda és Mohács közt megveré. Ebben az harcban vesztének el tíz ezer gyalog törökök, hét ezer lovas, a kik fogságban estenek harmincz ezerig számláltattanak, nagyobb és kisebb ágyúk hatvannyolcz, ezer mázsa puskaapor, hétezer ökör, hatezer ló, tizenötezer számár, háromszáz teve nyereségül jutottanak a mieinknek kezekben; valaminthogy ez a mező Lajos királynak elvesztekor a keresztyéneknek szerencsétlen vala 1526-dik esztendőben, úgy a nagy vezirnek és törököknek ebben az esztendőben 12. Augusti igen veszedelmes vala. Melly szerencsének híre olyan nagy vala, hogy a melly nap esett a győzelem, azon napon kevés idő alatt már Bécsben a császárnak tudára vala. Nincsen semmi gyorsabb a hírnél.

Ezen győzelem után a több váraknak és városoknak s faluknak a töröknek birtoka alól való elvételében egész Magyarországbán sőt Erdélyben is igen szorgalmatosok lévén a német és magyar hadakozó

generalisok, Istennek segítségével mindenütt szerencsések valának, mert kevés népeknek elvesztésével sokat visszanyertenek, és az elszéledett lakosokat a magok honjokban lakozásra kényszeríttettenek menni; melyekről Istváni Miklós magyar historicus bőségesen írt. Die 18-a Octobris Leopoldus császárnak fia József Posonyban az ország gyűlésében magyar királyvá koronáztaték, mely kilenczedik Decembris elvégeztetett, mely alkalmatossággal az végeztetett: hogy ennekutánna az austriai házból való első szülött mindenkor kérdés nélkül a magyarországi koronát elnyerje, akkoron az országnak minden törvényei helyben hagyattattanak, egyedül az maradott ki, hogy András királynak decretuma szerint ennekutánna ne legyen szabad az ország népének maga királyja ellen fegyvert fogni, és a király parancsolatjának és törvényeknek ellene mondani.

Sok káros hadakozási Mahumet császárnak az említett keresztyének által lett győzelmek után nagy zendülést tett Konstantinápolyban, melyért a császár hivataljából kivettetett, és az öcscse Soliman választatott, sok basák is megfojtattak.

Anno 1688. Minthogy a felséges római imperatornak Leopoldusnak generalisai Erdélyt, Serviát, Bulgariát a keresztyének részére meghódoltatták, Buda vára körül pedig semmi ellenségeskedés nem volna, reménylén a föld népe, úgy Körös városa is hogy többé a török császárnak birtoka alá nem jutna, azért most ugyan adójokat megadták, de annakutánna arrúl letettenek, és semmi félelmek nem lévén további készségeket a kötelességtől felszabadították.

Következő esztendőekben is meg nem szűntének az törökökkel való ellenségeskedések, mivel békességre a francia udvar miatt nem mehetnének, a török Bécsben küldötte a maga követjeit, a francia király követje pedig Konstantinápolyban azt sürgette, hogy semmi lett módon meg ne egyezzenek a római csá-

szárral, inkább ő is felbontja a frigyet, melyet kötött a német udvarral, csak a hadakozástól meg ne szűnjenek. Veszedelemesek voltak ugyan az ország szélein folyt dolgok, de ezen a mi tartományunkon mindenek megcsendesedtenek. Az helységek megépültenek, gazdaságoknak gyarapításában a nagy békesség miatt örvendeztenek és épültenek, ezek lettek 1689-dik esztendőben.

Anno 1690. még is sok hadakozások adták elől magokat mind Magyarországbán, mind Erdélyben; az hires hadakozó generalis és főcommendans Lotharingiai Károl herczeg meghala; az időben Apafi Mihály Erdélyország fejedelme, minekutánna Erdélyországt 29 esztendeig bírta volna, megholt.

Anno 1692. Sz. Mihály havának 25-dik napján Tekintetes Mokcsai familia által adatott egy darab föld, mellyen az oskola házai vannak, mellyről a városnak hiteles levele is van.

Anno 1693. Nagy fogyatkozására lévén Körös városának a toronyban lévő ütő órának nem léte, azért ebben az esztendőben Sánta Ferencz nevű tanácsbeli személyt Bécsben küldötték, és onnan hozattak die 14 Maij. melly tölt fl. 120, az óra mutató táblának festéséért fizettek 19 tallért.

Anno 1697. die 25. Januar. Felséges Leopoldus császár és király vásári privilegiumot adott elsőben Körös városának 5-a Martij, 27 Junij, és 26 Octobr. melly privilegiummal most is él a város, de nem a földes urak szerzették, hanem a város, azért jussa sincs hozzá senkinek is.

Anno 1698. A körösi csizmadia mesterek magok czéheknek privilegiumát a budai anyaczéhtől hozták, nemes Pestvármegye gyűlésén elolvastatván, Suppár István vármegye notariususa által subscribáltatott és megerősítettett. Annakutánna Körös városa tanácsa által Anno 1714. újjolag megerősítettett.

Ebben a seculumban mivel a felséges Leopoldus császár és magyarországi király Magyarország megtartása végett felette sok hadakozásokat tett és vitt végben, a hadakozó népnek eledelére igen sok költség ment, mindenféle naturaléknak kiszolgáltatására városok, faluk és minden rendű emberek ösztönöztek, és erejek felett is elő állani kényszerítették, kivált Buda várának kétszeri megszállásakor és azután következő esztendőekben a törököknek az országból való kiűzetésére szekerekkel, lovakkal, ökrökkel, vágó marhákkal az ő felsége commandírozó generálisainak, comissariusainak, városunkon által ment hadi tisztjeinek parancsolatjokra nem különben kenyérből, borból, sóból, fából, szénából, abrakból Körös városának is elő kellett állani, a minthogy elől is állott, mellyek hol quietáltattak, de többnyire nem, mert akkor hamar el is fogyaszthatta életét az engedetlen bíró, és pusztulásra juthatott a város, de mivel magok is azon iparkodtak, hogy a keresztyén királynak birtoka és hatalma alá jussanak, mindenféle segítséget tenni meg nem színtenek, melly költségeket a mint a régi írásokból, notatiókból, ki lehetett tanulni, emlékezetnek okáért esztendőnként való kiadattatásai lettenek, hogy a következő maradék is tudhassa mennyi káros költséggel tartatik meg a jó anya város, feljegyzeni kívántam, kevés árban computálván mindenféle jószágot, mivel ezek ugy is nem bonificáltattak, hanem hogy az idő úgy hozta magával kellett adni előállani, az ő felsége népének térdet és fejet nagy megalázódással hajtani. Példának okáért egy pár ökör 20 tallér vagy 30 fl., egy pár ló 30 fl., egy pár tehén 16 tallér, egy pár borjú azaz fiatal marha 8 tallér, és így többeknek ára lészen a mint fog specificaltatni. *Valósággal mindenek lerajzoltatnak. *)*

*) Ezen szavakat az itt következni kellő kimutatás helyett, melly mindkét másolatunkban hiányzik, kétségtelenül

Hogy a megírt költségeket tehették és tették a körösi gazdák nem kell csudálni, mert tehetős gazdák voltak, igen sok barmokat tarthattak, mert pusztájok elég volt, úgymint: Kara, Kocsér, Törtel, Lajos, Mise, Mike-Buda, Ujszász, Tetétlen, Nyársapát, Örkény, Vátya, Pótharasztja, Kakucs, Inárcs, Besnyő, Jenő és többek mellyek másutt fognak előhozódni, azoknak árendájok pedig fl. 20 vagy 25 volt, egy karmasin, egy pár török papucs, egy szőnyeg. Földes urak akkor nem voltak, ha voltak is mind a városhoz mind a pusztákhoz a kik jussokat tartották, messze lakozások miatt nem bírhatták, mert a török birtoka alatt voltak, nem is merték magokat mutogatni, mert ha a török megtudta, hamar a más világra bocsátotta őket, vagy keményen megkalafázta, mindazáltal a város valami kevés emberséggel viseltett hozzájuk. Adót is adtanak, mellyet magyar adónak neveztek, a török adót pedig török adónak hívták. Ha valaki a királytúl valamelly porciót a városban felkért vagy hűséges szolgálatjáért nyert, itt magát a töröktől való félelemnek miatta nem statuálhatta, hanem a nemes vármegyének egyben gyűlése Füleken szokott vala tartatni, ott statuáltatta magát. Valamikor adót küldötenek a bírák a földes uraknak, azt botnak az üregében elrejtették, és gyalog ember által úgy küldötték el. És mivel 145 esztendeig volt a város a török birtoka alatt, soha a földes uraknak módjuk nem lehetett abban, hogy örökös jobbágyokká tették volna a város lakosait, hanem hogy nagy tehetsége volt a városnak akarmi módon lehetett, de módot keresett benne a város, hogy magát esztendőnként megváltsa, vagy pedig számos esztendőket egyben foglalván, mind városbeli jussokat, mind pusztájokat megzalogosították, és így minden féle hatalom, birtok, és

a másoló igtatta be, ki a hosszas kimutatást leírni restelte, vagy érdekesnek nem tartotta.

uraság jussának fenttartása egyedül a városi magistrátusnál maradt meg, sőt mind ez ideig is abbeli autoritását a városi magistratus fenttartani igyekezik, hogy régi elejeknek jó rendtartását, szokását, mintegy dicsekedésképen követhessék.

Anno 1700. Körös városa fő birája Erdős János, második bíró pedig Tollas János lévén, czeplédi bírákkal együtt a felséges udvarnál Bécsben instáltanak a dézmának kiárendálása végett, melly is három esztendeig oda engedtetett olly conditióval, hogy a körösiek 400 kila kétszer buzát, a czeplédiek pedig 200 kilát adjanak esztendőnként, mellyeket Sz. Mihály napjára Budára a királyi prófont házhoz magok tartozzanak bévinni. Ezen dologról királyi pecsétes levél Bécsben adatott a két városbelieknek die 10 Majj. 1702.

Anno 1701. Szabó János és Csete Gergely bírósága alatt a magistratus látván a városnak sok romladozását, és szüntelen való tapasztalható kárát, hogy azért a városnak oltalmazásában a tisztviselők nagyobb vigyázással lennének, minden erejeket arrovetnék, hogy a jó békességet követvén, előbbeni károkat, kivált marhájoknak visszatérítésében igyekeznének, aszegénységet oltalmaznák, közönséges meggyezett akaratból azt determinálta pro tali quali onerum suorum alleviatione:

Hogy ennekutánna a kik a város házánál közönséges szolgálatban egész esztendőt eltöltöttek, úgy mint a bírák, hadnagyok, tizedesek, vásárbíró, szék-bírák, tehát a következő esztendőben a portión kívül mindenféle szolgálatoktól immunisok legyenek, improtocolaltatták, notárius Dányádi János által die 4-a Majj. Melly rendelése a magistratusnak alkalmazsint áll mind e máj napig.

Ebben az esztendőben nagy conspiratio lett a magyarországi és erdélyi némelly uraktól a felséges Leo-

poldus király ellen, kik is mintegy 82 személyekből állottak, ennek feje és indítója volt Rákóczi Ferencz erdélyi fejedelem, ez innen lett, hogy a francia király a spanyolországi successio végett a felséges Leopoldus király ellen támadott, és ez alatt azt ígérték a magyar urak, hogy a magok költségén egy-néhány ezer embert felállítanak segítségére, állítottak is 14 Regimentet, kik között volt Rákóczi Ferencznek is regimentje, midőn Bécsnél megláttattak volna, és már menni kellett volna nékiek, nem Olaszország felé utaztak, hanem Laxenburg felé mintegy 10000-en mentek, hogy ott a felséges udvart felvernék, melly alattomban való conspiratiót észrevévén az udvar ki nyilatkozott, hogy annak fő oka Rákóczi Ferencz volna, azért is azonnal megfogattatott és Német-Ujhely városban az arestomban tétetett, az honnan annakutánna a strázsán lévő kapitány Lehmán által, kinek gazdag ígéreteket tett, megszabadult, melly cselekedetiért is feje vétetett Lehmánnak. Ezt a dolgot Szirmai vallotta meg elsőben, azt gondolván ha mindeneket megvallana, ő magának gratiát nyerne, de haszontalan vala, mert fővétele sententiáztatott. A badiai regimentből való kapitány Longeval nevű, ki levél hordozója és mintegy követje volt Rákóczi Ferencznek Franciaországban a királyhoz, hogy véle egyet akarna tartani, azt cselekedte, hogy a Rákóczi levelét elsőben Bécsben vitte, ott mindeneket kötelessége szerint a felséges udvarnak megjelentett, a levelet megmutatta, azt ismét elvitte Franciaországban, onnan a választ elsőben Bécsben vitte, annakutánna Rákóczi Ferencznek úgy adta kezéhez, mintha azt senki se tudná, csak épen ők magok. Longeval kapitányt másodszor is elküldötte Rákóczi, ki is a választ midőn Franciaországból visszajönne, a dolognak rossz kimenetelét látván propter formam, mintha megtudták volna, hogy ő volna a közbenjáró, Linczbén megarestáltatott, hogy így a conspiratorok megragadtatnának, mellyet

nem ő tőle, hanem a levelekből és examenéből tudna meg az udvar. Gróf Bercsényi, Károli, Forgács Simon és többek fő renden valók egyetértők voltak; kinyilatkozott akkor, hogy Longeval kapitány volna az áruló, ez mit gondolt véle, de ő felségéhez való hívségéért Bárónátussággal megtiszteltetett, egy dominiummal Horváthországban, és egy egész regementtel megajándékoztatott. A ki akarja ezen dolognak históriáját látni s tudni, olvassa a Magyarországról írt dolgokat, én csak emlékezetül hoztam be, mivel Körös városát is eleget ösztönözték arra, hogy az felesleges rendes királytól elállana, és ő vélek együtt rebellálna, de nem cselekedte, a melyet a következő esztendőknél folyásiról írott dolgoknak mivolta egymásután fogja megbizonyítani.

A^o 1702. die 22. Julij a körösi nemes és becsületes tanács akarván a városnak securitást szerezni, városházának való helyet ekképen szerzett. Máltóságos Gróf Keglevich Zsigmond úr ő nagysága Plenipotentiarinsa nemzetes Mádi János úr itt lévén, egy darab földet a mint most a quartély ház kapuja vagy 600 Rh. forintokban megárendált, olly móddal, hogy azon a mit épít, attúl szabad legyen és semmi taxával ne tartozzék, 20 esztendeig tartson a contractus, az esztendőnek kezdete lévén a die 13. July 1705., terminusa fog lenni die 13. Julij 1725. A kiváltáskor tartozik a város visszabocsátani, ha pedig nem, mind addig szabados legyen bírásában, míg nem a város excontentáltatik. Lett ezen zálogosítás Sepsei István fő bíróságában, tanácsbeliek voltak: Buda Péter, Sáros Mihály, Borotvás János, Csete Gergely, Pálfi Mihály, Tót Pál, Erdős Mihály, Borotvás István és többek, építtettek ott ugyan házat, de 1738-ik esztendőben Daun regementje itt lévén tűz által elpusztult, a mint erről fogok emlékezni a következőkben.

A váci árenda m. váci püspök Duarnokovich

Mihály úr ö nagyságátúl a város részértül árendáltatott ki ebben az esztendőben sedecimával együtt 540 forintokban, az előtti árenda volt fl. 432., de így nevedett fl. 108, nyársapáti pedig és újfalvi fl. 48; most pedig két annyival is több az árenda.

Újfalvi pusztát a város nem is birhatta, mert a jövő járó sok pusztai katonák sok prédálásokat tettek, azért is ott nem maradhatván elhagyták, annál is inkább, hogy némelly gazda embereket tanyájokon meg is öltenek, azután pedig General Schlik Leopold, a midön a csongrádi dominiumot megvette volna Leopoldus császártúl és magyarok királyátúl, Újfalut is hozzá foglalta, annakutánna m. Károli Sándor urnak eladta örökösen, most is annak a maradéka birja.

Die 10. Septembr. 1702. nemes vármegye gyűlése lévén Pesten publikáltatott, hogy a felséges camera-val a Jus Turcicumot, melly 30000 forintokból áll, die 13. et 14. Novembr. vessék fel, és abbúl egy egy helysége mi esik, tudják meg, addig pediglen, míg az incassaltatnék, m. Palatinus úr ö herczegségétül interesre a nemes vármegye vegye fel, mellyet meg is cselekedtek, és a Kamorát mennél előbb excontentálta a vármegye.

Anno 1703. Rákóczi Ferencz erdélyi fejedelem nem nyugovék, hanem társaival az egész országot felháborította, ujjabb hadakozást indított biztatván mindeneket, hogy már a franczia király XIV-dik Lajos melléje állana, pézzel, tisztekkel, inginierekkal segítené, semmit se félnének, mellyen az ország népe eléggé felindúlt, mindeneket kivált a városbelieket magok pártjokra állani kényszerítették, ösztönöztett arra Körös városa is az hadviselő népei által, hogy sem adózást, sem semminémű szolgálatot a rendes királynak ne tennének, mindazáltal a városnak akkori bírāja Síros Mihály tanácsbéli társaival együtt el nem hajlottanak, hanem régi hívségekben megmaradtanak, meg is bizonyította mindjárt mihelyt ő fel-

sége armadája a Tisza vize mellé Csongrádhoz szállott volna, az armada számára adott a város 31 darab marhát, mellynek árrát ha csak 12 forintjával számoljuk is, tenne fl. 372.

Adtak száztizenkét szekér szénát a fl.

3. száml. fl. 348.

Kilenczszáz kenyereket, egyet a den.

25. fl. 225.

Kétszáztizenhat egyfertály mérő abra-

rakot a den. 75. fl. 162. 18 $\frac{1}{2}$

Buzát hatszáz posonyi mérőt a f. 2. . fl. 1200.

Bort huszonhárom és fél akót a f. 4. fl. 94.

Tészen 2401. 18 $\frac{1}{2}$

Kétezernégyszázegy forintot tizennyolcz fél dén. Adtak a Rákóczi részre is kénytelen, kelletlen, a mi lehetett tőlök, azok itt nem specificáltak.

Az idő közben Rákóczi fejedelem Lengyelországban tartózkodott, és el nem mulata semmit a zenebona felállításában, az honnan is maga mentségére világ eleiben manifestumot bocsátott, mellynek is értelmét a közönséges Magyarországról írott históriákban a kinek tetszik olvashat, mellyet subseribált maga Rákóczi Ferencz és Gróff Bercesényi Miklós fő generálja Lengyelországban Brezna városában.

Anno 1704, Látván Ő Felsége, hogy a magyarországi és erdélyi pártosok meg nem szűnnének, hanem mindenütt annál inkább szaporodnának, azért is felséges Leopoldus császár az angliai, hollandiai és saxoniai elector követjeik közbenvetésekre magát ajánlotta, hogy a religiójok szabadságában meghagyja. A kik ellene pártot ütöttek, gratiát nyújt, és ha megcsillapodnak minden panaszszok cassaltatni fognak, a sónak árra megócsódik, a borokat szabad lészen Magyarországból külső országokra kihordani, s több efféléket kegyelmességéből ajánlott ő felsége, mellyekre ők reá nem állottak, hanem azt kívánták,

hogy Magyarországbán ezután szabad királyi választás legyen, egész Erdélyország Rákóczinak többekkel vissza adattassék. Bercsényi Miklós ország palatinusa legyen. A németek semmi tisztségben ne legyenek, hanem csak a magyarok. A protestánsok templomai visszaadattassanak. A Jesuiták az országból kimenjenek. András király privilégiuma ujjabban megtartassék. Ekképen a mint tractáltak volna meg nem egyesedhetének és így mindnyájan eloszlanak.

Generalis Heister Magyarországbán igen rongálta a magyarokat. General Rabutin pedig Erdély felé nyomakodék, ki is a maga táborával midőn Körös városa mellett elment volna, adott a város ágyúknak vontatására és más hadi eszközöknek, éléseknek, bagagiáknak vitelére 214 pár ökröt, mellyet a f. 45 számlálván, calculus szerint tenne mindösze f. 4815. Negyvenöt hámos lovat, mindeniket 15 fttal száml. fl. 675. Huszonnyolcz és fél szekeret egyet 6 fttal száml. f. 171. summa ötezerhatszázhatvanegy forintot fl. 5661. ezeket elvitte magával és mind oda maradtak és nem bonificáltattak. Azt írják az historikusok, hogy Rabutin general Erdélyben találta az erdélyi cancelláriust, kinek lakása Bécsben vala, Gróf Betlen Miklóst, ki is azzal vádoltatott, hogy ő az egész országot annyira vitte legyen, hogy Rákóczi Ferenczet erdélyi fejedelemnek proclamálnák, azért megfogatta ötöt, és fejét elüttette, ez nem igaz hír és írás. Igaz hogy látogatásképen szerencsétlen időben otthon volt, a sok rossz hírekre nézve meg is arestáltatott Rabutin general által, gyanúság nagy lévén felölle, küldetett Bécsben, sok vádakra nézve ott is árestomban tartatott, de meg nem öletett, hanem házi árestomot szenvedén examináltatott, és olly bizonyost hozzája nem mondhatott senki, tovább is míg a dolognak és hadakozásnak vége lenne, az árestombból el nem bocsáttatott, ott sok búslakodási után meg is holt, és temetett a reformátusok temető helyében, numero 103.

melly az ott való reformata gyülekezetnek laistromában fel-vagyon írva. Én magam tudom, mert ott lakomban mind temető helye, mind a laistrom mutattott. Ez igen tudós embernek tartatott, úgy hogy tanácsával élni és beszédjét hallani nem csak a világi renden lévő urak, de még a szerzetesbéliek is elmentenek, mondták azok a kik esmérték, könyveket is írt, árestombban való idejét hijában tölteni nem kívánván, mellyek halála után, a mint mondatott, mint drága manuscriptumok a bibliothecában vitettenek. Pater Ketteler Jesuita, ki Istvánfi historicust continuálta, nem helyesen járt végére Gróf Betlen Miklósnak mint erdélyi cancelláriusnak mint lett e világból való kimúlása.

Anno 1705. Ennekelötte is, de ebben az esztendőben bőségesebben megmutatta Körös városa a felséges austriai házhoz való hűségét, mert azon Rákóczi revolutiójának idején akkor dicsőségesen országoló felséges császár és koronás királyunk Leopoldus ő felsége armadája Erbe-Ville generalis commendója alatt az akkori motusokpak lecsillapítására, és magyarországi s erdélyi praesidiumoknak, mellyek még az hívségben megmaradtanak, úgy hadi néppel való megrakására és securitására ezen Tekintetes Nemes Pest Pilis és Sólth törvényesen egyben foglalt vármegyékben által maschirozván, ugyan akkori felséges császár és koronás királyunk hívségében megmaradtott vice ispány Petrovai András úr is az armadával együtt az élésnek, és más szükséges dolgoknak megszerzését megírta Körös városa magistratusának, hogy a nép a kuruczok kergetésére is a városból el ne menne, hanem az armadát megvárná, és szükséges provisiót tenne, melly alkalmatossággal Sz. Mihály havában az egész német armada nyolcz napok alatt itt mulatván Körös városánál, megírt vice ispány úr is jelen lévén, valamíg látván Körös városában, és kívül való pusztáin és egész határin a

városnak buzát, abrakot, bort, vágót és más kívántató naturalékat s találván, és valami az armada szükségére kívántatott, szerezni kéntelenítették, és nem consummáltak mindeneket, addig az armada itt nyugtatta magát, a mint hogy rendben vétetvén hiteles írások szerint, ezen alább írt specificatiobúl kiki megláthatja. Még ez időben a víz állás, a felső gátnak ere fojtában a mint a bokrosi aklokra járnak, teljes lévén körösfákkal, úgy hogy majd ollyatén magasságuk voltak, mint a fenyő fák, azok is mind Erbe-Ville general armadája szükségére pusztítottak el, mellyeknek már most még csak töröke sincsen, ebben is tetemes kárt vallott a város.

Körös városa által Herbe-Ville general armadájának administrált a mint következők:

Buzát posonyi mérőt	. 2914 a fl.	2=fl.	5834.
Árpát posonyi mérőt	. 4885 a den.	75=fl.	3663, 75.
Zabot posonyi mérőt	. 1502 a den.	75=fl.	1126, 50.
Kölest posonyi mérőt	681 a den.	80=fl.	544, 80.
Bort csöbör számra	. 4192 a fl.	4=fl.	16768.
Kő söt	, , , , 184 a fl.	2=fl.	368.
Vonó ökröt	, , , 192 a fl.	25=fl.	4800.
Hízott ökröt	, , , 17 a fl.	30=fl.	510.
Fejős teheneket	. . . 227 a fl.	15=fl.	3405.
Gulyabeli teheneket	. . . 175 a fl.	12=fl.	2100.
Fiatal marhákat	. . . 203 a fl.	6=fl.	1212.
Hámos lovakat	. . . 77 a fl.	15=fl.	1155.
Juhokat	 968 a fl.	1, 25 d. fl.	1211.
Hízott sertéseket	. . . 157 a fl.	8=fl.	1256.
Magló sertéseket	. . . 95 a fl.	4=fl.	380.
Szénát szekér számra			
tudván	 476 a fl.	3=fl.	1428.
A mellyek pedig a háztúl erőszakkal elvitettek, tesznek		. fl.	6465.

Mindössze 52,233. f. 05

Ötvenkétezerkétszázharminczhárom fr. den. 05.

És így az armada szükségére mind a városnak a mi pénze találtatott, mind különös gazdáknak is kivétetett, és az armada szükségére fordítottatott, és ha talám némellyeknek különösen írás is adatott rólla, az onnan volt, hogy mind a general Herbe-Ville, mind vice ispány Petrovai úr a várost affidáltak, erősen biztatták, hogy az országbeli zenebonáknak megszűnések után mindennémű adományok és kész pénz is, melly az ő felsége armadája fordítottatott, megjutalmaztatnak a városnak.

Ugyan akkor Dietrich nevű general általmenvén Körösről Kecskemétre, az armada kommandirozó mezei general Erbe-Ville parancsolatjából, ott kért az armada szükségére 20000 forintokat, többet akkor nem adhattak 9000-nél. Annakutánna Szegedre menvén az egész armada, négy tanácsbéli embert oda fogott az armada Szegeden, s mind addig el nem bocsátotta, míg nem az egész summát megfizették. Innen is Körösről Sánta Ferencz nevű tanácsbéli személy másod magával 1582 forintot és 35 dénárt; a torony oldalában a kő jukból vétetődött ki. Hogy illetén expensai lettenek légyen a városnak azt recognoscálta mind a felséges udvar, mind az ország, hogy méltó volna refusióra, kivált illy különös megszorulásában hogy megsegítettett az ő felsége armadája. Die 1. 8-bris adott a város 3800 Rh. flor. az armada számára. Meghalván az alatt megírt vice ispány úr, a békességnek megszerzése után, 1715-dik esztendőben ország gyűlésének alkalmatosságával úgy a felséges udvarnál is ezen praetensiók sollicitáltattak Kecskemét és Körös városa deputátusi által, az országbeli deputatusok azt találták fel: hogy ámbátor annak megfizetése akkoron megígértetett légyen, mindazáltal hogy mások is az országban példát vévén hasonló praetensiókat formálhatnának, a kik tudniillik illetén különös segítséggel lehetek volna, melly dolog is más időre halasztatott, és így sem a városnak, sem más

gazda embereknek kárjaik meg nem téríthetnek, holt Bécstől Joannes Josephus de L' Esping úr által Körös városának írott levele is assecuralta a várost, hogy megfizeti a felséges udvar, vagy quantumban béveszi, ha nem egyszersmind is, részenként acceptálja, defalcálja, abból sem lett semmi is. Hogy ő felsége armadáához Körös városa olytán nagy készségét megmutatta legyen, valójában megértette Rákóczi Ferencz fejedelem, igen haragudott a városra, bírakra, és mind azokra, valakik segítségeket azon tábornak előmozdításában megmutatták legyen, és November havának 18-dik napján Nagy-Szombatból Gróff Bercsényi Miklós ő nagysága által azt iratta Körös városának: hogy minekelőtte a város emberei által hazafiúságtalanságokért érdemlett büntetését meg fogná érteni, adatik tudokra, és intimáltatik, az előállítandó hajdúságot olly készséggel és hamarsággal előkészítse a város, egész kívánczó fegyverekkel és ruházattal, hogy ide érkezvén Csajági János kapitány, kinek is már van comissiója halasztás nélkül oda menetelre, azokat nem csak egész készséggel találja, de mindjárt szükséges szolgálatokra fordítsa, és alkalmaztassa is, kiben is úgy sérénykedjék, hogy ha ebben is hazafiúságtalanságot bizonyítani találtatnak, végsőképen való elpusztítását várhatják magokra. — Illyen kétséges időkben akarki által láthatja, s megpróbálja kinek mi lakik szívében? kinek kellessék térdet s fejet hajtani?

September havában a német armada megélte a városnak majd minden javát, a mint már előre meg vagy on írva, Novemberben ugyanazon esztendőben pedig ha a város nem adózott, és katonákat nem állított volna, Rákóczi fejedelem részére, az említett Nagy-Szombatból költ levélnek értelméhez képest a város végső pusztulását várhatta volna, mindazáltal ennek is eleget tett. Azon iparkodott az akkori körösi magistratus, mellynek is soha semmi bonificatióját nem várhatta,

Abban a kurucz világban a Kúnságnak és Jászságnak fő kapitánya vala Vay Ádám úr, attúl kellett a városnak árendálni a kun pusztákat, a minthogy attúl is árendálta.

Lajosi pusztának árendája volt 25 tallér, kocséri pusztának 20 tallér, törteli pusztának 21 tallér, misei pusztának 30 tallér, karai pusztának 10 tallér, mind az öt kún-pusztáktúl egy summában fizettek 212 tallért. *)

Annakutánna töllök elvétetvén annak birodalma, a Kúnság és Jászság akkori palatinus úr ő herczegsége keze és birtoka alá jutván, Sötér Ferencz a Kúnság és Jászság vice kapitányjává tétetvén, mint palatinus úr jószágát árendálta ki a városnak 300 forintokban. Tetétleni pusztát Körös városában lakozó 'Síros Mihály, Borotvás István és János, Kovács István a fejedelem Rákóczi Ferencz engedelmebül Ajtitz Horváth Ferencz úrtúl árendálták 50 fl. és két pár csizmában, melly dolognak valóságát bizonyítják azon időbeli quietantiák, de különösen is a mint emlékezém a német armadának tartásáról, mennyi költségek lettenek, gazda emberektúl, házaikbúl, kamaráikbúl, vermeikbúl, kertjeikbúl s barmaiknak tenyésztésébül mennyi vitettetett el hírek nélkül, elő számlálni sem tudhatja valaki.

Jó Gergely nevű tanácsbéli személynek a felső Gáton innen a Csíkosnál volt egy vízi malma, a melly is akkor pusztult el, mikor a körülötte lévő körösfák elpusztultak Herbe-Ville armadájának itt létekor.

*) A megnevezett öt jász-kún pusztának, mellyek közzül Törtel ma már falu s nem tartozik a jász-kún földhöz, összes haszonbére szerzőnk adatai szerint csak 106 tallérra megy, és így vagy azt kell gondolnunk, hogy 212 tallérral két évi haszonbér volt lefizetve, vagy hogy a kitett részletes összegek csak félévi haszonbér-ről szólnak.

A sós útnál, a mint Törtely felé járnak, volt a városnak egy jó vízi malma, azt rontotta el ez időben Bone nevű ezeres kurucz kapitány, az oltátólan fogva malmot oda nem építettek.

Ebben a nyomorúságos 1705-dik esztendőben, kétség kívül akkori fő bíró Szabó János és második bíró Csete Gergely nem kevés gonddal és nyughatatlansággal viselték a bíróságot, annál is inkább hogy Leopoldus császár és magyarországi király, a ki eddig bízta az ország híveit, mindazok között Körös városát is, hogy csak hívek legyenek, örök emlékezetben lesznek hívségeik, szolgálataik és érdemök, meghala majus havának 5-dik napján, és az ország-lás jutott Jósef nevű fiára, ki is még 1687-dik esztendőben december havának 9-dik napján magyarországi királyságra Posonyban tartatott ország gyűlésében megkoronáztatott. Addig is pedig míg lehetett mindennemű ország gondjai, hadakozási, csak még kisebb dolgok is Leopoldus császár ő felsége nevével mindenek fojtanak. Már következő

Anno 1706-dik esztendőben Jóseff király az egész udvarával azon vala, hogy a magyarországi felzendülést és háborút lecsendesíthetné, a minthogy Armistitiumot tizennégy punctumokban kiadatá, mellyről olvashatni az ország historikusainak írásokból, az idő alatt a békességet Posonyban és Nagy-Szombatban eléggé munkálódták, de a magyarokkal semmire sem mehetett az udvar, holott akkori palatinus méltóságos Kis-Martoni herczeg Eszterházi Pál ő herczegsége és M. Gróff Pálffy János mint igaz született magyarokat és ország javát munkálódó nagy méltóságokat tekintetben vehették volna, sem a plenipotentiáriusok által feltett punctumokra, és a valóságos békességnak megszerzésére a Rákóczi párton lévőknek semmi kedvek nem vala, az ellenségeskedés pedig dúlás, rablás, az országban napról napra kitetszett, a városok

és faluk annyira megvesztegettettek, hogy már nem tudta volna magát a jó lelkű ember mihez és kihez tartani.

Ilyen szorongatások között lévén Körös városa is kéntelenítettett a végső pusztulással ijesztetvén Rákóczi részére is hódolni, mivel a városban többnyire annak a katonái s tisztjei fordultanak meg. Való dolog, dolgozott abban a város, hogy két részre ne hajolna, de mind haszontalan volt, mert hol magyar jött bé a városra, hol német, hol kurucz, hol labancz; ha kurucz katonaság jött bé, annak mindenének kellett lenni, valamit kívánt, ha pedig len labancz, annak hasonlóképen kívánságát bétölteni kellett. Igen is elpusztultak volt a helységek a sokféle katonáknak bő mértékben adandó naturaléknak adminisztrációjok végett. Ez a város mindazáltal megállotta, mert az itt lakó emberekhez az Isten olly kegyelmeit és áldásait mutogatta, hogy ha csak imígy amúgy is megszántotta, vagy inkább a félelem miatt turkálta a földet, a hol most a marhájok sem ehetik eleget, az ollyan földben valamit beléje hintett, vagy is vetett, az ezer annyi termett, boruk, buzájuk, árpájuk és más féle gabonájuk elegendő volt. Szénát eleget gyűjthettek. Télen karácson tájban is szép zöld fűben, sarjuban járhattak marháik, és így Istennek gazdag áldását abban a zűrzavaros háborúságos esztendőekben tapasztalván, ha mind nehezen is a város kívánta magát conserválni, a minthogy el sem is pusztult. Egyedül azt említhetem, hogy 1705-dik esztendőben midőn a német tábor Körös városánál táborozott, az akkori fő bíró Szabó János nem merte bévárni az armadát, hanem Ványi István nagy tehetségű körösi gazdával és több ollyan félénk szívű lakosokkal elfutottak, és így akkor Sepsei Istvánt tették helyében fő bírónak, az adminisztrált mindeneket.

Itt emlékezetben hozattathatnak azok a károk, melyek 1705-dik esztendőnek vége felé az 1706-dik

esztendőben Januárius havának az ő felsége és rácز nemzetűl 25-dik napjáig történtenek.

A mint következik :

Búzáт posonyi méröt

adott a város . . . 4097 a fl. 4 = 16388. —

Árpát posonyi méröt . 1840 a den. 75 = 1380. —

Zabot posonyi méröt, az írás homályos rólla, meny-
nyi volt,

Kölest posonyi méröt hasonlóképen nem láthatni.

Bort csőbör számra ad-

tak 4097 a fl. 4 = 16388. —

Juhokat adtak . . . 226 a fl. 1, 25 d. = 282. 50

Jármos ökröket . . . 172 a fl. 25 = 4300. —

Hízott ökröket . . . 3 a fl. 30 = 90. —

Fejös teheneket . . . 162 a fl. 15 = 2430. —

Gulyabeli teheneket . 142 a fl. 12 = 1704. —

Fiatal marhákat tavali

és 3 füeket . . . 124 a fl. 6 = 744. —

Hámos lovakat . . . 60 a fl. 15 = 900. —

Hízott sertéseket . . 71 a fl. 8 = 568. —

Magló sertéseket . . 49 a fl. 4 = 196. —

Szénát szekér számra

tudván szekér . 436 a fl. 3 = 1308. —

Házakbúl erővel elhordott jószágot 3006

tallér árát 4509. —

Tészen mindöszve 38417 f. 50 p.

Harmincznyolezezer négyszáz tizenhét forintot és
ötven pénzt. *)

Anno 1706. az esztendőnek végéig minémű adó-
zásokat kellett tenni a városnak az ő felsége német
katonáinak és a rácз nemzetnek, kik a németekkel

*) Itt a számadásban hiba van ; mennyiben az elősorolt
tételek összege 51,187 ft. és 50 dénár-ra rug.

tartottanak, mindenféle naturalékból, azóknak számát is ekképen lehet látni :

Búzáat posonyi mérőt adott

a város	1108 a fl.	2 = 2360.
Árpát posonyi mérőt	3045 a den.	75 = 2283. 70
Zabot posonyi mérőt	1098 a den.	75 = 823. 50
Bort csöbör számra	95 a fl.	4 = 380.
Sót egész kő számban		
tudván	184 a fl.	2 = 368.
Jármos ökröt	15 a fl.	25 = 375.
Hízott ökröt	14 a fl.	30 = 420.
Fejös tehenet	61 a fl.	15 = 915.
Gulyabeli teheneket	33 a fl.	12 = 396.
Tavalyi és harmadfű te-		
heneket	79 a fl.	6 = 474.
Hámos lovakat	3 a fl.	20 = 60.
Kancza lovakat	14 a fl.	10 = 140.
Három csikót	3 a fl.	6 = 18.
Juhokat adtak	742 a fl.	1, 25 d. = 927. 50
Hízott sertéseket	86 a fl.	8 = 688.
Magló sertéseket	46 a fl.	4 = 184.
Kölest posonyi mérőt	359 a den.	80 = 287. 20
Házbeli eszközöket, mellyeket elvittek erő-		
vel, tesznek		1956.

Tesznek mindössze 13055 fr. 95 d.

Tizenháromezerötvenöt forintot és kilenczvenöt pénzt.

Mind ennyi sok költségei, kárvallási ámbátor let-
tenek is a városnak, a német és részszerint rác-
z nemzetek katonái miatt, mivel a rácok ebben a zene-
bonás időben ezen a földön azért olyan hatalmasok,
erőszakosok és kártévők voltak, hogy a németekkel
együtt, vagy különösen is jártanak, városoknak és hely-
ségek jószágaiknak pusztításokban semmi kímélést
nem tettek, valamit elragadozhattanak, magok
hasznokra fordították, a sok kárvallások után nagy
szomorúságban és veszedelmes állapotokban forogván

sorsa a városnak, ki a marháit, ki lovait, ki gabonájának elhordását, ki házbeli jószágának elvitelét elméjéből ki nem vetette, ki egy ki más jószágát siratta. Sokaknak a bujdosás inkább volt elméjekben, mint sem a városban lehető további megmaradás. El is mentek sokan, szekereiken a mit elvihetnenek, elvittének, feleségekkel, gyermekeikkel bujdostanak az országban, sőt némelly tehetséges gazdák méneses lovaikat és marháikat is elhajtották a Hegyallya felé, táboroztak, a mint tudtak, a gonosz istentelen húzó vonó emberektől egymást óltalmazták.

Nagyobb részint mindazáltal itthon a városban maradtanak a lakosok, kik is az országban fojtatott szerencsétlen állapotokhoz képest Rákóczi Ferencz fejedelem híveinek előjáróitól, mind katonáknak, mind hajdúknak elő állítására, kenyér, abrak, vágó és más többféle minden kigondolható és találtatható vagy másunnan is beszerezhető éleseknek adására ösztönöztetvén, a felséges Jóseff király hadi népei mivel tovább nem oltalmazhatták a várost, ezt gondolván, hogy talán jobb és bátorságosb maradások lehet, a mint beszéddel, fényes és hatalmas ígéretekkel és gazdag biztatásokkal, tiszteknek gyakor itt a városban lett megfordulásokkal a városbeliek kecsegtettek, magokhoz hódíttattak, kénytelen kellen a város pártjokra állott.

Az Armistitium meglelt ugyan Jóseff király és Rákóczi fejedelem között, ilyen feltétellel:

Hogy a jobbagyok és lakosok mind a két részről csendes és békességes állapotban maradjanak, szántóföldek, szőlők az országban mindenütt bátorságosan miveltessenek, senkinek semmi bántása ne legyen. Barom élő mezőn, pusztákon, marhák, juhok, lovak és más jószágok ne pusztíttassanak, hanem kiki a maga dolgát bizvást követhetné, mindenütt a kereskedés helyre állana, a kik elbujdostanak az ellenség elől, azok békességben haza mehetnek, és dolgaik-

hoz láthatnak. Tizenegy punctumokban külön külön a megegyezésnek értelme írásban és nyomtatásban kiadattatván az felséges udvar részéről subscribáltattak ugyan, mellyeket a magyarok részéről is a fő renden valóok helyeseknek ítélték ugyan lenni, de a köz kurucz táborbeli tisztok, kik a húzáshoz, vonáshoz igen hozzá szoktak, nehezen vették bé.

Annakutánna huszonhárom czikkelekben a közbenjárók által, úgymint angliai és hollandiai követek, úgy ő felsége Commissariusai az Osnaburgi püspök és m. Gróff Vratislau urak által a lehető békességnek punctumit nyilvánosságossá tették, mellyek szerint a feleletek meglettek, de egymás közt meg nem egyezhetvén a kívánt békesség helyre nem állíttathatott, hanemi annakutánna mindenek ujobban felzavarodtának, következőképen nagy erejét mutatván a Rákóczi pártján lévők, annyira eloszlattattak a Felséges austriai ház hadi seregei, hogy mindinkább Erdélynek oltalmazására, az hol magát Rákóczi választott fejedelemnek hirdettetni kívánná, sőt magát proclamáltatta is, holott az nem volt, mert második Apafi Mihály volt a rendes fejedelem, ki már akkor minden cselédjével Bécsben lakott, és nem Erdélyben, fejedelmi pompával bément Erdélyben, Kolosvárott triumphalis oszlopot emeltetett fel, és Vay Ádám urat a fő udvari mesterét erdélyi cancellariuszá tette, minden ezen rendelések helyre nem állíttathattak, quia nec Deus, nec fortuna ipsos juvarunt.

És hogy ezen módon ezen városbeliek is magokat oltalmazhatnák a Német és Ráczság ellen, Körösnek is küldöttek külön sugár taraczkokat, puska-port és valamelly golyobisokat is.

Megértvén ezt a német commandírozó generalok és hadi igazgatók, hogy Körös, Kecskemét és Czegléd városok a Rákóczi succursusai által olly rendben és állapotban vétetnek, hogy annakutánna még nagy erővel sem lehetne őket hűségünkre hódítani, és ez

ellen már most más mód nem találtatnék, hanem hogy pusztulnának el, magok, jószágok, és tehetségük ha megkissebbedik erejek nem lészen, és így az erdélyi fejedelem híveinek rendelések semmissé tétetik, azért is a rácoknak nyereségre és szerencsére kiadattattak, a szegedi német Commendans legyen előjárójok.

Igazán meg is cselekédte német commendans úr, mihelyt az ordert vette, mert a Maros mellyéki és bácskasági rác nemzetet öszveszedvén, azokat szabad nyereségre édesgetvén, néki örültek, és elfelejtetetlen károkat tettek.

Anno 1707-dikben. A megírt szegedi commendans Kecskemét városára a rác gyalog, lovas regimentekkel jó hajnalban, mikor senki nem is reménylené, és mint nem várt vendégektől nem is tartottanak, reájok ütöttek a városra, iszonyú ordítást, dúlást, romlást, fosztást tettek, magokat a gazdákat, hogy erejek ne lehessen, elsőben is kardra hányták, a kik kivált a pénzes gazdákat esmérték, mivel némellyik azon gazdáknak béres szolgálók, pásztoraik lehettenek, úgy tehetségeiket is annál inkább tudhaták, megragadták, a küszöbökre húzták, nyakaikat fejszékkal verték, ütötték, némellyek fűrészszel fűrészelték az újjak közeit, kínozták minden kímélés nélkül, hogy adnák elő pénzeket, aranyokat, ezüstöt és több találtatható elrejtett drága portékájokat, mindenben 'sákmányt tettek, és mindeneket a városból a táborhelyre, az hol többnyire tisztek és rác kalugyer papok voltak, kihordottanak, ki is adtak a gazdák, mert készebbek voltak életeket megtartani, mint sem drága jószágokat ki nem adni.

A tanácsbelieknek személyeket nem tekintették, a táborra kivitettek, ott csapdostattanak, kínoztattanak és a fejek elvételére gyalázatosan az ott lévőeknek adattattanak, ezen pogány nemzet azoknak véreikkel ál-

dozni láttattanak, a szép asszonyi állatok megförtöztetnek, és a szűzek megszeplősítették, annakutánna többnyire kardra hányattattak. Volt a városnak a templomok körül jó sáncza, oda a közelebb valók magoknak ijedtekben is menedék helyet találtak, de a távol lakók míg oda futottak, addig levágattattak, mint Gulácsi Tamás főnotáriusok a ki akkoron volt, oda akart beszaladni, utól érték, kivitték a táborra, ott vallatták, arczúl csapdosták, verték, taszigálták, annakutánna kardra hányták, úgy többeket is öszvevagdaltanak. Itt nem sok időt töltvén, a városból a mit elvihetnek, elvittek, az nem elég volt, de mindenféle marháikat, jószágaikat, az magok pásztoraikkal elhajtatták. Kecskemét városának kárát ki nem lehet írni, mellyeket ezek tettek, mert tíz százezer forintnál többre ment, a mint annak historiájából kitetszik, mellynek titulusa ez: Jaj halom, Jaj halom. Ezt írta az akkori romlásról oda való iskola mester Szépudvari János reformatus, ki ott lakván mindeneket rendben vett, és magyar versekben foglalt. Ezen iszonyú vérontással és prédával a ráczság meg nem elégedvén, hanem azután következő

1708-dik esztendőben Szent Mihály havában a bácskaságbeli ráczok számosan egyben adván magokat egy szegedi német commendansnak vezérsege alatt, gyalog és lovas seregekkel ismét megindultanak, hogy Körös városával is úgy bánjanak, mint Kecskeméttel, mindenütt alattomban a pusztákon jöttek, ezt egy némellyek észre vették, és egymásnak beszéllették, a közelebb való pusztán a Fejértónál Sz. Királyon a midőn mulatnának, akkori híres katonák Kecskeméti Szűcs István és Kecskeméti Mester Gergely a rácz tábornak kémeelésére kimenvén, megkémelették, azok hozták ide hírért legelsőben hogy vigyázással lennének, mert a pogány ráczság valamelly német Commendo alatt, ki is veres ruhában

volna, egyenesen Körös felé akarna jönni, illetén hírnek hallásán a körösi magistratus megijedvén, akkori főbírája Szabó János, és második bíró Dobos Pál kiváltképen megháborodtanak, azonnal a harangokat felverték, a nép egyben gyűlvén kihirdettetett, hogy a ráczság Körös városának elpusztíttatására jönné, és már nem is messze volna, azért parancsoltatik mindeneknek, hogy minden késedelem nélkül kiki a maga jószágát, a mie volna, a templom kerítésében behordaná, a nép ezen igen megijedvén azonnal minden időhalasztás nélkül megcselekedték, a toronyban vontak fel két taraczkot, egyet pedig a régi mészárszékek végiben helyheztettenek, ezen okból, ha a felvonó hídát találnák a ráczok bérontani, tudhatná magát a város oltalmazni. Itthon lévén Kállai Miklós hadnagy egy compagnia lovas katonákkal, és Vágó András czeglédi vice hadnagy maga compagnijával, ezek magokat jól elrendelték, a városra vigyáztanak és a lakosokat mindenféle gonosz ártható emberektől oltalmazták, (mert ez időben olyan rossz világ volt, hogy a városból ha kiment az ember két dülő földnyire, annál is inkább messzebb ha útazott, a rossz emberektől igen megvi'sgáltatott, és jószágától s ruhájától megfosztatott, az inkább boldognak mondhatja magát, ki azt az időt nem érte, mert az ország nyomorúságáról még csak nem is tehet fel rosszat, mivel az ólta nagy csendességben tartatik.) Az említett Kállai Miklós hadnagy igen jeles ember lévén, mindennek ő tölle hallgattanak, elrendelte a maga compagniját az nevezett Vágó András compagnijával, a hol most a köpince vagyon a városé, a tájékán strá'sáltak, mivel a belső felvonó város kapuja arra szolgált, és attúl inkább féltek, hogy az ellenség beüti magát, azért annak oltalmazásán szorgalmazkodtak; azon kívül

Kiküldött Kállai Miklós nyolcz katonát strá'sára a temető szőlőhegy mellé a csongrádi út félre, mivel a ráczság onnan váratott, hírt adtak azomban obers-

ter Sötér Tamásnak is, a ki Jász-Berény körül lévén, azonnal 300 lovas kurucz katonákkal érkezett viradtára. Igaz hírt hoztak a már megnevezett kecskeméti lovas katonák, mert Sz. Mihály havának 11-dik napján hajnalban érkezék a ráczság, a nyolcz katonákból álló strását megszalasztotta, hét közülök a város felé jött, Horváth Mihálynak, a ki nyolczadik volt, ellőtték a kantáros karját futtában, és magát is megfogták, és azonnal vallatták, ezt tudakozván tőle: miért lőttek az ágyúval kétszer Körösön ez éjtszaka? és kik? azt felelte: a körösiek lőttek azért, mert szokásban vagyon nállok, hogy valamikor újabb had mégyen bé a városra, mindenkor az ágyúval egyotlónak, ezen a ráczok igen megcsóválták fejeket, és elhitették magokkal, hogy nagy vigyázásban lévén a város a reménylett nyereségnek felosztói nem lesznek, így ezzel a rabbal jöven megállapodtak az úgynevezett Urházy fás kertjénél, melly vagyon a kecskeméti út mellett, mellynek napkelet felől való részén ez idő szerént a közönséges vásár szokott állani, mintegy egy óráig ott nyugodtanak és pálnikát ittanak. Onnan pedig megindulván nagy ordítással és kiáltással jöttek a város felé, azonnal a toronyból Gyüge Mihály és Veres Takács János körösi pattantyúsok a toronyból kétszer lőttek eleikben, jelül adván, hogy készen volna a város maga védelmezésére, a ráczok azzal semmit-sem gondolván, a városnak külső kerítése is erősen megtöviselve lévén, azt egy darabon a ráczság ledöntötte, a tájon, a mint öreg Borotvás István háza vagyon, bé is jöttek, sokan a város lakosai közül ott eleikben állottak, lóhátaikon, de azokat elnyomták, megszalasztották. A gyalog ráczság megállapodott a Zombori ház tájékán, a lovas ráczság pedig a Kállai Miklós comendoja alatt lévő két compagníának néki menvén a Czeglédi kapun kikergették; maga Kállai Miklós a belső városban tett rendeléseket, biztatta a népet, ne féljenek,

megsegíti az Isten bennünket, ezt mondván: Minden ember jó reménységben légyen.

A gyalog ráczság mint egy megdühödött farkasok, nagy ostrommal mentenek a város kerítésének, de semmire sem mehettek, mert a városnak oly erős bástyái voltak földből, hogy mindjárt nem lehetett meghágni, azon felül kasokban, hordókban és font sövényekben földdel megterhelt tőtései köröskörnyül alkalmas magasságúak voltak, azokon semmi módon erőt nem vehetnek, hanem az hol a gyalogság volt, az házak tetejére taraczkákat fel vonván, onnan bé a kerítésben lövöldöztenek, a kerítésből pedig a városbeliek apró puskákkal, Veres Takács János patantyús is a toronyból alkalmas ráczokat halálíg lött.

Boros János szakállas ember lévén a belső városban a puskásoknak az hordott puska port, és vágott vasat; selypes ember lévén és igen serény dolgaiban gyakran kiáltotta az embereknek: kinek kell a puska-por és vágott vas, öljed, lűjjed, vágjad az ebatta ráczát, ne félj tőlle. A belső városbeli puskás emberek között Csicska István és Varga Ferencz olyan bátorságot vettenek magoknak, hogy a kasokra felültek, és onnan lötték a ráczokat, őket pedig a ráczok nem találták.

A német commandirozó tiszt olly furiával, mint egy fene bestia, a gyalog ráczságot a város árka meghágásának és lerontásának szüntelen hajtotta, de mindazért hogy a sáncz magas volt, mind pedig a sánczoknak belső részein kasok mellett állott puskás embereknek szüntelen való lövöldözések benne sok károkat tettenek, éppen meg nem hághatták.

Akkori időben oskola mester lévén Kecskeméti György ő kigyelme, ki is egy Solti János nevű mendicánsával hasonlóképen egy egy szál flintával állván a tőtéseken belől, puskáztanak ki felé, egyszer szemlélés kedvéért Solti János igen magasan talált fel állani a tőtésre, azonnal szegény mendikásnak

....., lötték el a rácok, Szűcs Gergely nevű lakos ugyan olyatént formán nézni akarta volna a rácokat a kason felül, azonnal homlokban lötték és megholt, a mendikás pedig sokára kigyógyult.

Az alatt a lovas ráctság mikor a körösi katonákat a Czeglédi kapu körül ostromlaná, Sötér Tamás oberster három zászló allya katonákkal érkezék, mellynek is Lajb Compagniájában Szél Mihály volt hadnagy, a másikban Szira Gergely hadnagy, az harmadik compagniában egy Duna mellyéki Nagy Péter nevű vala hadnagy, ezek rajta menvén a lovas rácokon, behajtották őket a Budai kapuig, holott is megfordulván a ráctság magát eléggé oltalmazta, ott szemben szállván, egymást kergették, ölték és vágták, Szél Mihály hadnagy megijedvén a fődvári szőlők felé úgy elszaladott, csak magánosan, hogy az nap nem láttatott, sok katonát a magyarok közül a rácok el is fogtak, de benne keveset öltek meg, ellenben a rácok közül is sokan estenek rabságban az ezeres kapitány Sötér Tamás úrnál.

Onnan ismét a mezőségre egymást szorítván, keményen harczoltak egymásra, megfordulván egynéhányan, kiket a sok ráctság környül fogott, és őket megszalasztották, kik között az én édes atyám is lévén, Balla Gergely, mint város oltalmazására fen álló katoná, ezt különösen vévén a város alatt öt rác, hogy ötöt megölhetnék, mivel láták ok, hogy ő közülök az atyám is fegyvere által sokakat elhullata, rabul nékiek magát nem adá, hanem a szőlőkön kívül, midőn még is mind az öt rác kergetné, a puskázás és bajvívás között a gogáni homokokban lova elbotolván lovárúl elesett, a rácok ott lepték, holott a kard fogó kezét, mellyel magát oltalmazta, és keze szárát megvagdalták. Illyen formán kiesett a kard kezébül; maga eldült, felvette egy rác, azzal egy szúrást tett a hasán köldökén felül, ott minden ruhájából kivetkőztették, és azokkal, lovával s fegyverével elmenvén

úgy hagyták ott, mint már meghaló embert, azután kevés idő múlván más körösi emberek vérben fetengő helyén megtalálván, kocsira tették, és a városra béhozták. Minekutánna az nap a ráczok elmentenek volna, hasa bevarródott, kezei békötetvén Kecske-métre vitettetett a borbélyokhoz, ujabban sérelmeit megvísgálták és sebeit selemmel bévarrták, hasára nézve meggyógyúlt ugyan, de kezein lévő inak felsugorodtak, úgy hogy életében soha a kezével derekasan nem foghatott, és dolog tehető nem is volt: illy szolgálattal, és vérének kiontásával kívánta Körös városához, mint egy már hazájához vonszó hűségét ez kétséges időkben is megpecsételni.

Mellyre nézve meggyógyulása után Körösre visszahozódott, a körösi nemes és becsületes tanács által abbeli példás szenvedése hogy feledékenységgel ne temettetnék el, másoknak példájára determinálta volt; hogy portiozás alól kivétssek és holtáig szabadságban tartassék, de az nem sokáig tartott, mert azután kevés esztendőknék elmúlásával portio alá vettetett, és minden más előadó terheknek hordozására kényszerítettett. Egyébb nem maradott fenn a városbelieknél a jó emlékezetnél és szenvedésének gyaakor előbeszélésénél.

Többen is voltak a kik hűséget a város mellett akkor időben megmutatták, és életeknek végső elfogyatásokkal megkoronázták. Jó az igaz hív, s a bátor szív, mert nagy emlékezetet nevel, hírt s nevet hoz hűsége a következőeknek.

Míg az városon kívül való csatázások, harczolások és több viaskodások a magyarok és ráczok között fojtanak volna, az alatt Veres Takács János pattantyús a ráczok pattantyúsait az ágyúk mellől elölvöldözte, de még is a német commendans a gyalogsággal rajta volt, hogy a várost felprédálja, mert tudta hogy a templomban kiváltképen és a belső városban lévő házakban és boltokban volnának a város

nak minden féltő javai s jószágai bérakva, mellyek körül a fehér nép: asszonyok, leányok és gyermekek sírnak rívnak vala. Ezután a veres német commendáns is megsebesítették, s mihelyt ezt látták a rácok, a lovasoknak is hírül ment, hogy a commendans sebben esett, mindjárt takarodtak a rácok, és hogy utoljára nagyobb móddal elmelessenek a belső városnak dél felől való részét felgyútotta, hogy mind kívül, mind belől a városon a népet magárúl elnyomhatná és ijedésben hozhatná, azt a tüzet még oltották, gondolván ezt is, ne talám a városnak oltalmára többen is érkeznének, a mint híreltetett, kivált Kállai Miklós hadnagytól, és a több fen álló külső seregtől, így mindnyájan ők is elvesznének, sérelmeseiket és halottjaikat a Bácskaságból kihozott sok szekerekre rakták, és Istennek legyen hála nem a körösi prédát, hanem a magok embereit és jószágát vitték vissza; az elfogott tizenöt magyar katonákat is magokkal elvitték Szegedre, kiket annakutánna két hetek elmúlván nevezett oberster Sötér Tamás a katonái által elfogott rácz katonákon váltott vissza.

Valójában megmutatta a körösi magistratus maga városa népének védelmezésére tett gondosságát, mert ebben az ostromban tizenkét lovas katonáknál többen el nem estek, kiknek tetemeik a ráczoknak elmenetek után a templom kerítésében eltemettettek. A belső városnak oltalmazásában is nem igen sok ember volt, mert minekutánna meghirdettetett volna hogy a ráczság Körös városának felpredálására jön, sőt útban vagyon, és hamar időn itt leszen, alig várták, hogy a fehér népüket, cselédjüket, jószágokat a belső kerítésben nagyobb bátorságnak okáért behordják, azonnal a szőlőkben, erdőkben, némelylek a gátnak nádjai közzé is vonták magokat és életöket úgy tartották.

Ha az ellenség olly okos lett volna, hogy a belső város kerítését körös környűl megvisgálta volna, a

népnek kevés volta miatt, melly a sánczon belől vala, sok károkat tehetett volna, mert a mint most Nyári Lajos háza vagyon, ott volt a másik felvonó kapuja a városnak, azt sem igen őrzötték, mert nem vala kinek. Egyik palló, mellyen emberek bémehettek volna a sáncznak árán, az én atyám Balla Gergely háza előtt, melly a belső városon vala, azt is a ráczság nem igen tudá, külső és nem belső katonák őrizték, holott az édes anyám többekkel együtt mint ügyetlen asszony népek nagy félelemben voltak, mert ha bémentek volna, elsőben is ők ölettettek volna meg az ellenségtől. A másik palló vagy által járó volt Szépe András háza félénél, mellyben most Kula István lakik, ott is jól meg lévén erősítve, bé nem jöhettek, hanem az a része a városnak, a mint már megírtam, az ellenség által megégettetett.

Igen megijedett a ráczság minden felől; hogy semmire sem mehetett, sokat tett Sötér Tamásnak itt léte 300 lovas katonákkal, sokat tett a toronyban lévő taraczkoknak sűrű lüvésekből álló bögge, azért is nem késtek, az Istentől megszegyenítettettek, az katonáktól ostromoltattak, hajnaltúl fogvást mint egy déleesti tizenegy óráig tartott minden ostromlások. Mindazáltal

A ráczok mivel számos sereggel voltak, belső értékét a városnak 'sákmányra nem hányatta is, de külső értékét magával eltakarította, ökök csordáikat, teheneiket, lovaikat, juhaikat, valamellyek a város kívül találtattak, egyedül Borotvás István és Veres Kovács István gulyabeli marhájuk tartattanak meg Ujszász nevű pusztán.

A^o 1711. építtetett a város köpinczéje. A menyő megütötte a tornyot másodsor, melly is csak egyenesen ment le a tetejét fel szaggatván. Ugyan ott két hordó puskaapor is volt, de minden hiba és kár nélkül meg maradott, a kár délről esett; a toronyban is

lévén akkor egy vigyázó strá'sa, annak se lett semmi baja. Az egyház gondviselője volt Fruttus István, ez referalta nekem, hogy mihelyt az Isten ítéleti meglett, az emberek béfutottak a templomban, olyan nagy büdös füst volt a könek, hogy egymást az emberek alig láthatták és szagolhatták. Pántos Pál volt az egyházi, melly megesett kárt az következő város bírái A° 1712 Kovács István főbíró és Gál István második bíró csináltattak meg, a nagy pinczének nagyobb részint való építése is ezek által ment végben.

Ekkor kezdődött Sz. László király napján vásár lenni Körösön, a vásár volt a piacon. Annakutánna a városon kívül vivődött a temető kerten belől a kecskeméti kapunál. Harmadszor hogy a vásárosoknak bővebb helyek lehessen, a temető kerten kívül mutatódott hely a kalmároknak, az holott is már pinczék is építtetenek és czédula ház a vásárbíráknak: de míg a nem volt, egy hajdani régi török sátora volt a városnak vastag vászonbúl, mellyben ha tüzet raktak az czédula kiadók vagy őrizők, olyan füst volt, hogy majd kiapadott a szemek, megpróbálták azt kiált ötödik napja tájban Mártius havának.

A° 1712. Die 22. Majj Posonyban ország gyűlése tartatván Károly császár, ki a megholt Jóseff magyar királynak testvér öcöse, magyar királyjává koronáztatott nagy pompával.

Tekintetes Nemes Pest Vármegyének ordinarius vice ispánya Imre János úr die 13. Aug. ide Körösre jövő némelly dolgoknak elintézése végett, mellyek nem ide tartozandók, hanem a körösi nemes tanácsnak megegyezésébül, említett vice ispány úrnak javaslásábül determináltatott: 1-ör Hogy ha a város lakosai szülő iránt perleni akarnak, az a per Demeter napjátúl fogva Gergely napjáig fojjon, ha pedig a megírt időn kívül valaki törvényt kívánna szolgáltatni, meg ne hallgattassék. 2-or Ha valaki szülőjét, házát vagy mezei kertjét el akarja adni, bíró és város

notáriusa előtt legyen a vallástétel, hogy a következő villongások eltávoztathassanak. 3-or Ha valaki a városban bé akarna jönni, magával tanúbizonyság tévő levelet hozzon, onnan, az hol lakott, különben kiküldettetik.

Ezek az három punctumók, mint közönséges hasznót illetők s alkalmas regulák, még mostanság is megtartatnak és mintegy törvénynyé váltanak.

A^o 1713. Dús János lett főbíró; Szívos János második bíró, a reformatus papoknak nagy gyűlések lett, nem csak a Duna és Tisza környékéről, hanem még a Baranyaságból is sok predikátorok, és iskola mesterek egyben gyűltek, úgymint a Kecskeméti tractusból volt 13 predikátor, a Vecsei tractusból 14, a Szeremlei tractusból 9, a Pesti tractusból 21, a Vértesallyai tractusból 23; és így mind öszve voltak 80-predikátorok. Consecrati N° 20.

Ezek azért gyűltek egyben, hogy sok rendetlenségeket cselekesznek pap és mester uraimék, meg nem világosíttathatnak, hanem ide lévén citálva, kiki a miben vétkesnek találtatnék, megérdemlett büntetését venné el. Akkor ref. püspök T. Patay János úr, generalis scribe Selymes Kecskeméti János úr kecskeméti predikátor, körösi predikátor úr Szabó Kecskeméti János. Ekkor lett intézése a városokon a papok fizetésének, Kecskeméten, Körösön és Czegléden mit fizessenek esztendőnként, a mit meghatároztak, azt meg is adják panasz nélkül minden bírák, még is mindazonáltal megfizetett nagy béreken felül is panaszkodnak némellyek közzülök és alkalmatlankodnak.

A^o 1715. Ebben az esztendőben Pest városa magistratusa igen zavarta Körös városa magistratusát az városban lévő háza végett, egyáltalában ki akarta annak bírásából vetni, azzal vádolta a körösieket, hogy notat incurraltanak akkor, a mikor

a kuruczok nállok megfordultanak, és rajtok erőszakot tettek, arra ilyen felelet volt: Az a kegyelmes amnystia által füstben ment, melyre nézve is, ha mit próbált volna a város actiója, úgy is nem a városi fiscus, hanem királyi fiscus keze alá kellett volna annak esni, de próbál Körös városa ilyen módon: Mikor Pest egy simplex város volt, neo-acqvisticumi jószág volt, akkor szerzette Körös városa magának az házat, akkor megengedték. 2-or mikor királyi várossá akart lenni, és abban munkálódott, minémű költségei, és fáradságai voltak Pest városának akkor, Körösi magistratust mindenkor megszólították és ezt allegálták, ha akarnak a városban szintén azon jussal, mint ők, az az pestiek házat tartani, a városi privilegiumnak megszerzésében concurrálnak, melyet jó szívvel meg is cselekedtenek, és minden contradictio nélkül számos esztendőktől fogva el is szenvedtenek. Hasonlóképen fojt állapotja Kecskemét városának is az ott lévő háza végett.

A minémű mentségei voltak Pest városa magistratusa előtt Körös és Kecskemét városának, nem igen acceptáltattak általa, sőt allegalta azt is, hogy az elmúlt 1714-dik esztendőben die 10. Martij. megírta pesti magistratus, hogy Körös városa úgy Kecskemét adja el az házat.

Miért hát a kurucz világ után Pest városa bírāja és tanácsa által Körös városa citáltatott Pestre pro die 4. Febr. 1713. datalt levélben, hogy pro 20. Febr. a pesti tanács előtt deputátusink által megjelenjen Körös, azon okból, hogy a minémű költségei és adózásai voltak Pest városának, a proportione Körös városa is fizetné meg. Körös városa megjelent, és megmutatta hogy Pesten Die 8-vo Martij. 1710. az ott lévő házára obveniált adót, mindössze fl. Rh. 741. = hétszáz negyven egy, melyet így adtak fel. Ház portio egy esztendőben fl. 40. A kurucz világban tett szükséges strá'sákra való költség tesz fl. 300,

Quartir és servíz pénz teszen fl. 350 = három száz ötven, a város kerítésére tett expensákért fl. 42, czédula váltságért fl. 1, 50 den. A város lajstromában lett béírástért kellett volna fizetni fl. 7, 50 den. és így lett a város fizetése in summa fl. 741. Nem reménylem, akkori időben az ház is udvarával többet ért volna, de azért megfizette.

A sok vexaltatások miatt felindult Körös városa egyetértvén Kecskemét városával, processusra fakadtak és panaszaikat a felséges király előtt feladták, ő felsége ezt a dolgot bírta a posonyi királyi kamarára, ott a consilium előtt mind Pest városa, mind Körös és Kecskemét városok meghallgattattak, az deliberaltatott: Hogy fontos és helyes oka lévén Körös és Kecskemét mező városoknak, azért a Pesten lévő házaiknak birodalmában tovább is meghagyattatnak. Mellyről is deretumot adtanak ki, melly emanalt Posonban die 14. Junij. 1715. A ki bőségesbben akarja tudni az okokat, miért ezek így lettek, az hazafia, hűséges légyen az hazájához, és kezében veheti az tudomány kedvéért a meglett dolgoknak leírását.

Midőn a F. Kamora resolutiojának vége lett, azonnal írt a F. kamora a budai districtus kamora-inspectornak T. Zenneg Kristóf úrnak levelet, és megparancsolta, hogy az említett két várost az pesti házaiknak birtokában meghagyja és oltalmazza. A mint hogy meg is cselekedte.

A felül írt sok villongásokon megindulván körösi bírák urak is admonealták a körösi határban szőlőket bíró külföldi lakosokat, hogy vagy két dézmát adjanak, vagy adják el szőlőjüket? az admonitoria levél emanalt Körösön die 17. Junij. 1715. Erdős Mihály főbírónak és Fruttus István második bírónak idejekben, sokan inkább megváltanak tőlle, de mások magoknak megtartották.

Ez esztendőben Hatvani Gergely malma vicinitá-

sában Ohai Torsa Albertről maradott pusztá esztren-ga helyet adtak el N. Veres Mihálynak és posteritá-sinak in et pro finis 15; mellyen semmiképen meg nem maradhatott volna, hanem hogy a szomszéd földes uraknak telekjeikből bővítették volna, de Veres familia olyan volt, hogy a közönséges utczából nem szégyenlette a maga isztrengea helyét bővíteni, és ott magának lakóhelyet formálni; mert Tur-Pásztón meg nem maradhatott míg kún volt, hanem ott hagyta, és itt Körösön álnok úton módon magának házat csinált. Azon kívül valami épület találtatik, vagy a Forgács gróf fundusából, vagy a közönséges utczából bővítetett, mellyre a magistratusnak nem lévén nagy gondja, észre sem vette; Veres Mihály miben sántikáljon.

Anno 1716. Körös és Kecskemét városok magok deputatusi által instáltanak a Tekint. királyi censurára delegált uraknak Pesten lett egyben gyűlésekor az előbbeni esztendőekben vallott sok károknak acceptatioja végett, az instantia elolvastatott és indorsáltatott ekképen: Anno 1716. die 16. Mart. Sub Caesareae Regiaeque Majestatis Sacratissimae delegata censurali Dominorum Officialium Inclitorum Comitatum Pest, Pilis et Sólth unitorum investigatione praesens Instantia introsertorum exhibita et praesentata est. Ezen indorsationál egyéb választ nem nyertek.

Méltóságos váczí püspökséghez tartozó dézmát a felséges magyar kamora ez időben in natura kívánta volna dézmalni; ezek az három városbeli magistratusok azon megindulván a felséges királyhoz mentenek instantiára, a minthogy die 15. Junij. Jenei István körösi és Szegedi Péter kecskeméti notariusok mint deputatusok Bécsben expedáltatván Carolus hatodik császár és magyarországi király ő felségénél instáltak azon, az három városok Kecskemét, Körös és Czeegléd részekről, hogy a felséges kamora ne dézmalná meg őket in natura, azon instantiában a

városoknak meritumi fel vagynak ugyan téve, de hogy jobban boldogúlhassanak a felséges királynál, a felséges Eugenius herczeg által instantiájokat az udvárnál recommendáltatták; melly recommendatio és interpositióra azonnal a felséges király resolválta, hogy ezen három városok in natura meg ne dézmáltassanak a kamora által. Decretum vagy is királyi resolutio is ebben a materiában jött a kamorára Bécsből, melly emanalt die 23. Julij. 1716.

Akkori váczi és hatvani prépost Berkes András úr is írt levelet Körös városának a dézmálás iránt, melly levélnek értelme ez vala: a mi a dézmák állapotját illeti: ő nagysága maga dézmáit is csak ezen egy esztendőre árendálta a T. nemes kamorának, az három városok dézmája kivételével, és maga számára való megtartásával együtt, de ő nagysága nagyon olly reménységben, hogy következő esztendőkben is a városokat magok dézmája ususában, és magok számára exarendatiojában megtarthassa sokkal inkább hogy sem ebben püspökségnek első esztendéjében, maga részére pedig in natura dézmálni hogy jövő esztendőkben is nem kívánja, arról kegyelme- teket assecurálja, a T. nemes kamora ellen is megoltalmazásában tehetsége szerint való atyai gratiáját ajánlja, tapasztalván Bécsben is kegyelmekhez való nagy méltóságok patrociniát. Datum Vác die 5. Apr. Berkes András váczi és hatvani prépost m. k.

Aug. 15. ezen esztendőben, Temesvár és Pétervára megvételekor, felséges fejedelem Eugenius Szabaudiai herczeg kemény parancsolatját vévén a nemes vármegye, hogy 296 hat hat ökrű szekeret, vagy pedig négy négy lovú kocsit, 24 óra alatt előállítson és Pest városában megjelenjenek, a melly szekerek ugyan Pesten munitióval és ahoz tartozandó eszközökkel megrakodtatnak és az ő felsége táborához Szeged felé lemenniük illendő fizetés szerént. Ha pedig a nemes vármegye tisztjei vagy a szegénység el

találná mulatni, két száz vasas német executióra ki-mégyen. Akkor esett Körösre 25 szekér, ezek oda voltak 25 hétig, melyeken a táboron lévő comissariusok hol tisztet, szénát, abrakot, hol bagagiát, egy szóval a mire kívántatott, kellett hordani. Némelly része minden hiba nélkül megjött, más része pedig örökösen oda maradt. Ezen esztendőbeli város bír-áji N. Csete Gergely és N. Jóó Gergely, ezt is a több károk közzé rótták.

Nagy János város tizedese lévén elküldötte a bír-ó Szabó Mihály nevű emberért, kit is midőn hívná, szavára el nem ment. Megjelenté azért a város bír-ának, hogy nem akarna feljönni, a bír-ó igen meg-pirongatta azért, hogy egy embert fel nem tudna haj-tani. Erre mondotta: Hát bír-ó úr, csak meg kell lenni, hogy Kapus Szabó Mihály itt légyen? Igen is felelte a bír-ó. Elmenvén Nagy János az háza előtt találta Kapus Szabót, uj nadrága lévén az embernek megfogta a farán, és a mellyénél által ölelvén vállára vetette, és útca láttára úgy vitte a város házához, ott ben lévén a bír-ó, bévitte az házban, és letette: ezt mondván: Itt mutatta meg Nagy János erejének nagy voltát; kirül másként is emlegettetett, hogy igen nagy vaskos, széles mellyű és termetű erős ember-
vala.

Ebben az esztendőben az három város törvénye Körösön tartatott.

Anno 1718. die 11. Maij. A körösi Sz. Ekklésia számára a keresztyén előljáróknak Isten dicsőségéhez való kegyes buzgóságából szabad királyi Pest váro-sában öntettetett és elkészítettett egy nagy harang, és Pünköst havának 11-ik napján el is hozattatván, ugyan azon nap Isten segedelméből a toronyban fel-emeltetvén, helyére tétettetett Duus János úr főbír-óságában és Szűcs Mihály úr második bíróságában. Akkori T. predikátorok, T. Kecskeméti János és

T. Veszprémi Gergely uraimék idejekben. Szeleczki Mártony úr volt vice ispány.

A° 1734. Bizonyos bánátusi rácز püspök, felmenvén Bécsben, akkoron hatalmasan uralkodó felséges hatodik Károly császárhoz és magyar országi királyhoz; iustálván magának a rácز nemzet között fő patriárkai titulust, olly conditiókra ajánlván magát, hogy az egész rácز nemzetet megtérítené és a római catholica hitre hajtaná; ezen ő maga ajánlását méltó considerációban vévén a felséges bécsi udvar, nékie azon általa kívánt patriárkai titulust a megígért módokra nézve nem csak kegyelmesen megengedte, hanem egyszersmind szokott diplomával, vagy királyi pecsétés levéllel meg is erősítette. Lejövén már ezen patriárka Bécsbül nagy örömmel és pompával, de minden pompája kiváltképen állott sokféle és külön különféle színű s tollú Bécsben tartani szokott aprós éneklő madarakbül, mellyeket ottan felette nagy áron a mint mondotta öszve szerzett, és külön különféle kalitkákban zárattatván, kiben kettőt, kiben hármat, kiben négyet zárt, melly kalitkákat mellette lévő kis papok az útazásban kezekben tartottanak, egész Bécs-től fogva Nándor-Fehérvárig, és egész útazásában azokkal s azoknak csevegésekkel s éneklésekkel mulatta magát, (ezt pedig innen tudom, hogy így lett légyen, hogy azon lejövetelének alkalmatosságával Pest Vármegyében lévő Nagy Körös városában estve felé érkezvén meghált egy éjtszaka, N. Ónadi Kovács István házánál, ez mind ezeket maga szemeivel látta maga házában és a pátriárka deákul jól tudván sokat beszélt a megírt gazdának, dicsekedvén és dicsérvén az éneklő madaraival, hogy Bécsben minémü sok és nagy áron vette s szerzette őket. De ezen nagy térítésre önnön magát lekötött nagy patriárka semmi könyvekkel nem dicseködött, a mellyekbül kellett volna tanulhatni a térítést). Ezek felett szép és drága hat szürke lovak vonták drága áron szerzett hintóját,

mellyben maga ült. Másnapra viradván hogy elmenének maga secretáriusával íratott egy commissiot, mellynek tenora az volt: hogy ha valamikor Ónadi Kovács István Nándor-Fehérvárban mégyen, azon commissióval jelentvén magát, igen nagy emberséggel fogna lenni a jó szállás adásért és velle úgy cselédjével tett sok emberségeért, mellyen maga a pátriárka is csudálkozott, kiváltképen cselédjeinek is bizonyos relatiójokból megértvén, hogy konyhájára s asztalára úgy velle lévő számos cselédjeire és feles lovaira tett költségéért az emberséget tudó gazdája semmit sem kívánt, nem is vett, azért is secretáriusával íratta a felebb írt commissiót.

Haza érkezvén pedig szerencsésen Nándor-Fehérvárban, azonnal a ráczokat, kivált a Marosmellyéki és Bácskasági rácz tiszteket magához hívatta és cizáltta; úgymint: a Marosmellyéki gyalog és lovas két nationalis regimenteknek commendánsát, vagy is Obersterét Pérót, másképen Szegedenicz Pétert, ki is lakott a Maros vize mellett, Pécska-nevű városban, Nagy-Arad városából a régi nagy híriű Tökölinék a fiát Tököli Ránkot, ez volt kapitányja és commendansa Nagy-Arad várában egy compagnia gyalog és annyi lovas ráczoknak, Rácz-Csanádból Schevicz nevű Obrist Lieutinantot, Nagy-Lakról Sterbe vagy Csorba, másként Dumegyházi János nevű Obrist Wachtmeister, a ki is Nagy-Lakon a Maros parton commendirozott két nationalis compagniákat. Ezeken kívül mind ezen két gyalog és lovas két regimenteknek kapitányjait, hadnagyait és zászlótartóit, úgy nem különben a bácskasági hasonló nationalis militiából álló gyalog és lovas két regimenteknek főbb tisztjeiket, kiknek is Obersterek vagy is fő commendánsok volt Zákó nevű és lakott szabad Szeged királyi városában. Ezeken kívül mindenféle rácz fő embereket és kereskedőket a Maros és Tisza mellyékérül, és az egész Bánátusból, valahol csak kik találtatnának, és az

idősb rácz papokat, kalugyereket és batykókat, kik is a midőn Nándor-Fehérvárban a pátriárka által azon egy gyűlésnek alkalmatosságára készítettett házban nagy számmal megjelentenek volna, a patriárka közikben nagy pompával bément, és a nagy egyben gyűlt sokaság, a midőn meglátta, köszöntötte őket és új módi áldásokat hintett reájok, kin az egész egybengyűlt sokaság a midőn meglátta csudálkozva álmélkoda, suttogván és lassan beszélvén egymás között, hogy mi dolog volna az a mit most az ő patriárkájok cselekszik, mivel annakelőtte azont nem látott s hallott. Elvégezésével azon nagy czeremóniájának az egész egyben gyűjtött sokaságnak felettébb nagy vendégségeket tartott egész egy hétig, kin igen csudálkozott az egész egyben gyülekezett nép.

Második héten, öszve gyűjtván mind a sokaságot, kezdett a maga Bécsben lett fogadásának mivoltáról beszélleni, minden nap misét szolgálván, és a mint tudott, prédikállott a nép előtt egész héten.

Harmadik hétre kelvén ismét öszvegyűjtötte a sokaságot, és már tovább nem titkolhatván feltett szándékát kényszerítette az öszvegyűlt népet a római catholica hitre való térésre, megvalván a nép előtt, hogy ő maga, és a kik véle Bécsben voltak, mind azon hitre tértenek, megvalván azt is, hogy ő micsoda fogadást tett légyen Bécsben, hogy ő az egész ráczságot az ő hitből kihajtaná, és a római catholica hitre térítené. Azt a midőn megértették volna a rácz tisztek és papok, felettébb nagy láрма támadott közöttök; ezen zendülés támadott egész héten, de azon hétnek első napjától fogva utolsó napjáig az hétnek a patriárka a nép közzé nem ment, hanem a nép ment a patriárka házához, utolsó napon az elsőbb rácz tisztek, úgymint Péro oberster, másként Szegedenicz Péter, Oberster Zákó, Obrist Lieutenant Seucicz, Tököli Ramcho, és Ober kapitány Sterba vagy Csorba, (másként Dumegyházi János) bé is mentek a házában,

protestálván előtte, kivont fegyvereiket asztalára rakván, kényszerítették, hogy azon szándékárúl és igyekezetirül letenne; mivel ők, a míg fegyvereiket felbírják, semmiképen azon kérésének és parancsolatjának nem engedelmesskednek, sőt feltéven azt is, hogy ha ezeknek utánna meghallják, hogy csak legkisebb részben is a népet kényszeríti, vagy erőlteti azon dologra, azon megmutatott fegyvereikkel tesznek eleget; (kik közül legelsőben is Csorba Oberkapitány rántott fegyvert). Azon harmadik hetet is kívánták ottan eltölteni, várván a dolognak végét, hogy ha a patriárka megszűnik-e feltett szándékának végben vitelétül, vagy pedig kívánna tovább is állhatatoskodni; de a patriárka megrémülván a maga asztalára feltett sok mezítelen fegyverektül, felejtette a sokféleképen Bécsből hozott csevegő drága pénzen szerzett madár szókban magát gyönyörködtetni, megijjedett és általszökött a török földre nagy sietséggel, csak igen kevés egyetmását vihetvén el magával; kit a midőn a megírt rácz tisztek eszékben vettek volna, minden oda gyűjtött népek azonnal széllyel oszlottak, kiki a maga házához ment. Látván pedig hogy az ország üresen volna, mivel azon időben a francziával volt a nagy háborúja a felséges austriai háznak, és az egész militiának fel kellett takarodni azon háborúnak csendesítésére, és az oda fel való országoknak oltalmazására, ezen okon vévén magának bátorságot a megírt Péro, ki is ámbátor azoknak előtte lett légyen híres és hatalmas pusztító és az Alföldségű magyaroknak, kiváltképen Kecskemétnek és Nagy-Körös városának, egy szóval minden jószágoknak teljességgel elprédálója megírt Zákónak atyjával együtt, de már akkor igen idős és vén ember vala, még is egyet értvén a több megírt rácz tisztekkel, keresett módot és alkalmatosságot, hogy itten Magyarországon rebelliót a felséges koronás fejek ellen támaszszon, vagy támasztasson, a mint is

Anno 1735. ki is mutatta ezen feltett s sokáig koholt szándékának valóságát, mivel a Bácskaságban lévő és két regimentből álló egy lovas és egy gyalog nationalis, nem különben a Maros mellyékén lévő hasonló két regimenteknek főbb és alsóbb tisztjeikkel, e felett közrendű emberekkel is egyet értvén, azon négy regimenteket alattomban úgy rendben vette, még azon esztendőben esett Sz. György havában elkészítette, hogy minden órában és szempillantásban készek voltak a táborban való kiszállhatásra.

De hogy ezen feltett és elvégezett gonosz szándékokban előmehessenek, és hogy nagyobb számmal és erővel lehessenek, magához hódította ezen már sokszor megírt vérszopó és prédaszomjúhozó gonosz lelkiesméretű Pérót, a magyar és parasztság közül való Sebestyén Jánost, és Matula Pált, kik is alattomban verbungot indítottak Arad, Zaránd, Békés, Bihar vármegyékben, sőt Heves vármegyének is némelly részeiben, kik közzé számlálta magát a Szent-Andrási bíró Vértesi János, és Sarkadból Nyulak Mihály, ki is igen terepély, kicsiny, igen ősz, kerek szakállú ember, több magához hasonlókkal együtt Pünköszt havának mindjárt az elein annyira szaporodtanak, hogy a kik csoportra verték magokat Nagy Szerénden belől a Körös vizek és erdők között 1300-an számláltattak, kik is élelmekre mindjárt nagy számú falka marhát, a körül belől lévő szomszéd helyekből vágónak prédáltak, konyha vagy élelt hordozó szekereket állítottak, bort és kenyeret, úgy egyéb szükséges dolgokat magokkal bőségesen hordoztak. Vértesi János mikor elment, minden segyverét és ruháját azon időben Sz. András helységet árendában bíró Tolnai István fő nemes embernek s akkori földes urának, úgy nem különben pénzét és papírajit elvitte; ezen Vértesi öszvetalálkozván Nyulak Mihálylyal és több hozzájuk hasonlókkal, kimutatták

magokat a túri mezőkben, méneseiből lovakat fogdosván ki, mint prédálók *). Ezt hirtelenséggel megtudván Szolnak várában akkor volt nationalis militiából állott két compagniak commendansa, Böz János nevű tisztt, azonnal kemény portát küldött nagy sietséggel valamelly híres és sokat próbált vitéz strá'samester commendója alatt, hogy azon dolgot tudná meg, miben legyen? és sietséggel reportálná, hogy a szerint tudhatná mennél hamarább a felső instantiákat informálhatni, ki is a midőn ezen prédálókra reá talált volna a pusztákban, vélek megütközött; hogy kértére magokat meg nem adták, megszalasztván a strá'samestert vele lévő commendóval, mindaddig üzték a pusztában, míglen Nyulak Mihály egy csapással el nem ütötte a fejét, és így paripáját, fegyverét s ruháját magának elvitte, a több vele volt társaiban is sok károkat tettek **). Ezek innen a megírt prédával visszafordulván, mentek által a Körös vizén, magok truppjokhoz akadván hét zászlókkal kimutogatták magokat a gyulai, hódmezővásárhelyi és szentesi pusztákon, prédálván, húzván, vonván örményeket és mind azon részben találtató fölföldi kereskedőket, minden lovaikat, ruháikat, fegyvereiket és pénzeket elhúzván.

Ezt megtudván Csongrád vármegye, azonnal a föld népével rajtok menni indult, de széllyel kóborló spionjaik által észrevévén magokat, a gazdag prédával bementek a Körös vize közt lévő nagy erdős he-

*) Khlosz Mihály Békes megyei ekkori alispánnak gr. Batthyány Lajos cancellárhoz küldött értesítése szerint — melyet Békes megye jegyzőkönyvéből közöl *Palugyai Imre, Magyarország legújabb leírása IV. köt. 5. l.*, — ezen zendülés Túrnál és Sz. Andrásnál 1735. április 27-dikén ütött ki.

**) A zendülők ezen csatája a szolnoki katonasággal a legközelebb idézett értesítés szerint Körös-Tarcsánál április 29-kén reggel történt.

lyekre, már azon öszvegyülekezett több társaikhoz. Ezt a felséges királyi udvar is megtudván, mindjárt parancsolt az akkor volt nagy emlékezetű Palatinus Feld marschalnak, M. gróff Pálfi János ő excellenciájának, hogy sietséggel írta az akkori budai commendansnak, hogy itt a Duna és Tisza között lévő föld népét mindjárt támasztaná ellenek; ki is vévén a nagy és siető parancsolatot, azonnal, minthogy Heves vármegyének Tiszán túl való részin kezdették a gyilkoskodást, vagy vérontást, parancsoltatott Báró Orczi István ő nagyságának, hogy ültesse fel egész Heves vármegyét, és sietséggel menne rajtok; úgy nem különben a kunok és jászok vice kapitányoknak Podrászki Györgynek, hogy ő is ültesse fel a kunokat és jászokat és conjungálna magát fent írt M. Báró Orczi Istvánnal, mint fő commendanssal, és vernék széllyel azon tumultuansokat vagy is prédáló és pusztító tolvajokat és gyilkosokat, magok mellé vévén a szolnoki várban akkor tartatott nationalis mili-tiából álló két compagniákat azoknak commendansokkal Böz Jánossal, ezeket nem ítélvén elégségeseknek azon tumultuariusoknak lecsendesítésére.

Érkezett ismét siető ordele T. Halász Péter úrnak, itt Pest vármegyében lakosnak, hogy mindjárt ültesse fel Körös városát és Kecskemétet, és vegye maga commendoja alá és sietséggel conjungálja magát M. Báró Orczi táborával. Nem különben érkezett ordele T. Beleznai János úrnak is, hogy egész Pest vármegyét a két városokon kívül vegye maga commendoja alá, és mennél hamarább állítsa a maga népét M. Báró Orczi úr ő nagysága népéhez.

Pest vármegyének ordinarius vice ispánya T. Magochi Mihály úr, szintén a mikor ezeket az említett rendelkezéseket vette volna, ott volt egy körösi lakos borbély Bozóki István, ennek adta nevezett V. Ispány úr, hogy kinek kinek adná kezéhez, mellyet igen is felvállalt, ezt mondván: senki az emberek között ha-

marább kézhez nem adná az ordeleket, mint ő; a mint is elsőben Beleznai János úrhoz menvén hamar megadta, de ő Beleznai úrnál késedelmeskedvén, az után harmad napra adta a borbély Halász Péter úrnak, az honnét is jól járt, hogy elszökhetett a borbély, mivel talám a borotválást elfelejtették volna véle. Mihelyest azért vette megírt Halász Péter úr az ordelt, azonnal jött nagy sietséggel Körösre, és itt megmutatván a siető parancsolatot, rendeléseket tett, hogy mindjárt minden arra való ember fegyvert készítsen, és lóra üljön; azzal sietséggel által ment Kecskemétre, az holott is öszveszedvén, harmadfél száz fegyveres és paripás lakosokat, két veres zászlókat készíttetvén nékiek, másnap ebédre visszajövéen Körösre, és itten is két veres zászlók alatt készen talált 250 paripás és fegyveres válogatott kedve szerint való lakos embereket, itt ebédet éven és az ötszáz számbúl álló személyeket rendben szedvén és négy compagniákra felosztván, osonna után indúlt, és nem messze kívül a városon Gát nevű tó mellett megszállott és ott meg is hált; (ezeknek az 500 fegyveres embéreknek huszonnégyszáz óra alatt kellett kiállani, a minthogy ki is állottak, örök emlékezetet ezen gyorsaságokért és hűségekért érdemlenek a városi lakosok). Itt más napra viradván felsőbb és alsóbb tiszteket válogatott és confirmált, és úgy compagniákat zászlókkal együtt felosztotta, kapitányok gondviselések alá, úgymint: kecskeméti közűl válogatott magának egy compagniát, mellyet nevezett Leib Compagniának, ennek hadnagyává tette Rozgonyi Istvánt, ki is akkor kecskeméti notarius volt, zászlótartójának pedig Dallos Adámot, a második compagniának tette kapitányává ugyan Kecskeméten lakos Kiss Istvánt, és ennek gondviselése alá adta a második zászlót, compagnijával együtt.

A körösi compagniát felosztotta hasonló két ka-

pitányságokra, úgy mint: az első compagniát adta N. Nyári Mihálynak, az első zászlóval együtt, ennek hadnagyává tette N. Borotvás Jánost, zászlótartójának N. Halász Jánost, strá'samesternek N. Zsigrai Mihályt, fullírnak N. Borotvás Istvánt. A második compagniát adta N. Czira Gergelynek, mint kapitánynak zászlóval együtt, ennek hadnagyává tette N. Farkas Mihályt, zászlótartójának N. Zombori Györgyöt, strá'samesterének Kovács Jánost, fullírnak N. Veres Pált.

Ezek így meglévén tette auditornak és secretáriusnak Ónadi Istvánt, szekérmesternek pedig kecskeméti lakost Bozó Istvánt, adjutansnak N. Farkas Jánost. Mind ezeknek elvégzésével megindultanak Szolnok felé, az hová is szerencsésen ebédre elérkezvén, minthogy a Tisza igen nagy volt, és kiöntött annyira, hogy a hídnak túlsó végén úszó víz volt, a míg a katonaság ebédelt, és a lovaikat megpihentették, apró hajókból hidakat köttettek (mellyeket csónakoknak is hívnak) és deszkákat rájok rakván úgy költöztek estvére által a Szandás házhoz, az holott is elestveledvén megháltak; más napra viradóra mentenek Túr alá, az holott is már akkor M. Báró Orczi István úr Heves vármegyével, és Podrászki György a jászsággal és kunsággal táborban feküdtenek, itten is egy éjtszaka megháltak, más nap idején reggel megindultanak, és nagy sietséggel mentenek Gyula felé, de a Körös vize is igen nagy lévén, a midőn érkeztenek volna Szarvas falu alá, a lovaikról a nyergeket leszedték, és az lovakat ménesben vervén általúsztatták; a melly hajókon a katonák magok általköltöztek, magukkal általvitték nyergeiket és fegyvereiket, már mindnyájan általköltözvén lovaikat a magáét mindenik fel fogta, megnyergelték és úgy mentek hálásra Csaba nevű faluba, mint előljárók, mivel parancsolatja a körösieknek és kecskemétieknek M. Báró Orczi ő nagyságától olyan volt kiadva, hogy mindaddig sietséggel úgy

menjenek, míg nem azon tumultuansokra reá nem találunk, és bizonyos hírt ő nagyságának nem hoznak felölök. De azon idő alatt történt, hogy a midőn azon tumultuansok feles számmal a nagy erős erdőkben öszvegyülekeztek volna, választottak magoknak két embereket magok közzül, kiket is elküldöttek Péro tiszteletire, azt izenvén nékie, hogy már ők nagy számmal készen volnának nagy erős helyeken, de már ők holnap szándékoznak kimenni tágasabb helyre, úgy mint Erdőhegy alá, hanem jöjjön már a maga elkészített regementjével, úgymint a Maros mellyékiekkel és bácskaságiakkal. Ezen két postáik midőn mentek volna, Bácska felé akarván menni Pérohoz, de az útát az Sz. Isten igazgatásából eltévesztvén, mentek az aradi uton, történt, hogy a midőn minden bátorsággal mentek volna, senkitől félelmek nem lévén, találkoztak Aradból az commendans által szokás szerént patalirozni kiküldetett két magyar katonákra, kik is tudakozódni kezdvén tőlök, hogy honnan jönnének, hol lagnának, és micsoda járatban volnának? (ezek azt gondolván, hogy ezek is az ő pártjokra valók volnának) azonnal nagy örömmel és minden bátorsággal semmitől tartván és irtózkodván megbeszéli nekik micsoda járatban volnának, és hogy ők Péro-t keresnék és véle szemben lenni akarnának, mivel az volna az ő fő commendansok, azt kívánják sietséggel tudtára adni, hogy már ők készen volnának 1300-an a Körös vizei közt és holnap kijönnének Erdőhegy alá, és hogy Péro is jönne már ki, a maga két lovas és két gyalog regementjeikkel hozzájuk.

Azon Aradból kiküldetett két katonák kapván azon hallott beszédeken, mindjárt okosan felelének nékiek, így szólván: Igen jól van édes pajtás uraimék, épen mi is kentekhez akaránk menni, küldetvén Péro-tól, de már mi is csak visszamengyünk kentekkel, mivel ugy vagyon nekünk megparancsolva Pé-

róttúl, hogy ha kentek között valakit találunk, térjünk vissza vélek, úgy is nem messzire vagyunk még; kik is kérdezkedvén továbbra is tölök, több kérdéseik közt tudakozák tölök, ha esmernék-e Pérót, kik is felelének, hogy személyében nem esmernék, hanem csak hírét hallották, hogy nagy érdemű ember volna, amazok mondták nékiek, no mi majd megismertetjük kigyelmeikkel, mivel egyenesen az házához vezetjük, és véle mindjárt szólhat és beszélhet kentek. Ezek pedig békisérvén Aradban, egyenesen vezették a commendans udvarába, kiknek is az egyike mihelyest az udvarba bementek, leszálván lovárúl adta egy ottan lévő strá'sának kezére, hogy tartaná, mondván míglen vissza térne, amazoknak is mondtotta, szállanának le a lórúl, míglen szállana a Péroval, és felmenvén a commendanshoz az dolgot voltaképen lebeszéllette a commendansnak, hogy mi és miképen történt vélek, és hogy a Pérohoz küldött két követeket is magokkal bévezeték, kik is az udvaron volnának már a bézárott kapukon belől a strá'sák között; ezt a commendans megértvén mindjárt parancsolt hogy a tolmácsot hívnák elöl, ki is mihelyest megérkezett volna, felhívatta maga eleibe azon két követeket, tudakozódván a tolmács által tölök: hogy mi járatban volnának, azok azt gondolván, hogy Péroval szállanának, nagy örömmel mindeneket a tolmácsnak megbeszéllenek. A tolmács által megértvén a commendans minden relatiójokat, parancsolta hogy adnának elsőben enniek s inniok, de kemény vigyázás alatt, parancsolta az alatt hogy minden kapuit a városnak hirtelenséggel bézárnák, és a strá'sák szaporíttatnának és erősíttetnének, megparancsoltatván azt is, hogy senkit sem ki, sem be ne bocsátanának további parancsolatjáig.

Jól tudván azt a commendans, hogy Péro bent a városban Tököli Rámchónál volna, és hogy ebéden is ott lenne, mivel azon napon reggel volt a commen-

dans udvarlására, ki is ebédre marasztván, mentette magát azzal, hogy már kötelezte magát Tököli Rámchóhoz; kivel is azon dívánkoztak, hogy Tököli Rámchó bent lakott, maga commendoja alatt lévő egy gyalog és egy lovas compagnia nationalis, militiával tehát lenne készen, és serény vigyázással a maga népével belől, hogy a midőn Péro éjtzaka ostromlani kezdené a várnak kapuját a maga külső népével, tehát a kapukról vágná le belül a strá'sákat, és ötet bébocsátván vágnák le a várban lévő népit ő felségének, és így a várat tennék magukévá minden benne lévő munitiókkal. De ezen dívánkozás alatt valami serényen vigyázó spion hírtül vitte Pérónak, hogy viselne gondot magárúl sietséggel, mert mindjárt megfognák; Péro nem vévén tréfára a dolgot, felült a maga kocsiájában, mellynek is eleiben már jó négy lovak bé voltak fogva, és a midőn a kapun ki nem mehetvén, a sáncznak ugratott, melly sánczbúl ki nem mehetvén ugyanott elnyomattatott és elfogattatott, s vitetvén a commendans eleiben, holott confrontaltatván azon hozzája két békísért követekkel, mindeneket tagadott, de ugyan csak a commendans mindjárt vasra verette mind ötöt, mind Tököli Rámchót, több mellette lévő tisztjeivel és azon két követésében hozzája küldött katonákat jó őrizet alatt felküldötte Budára*). Ezt megértvén Nagy Lakon lakos Sterba, másként Csorba, vagy is Dumegyházi János Obrist Wachtmeister, és Csanádon lakozó Obrist Lieutenant Sevicz nevű, kik is már a magok commendójok alatt lévő lovas és gyalog egész Maros mellyéki népekkel, a pusztításra, prédálásra, dúlásra, a régen is gyakorlott módjok és szokások szerint, készen lévén, hogy magokat és alattuk lévő egész rácز nem-

*) Egy Szolnok városa történeteit tárgyzó rövid jegyzékben, melly alolírt birtokában van, 1735-ben Pérót társaival együtt Szolnok felé kísérték s „szolnokiak 12-en mentek eleikbe.“

zeteket és Pérót is azon suspicio vagy is vélekedés alól kiszabadíthassák, minden ordel és parancsolat nélkül hirtelenséggel megindultak, és mind addig sietséggel mentek, míglen Erdőhegy alatt, az ottan már öszve csoportozott népre reá akadtak, *) amazok azt gondolván, hogy már a feltett végezések szerint azon rajtuk ment nagy sokaságú ráczság mind az ő segítségekre ment, nagyon kezdetek távolról lett meglátásokkal örülni, s vígadni, de ezen örömiüknek vakot vetett a nem reménylett koczka, és siralmukra mindjárt fordult azon öröm és vigaság, mivel mihegyest hozzájuk közelítettek volna, azonnal kemény tüzet bocsájtottak reájok, a gonosz lelkiesméretű rácizok, és nagy része az ottan öszvegyűlt fegyvertelen népnek az ottan lévő bokros tövissek közé szaladásra vévén magokat, kiknek is utánna eredvén a gyalog rácizok, sebes tüzeléssel igen sokat megöltek, **) kiknek is halálos sebjeik mind az hátaikon szaladásaikban estenek.

A lovasaik és fegyvereseik, a kik jól elkészülve paripákkal és fegyverekkel (személyeket már annakelőtte együtt is másutt is húztak vontak) voltak, sok ideig noha igen kevesen maradtak, még is a nagy sokaságú ráczsággal öszvepuskáztak, úgy annyira hogy egy kised legény Kis János nevű zászlótartó lévén közöttök a kopijája végiben cigány által csináltatott vassal Csorba Oberst Wachtmeistert, a karját által szurkálván, a lovárúl leverte; Sevich Obrist Lieutenantnak is nehezen maradott meg élete, ugyan annyira viselték egynéhányan magokat, hogy ha előre megtudták volna, hogy a rácizok nem segít-

*) Khlosz Mátyás békesi alispán idézett tudósítása szerint *Patugyainál e. h. IV. köt. 6 l.* az aradi ráczság az ő felszólítására jött a lázadók ellen s így támadta meg azokat majus 9-kén reggel Erdőhegynél.

**) Az elébb idézett alispáni értesítés szerint 500-nál többen veszték el.

ségekre, hanem ellenséggépen mennének reájok, és ha tudhattak volna félni és oltalmazkodni tőlök, sok rácz asszonyok özvegyen, és sok rácz gyermekek árván maradtak volna, de reájok sokasodván a ráczok minden hírek és reménységek kívül meggyőzöttetvén, mind elszaladtanak, a kik paripások voltak, és ottan az harc helyen a sok lövések miatt nem maradtanak.

Ezek elszaladván és elszéledvén, a ráczok minden ott maradott prédájikat és javaikat magoknak elfoglalták és minden megöletett testeket megfosztottak, úgy hogy minden holt testet mezítelenül hagytanak, és a prédával vissza térvén haza mentenek.

Fent sokszor említett Halász Péter oberster úr a maga Körös és Kecskeméti városokból állott katonáival harmad napra érkezett azon harc helyre, az holott is már csak a mezítelenül hagyatott holt testeket találta; bémenvén Erdőhegyre heted magával előre, kik között jelen lévén Onadi Kovács István, ki is megfogván egy világos kék ruhában lévő barna terepély embert, ki is a sok kínzások és vallatások után megvallotta, hogy ő is hadnagy lett volna azon felzendült gyűlevész nép között, és jó őrizet alatt megkötöztetvén küldetett M. Bárá Orczi ő nagyságához, és ő nagysága vasban veretvén, felküldötte Budára Péró után *).

Ezen megfogatott hadnagy ember vallotta azt is, hogy azon elszéledett nép bizonyos szoros helyeken megint özszevgyülekezett volna, kiknek is felkeresésekre indulván maga truppjával megírt Halász Péter úr, által menvén a Körös vizeken Kis Jenőre, Nadabra, Ágyára, Nagy Zeréndre és több helységekre

*) A többször idézett alispáni tudósítás is mondja, hogy Halász Péter Majus 12-dike körül a hely színére megérkezvén „azon csavargókat üzni és fogni elment, a mint is a többi közt egyet, ki az kóborlók secretariusus volt, elfogatott.“

s határokra, de semmit is nem találhatván visszatért Gyula felé, és alatta megszállván éjtszakára, ott találta Báró Orczit maga truppjával, ott egy éjtszaka meghálván másnap vissza haza felé tért és Pünköszt szombatján mind körösiek, mind kecskemétiék kiki a maga szállására és lakóhelyére békességgel haza érkeztek.

Következett ezeknek utánna, hogy szerencsésen lett haza érkezések után nagy emlékezetű, akkoron hatalmasan uralkodott felséges hatodik Károly császár, és Magyarország királya felhívatván magához Bécs városában, melly Austriában vagyon, M. Báró Orczi Istvánt, Oberster Halász Pétert, Oberster Beleznai Jánost, és Podrászki Györgyöt, ki a jászoknak és kunoknak akkori vice kapitánya vala, kiknek is megköszönvén hívségeskedéseket mindeniknek egy egy arany lánczot tétetett nyakokban rajtok függő nagy nummismákkal megékesítve *).

Ezeknek utánna megfogdostattak Csorba János Oberst Wachtmeister, Schevicz Oberst Lieutenant, Zákó és Tököli Rámcho, több rácz tisztekkel. A magyarok közzül: Sebestyén János, Matula Pál, **) és többek sokan, a kik indítói vagy is kezdői voltak azon feltámadásnak, az egy Vértésin kívül, a ki úgy

*) A magyar helytartó tanácsnak 1736. Febr. 28-kán kelt leírata szerint *Palugyainál e. h. IV. köt. 8 l.* a király által ajándékozott arany lánczot Magyarország akkori királyi helytartója Lothringeni herczeg Ferencz Pozsonyban 1736. Január 8-kán személyesen adta át az említetteknek.

**) Sebestyén Jánost, ki Miskolcz körül lappangott, Borsod megyei esküdt Bekényi Lajos nyomozta ki és fogatta el Szikszón Abauj megyében; miért arany érdempénzzel jutalmaztatott. Matula Pált némelly hajdú-böszörményi lakosok fogták el s ezért két évre a rendes adózástól fölmentettek; mint ezek a fentebb idézett helytartósági leíratból kitetszenek.

elszaladott, hogy mind ez ideig is oda legyen, *) és felvitették Buda várában, és ottan kemény vasakra verettetvén a Csonka toronyban tétettek, az holott is napfényt nem láttak különben, hanem mikor examenre vagy is torturára kihoztak.

Sok ideig kemény comissio tartatván Buda várában ellenek, minden napon examináltattak és torturáltattak, kiváltképen Péro, de semmit is ki nem vehettek tőlök mind addig, valamíg feljebb megírt Mogyorósi György, ki is siklósi notáriusságából ment volt közikben hadnagyságra, nem került a torturázásra, a vallott ki mindeneket Pérora, és több társaira, úgy osztán ezt Péroval confrontálván, Péro is tovább nem titkolhatván gonosz szándékát, mindeneket megvallott. Mogyorósi György igaz mondásáért gratiát nyert, elbocsáttatott szabadon, azon királyi commissio által, de Péro halálra sentenciáztatott, még pedig hogy felnégyeltessék, a mint is ugyan ott Buda várában hóhér által négy felé vágatott Sebestyén Jánossal együtt és eldarabolt testeiket koporsókban vitték Pécskára, és több helységekben és darabonként agatták fel testeiket, **) Péronak ugyan testét a maga volt háza körül, némellyeket közzülök kezekben törtek, sokaknak pedig fejeket szedték ***);

*) Khlosz Mátyás békési alispán föntebb idézett tudósításában azt írja Vértessiről: „Bizonyosan hallatik, hogy Vértessit telegdick nemes Bihar vármegyében megölték sokad magával.“ A királyi ügyésznek e lázadók ellen hozott ítéletében Vértessi neve az elítéltek közt nem fordul elő.

**) Péro vagy Szegedinecz Péter, Sebestyén János, Pásztor András és Szilasi István, mint legfőbb lázasztók, négyen a legkeményebb büntetésre lőnek ítélve, miszerint t. i. testök fölülről kezdve kerékben töressék, azután megnyúzva és négygyé vágva Arad, N. Várad, Sarkad és Sz. András mellett akasztófákra függesztessék.

***) Matula Pál, Barta István, Szabó Péter (máskép Bondek) és Szántó Mihály elébb pallosra, azután keréktő-

Csorba pedig, Schevicz, Tököli Rámchó, és Zákó meggratiáztatva haza bocsájtattak, a tömlöczben lett sok szenvedéseiket megelégtelven a felséges commissio, egyszersmind imputálván nékiek azon tumultuánsoknak széllyel veréseiket is, de ugyan csak azoknak utánna gyökerestül kiűzettek Magyarországból és kényszerítették menni Muszkaországban, az holott mostan is lakoznak.

Miképen lett azon háborúságot szerző embereknek Magyarországnak királyi actor fiscusa által Szegedinecz Péter ellen, másként Péro nevezett ugyan pécskai rácz militiának kapitánya, ismét Sebestyén János Békés vármegyéhez mindjárt tartozandó Sz. András nevű falu lakosa, és többek ellen, kik merész felháborodásnak iszonyú eredetiből ő felsége kegyes királyunknak sérelmére szándékoztak, ezek ellen parancsolt és rendelt törvény előtt szabad királyi Budá várában, minémű sententiát vagy deliberatumot hallottak, melly lett felséges királyunk kegyelmesen ratificált sententiája szerint, a ki bővségesen akarja megtudni, az kinyomtatott Budán, melly nyomtatásnak eleje így vagyon. Az 1735-dik esztendőben felső Magyarországnak Tiszántúl tumultust kezdők 4-a Aprilis 1736-dik esztendőben exequaltattak *);

résre, -- az ezek után következő 72 vádlott közzül 12 főbb bűnös, -- többnyire sz. andrásiak, -- akként íteltettek halálra, hogy királyi kegyelemből a vesztőhelyen kockát vetniök megengedtetvén, csak a legkissebb számot vető négy sejeztessék le, az életben maradandó nyolcz pedig más 60 büntársával együtt a budai várban vason és köz munkán maradjon, míg a magyar gyalog ezredekhez közlegényekül be nem soroztatnak.

- *) A királyi ügyésznek ezen lázadók ellen indított felség-sértési perében a kinevezett bíróság által Budán hozott ítélet, latin szerkezettel, Bécsben nyomtatva, a m. helytartó tanács által 1736. Apr. 4-dikéről Békes megyének (s bizonyosan az ország több hatóságainak is) megküldetett s ezen megye 1736-diki jegyzőkönyvében 101.

minthogy az egész dolog nyomtatásban vagyon, abból megolvashatja, én csak azokat írtam meg, a mellyek abban nem találtnak és nincsenek feltéve.

Ez a városbeliek közt lett háborodás és személybeli ízetlenség elég nagy csapás volt a város lakosai között *), de következő Sz. György napkor város fő bírájának Fruttus István, második bírónak Tóth András, adószedő bírónak Barát János választatván, nagyobb Isten ítélete következett a városra, mert minekutánna Istennek ő szent felségének rettenetes csapása a pestis Anno 1739. kivált a Bánátusból és Serviából Magyarországnak azokhoz közelebb való vármegyékben elsőben s annakutánna ezen T. N. Pest Pilis és Solth törvényesen egyben foglalt vármegyében is némelly városokban, és helységekben legközelebb Kecskemétre belépett volna, sok ideig ezen Körös városa a dögleletességtől üres vala, adhibeáltatván minden emberi mód szerént kigondolható praecautiókat, a város körös körül mély árokkal készítettett, az árkok tövissel megerősítetttek, erős kapuk állítottak, és serény kapusok vigyázásra rendeltettek.

A nagy félelemnek miatta még az elmúlt esztendőben die 6 Mensis Novembris, mind a pogány ellenségtől való félelem, mind pedig országunkban már

szám alatt egész terjedelmében megvan. *Palugyai e. h. IV. d. 7. l.* — Az eredeti latin szerkezetű ítéletlevélén kívül ugyanannak hasonlóan Bécsben nyomtatott német fordítása is megvan a magyar tudós társaság könyvtárában. Igen hihető, hogy ezen ítélet, már csak az ország lakosaira teendő rettentő hatás végett is, valamint németre úgy magyarra is le volt fordítva s hazánk magyar községeknek magyarul nyomtatva küldetett meg; szerzőnk előadása is, ki ez ítélet kezdő szavait magyarul idézi, s budai nyomtatványt említ, ezt igazolja.

*) Itt, mint látszik, a szövegben hézag van, s a szerzőnk által említett „személybeli ízetlenséget“ bizonyosan a másolók, részletesen közölni nem akarva, önkényt hagyták ki.

sok helyeken grassáló Istennek ő szent felségének csapása a pestis a keresztyén hiveknek elegendő okot és alkalmatosságot szolgáltatnak arra, hogy Istennek, ő szent felségének, kivált a pestisben mutatott haragjának engesztelésére, rólunk lehető elfordítására nézve imádságokkal és igaz megtéréshez köttetendő böjtölésekkel Istennek felgerjedt haragja engeszteltetnék, s a végre egyben gyűlvén az Úr nevében a kecskeméti és czeglédi reformáta sz. ekklé'siáknak belső és külső deputatusi itt Körösön, itt lévő belső és külső előjárókkal circa praemissa tették ezen salutare projectumokat :

1-o. Hogy elsőben is az Isten beszédéből a lelki pásztorok az Isten házában a népet ad seriam resipiscentiam adhortálják, sőt példákkal az igaz megtérésnek hasznos voltát, a lelkiismeretre mutogassák s persvadeálják. Erre pedig böjtölés commendáltatik.

2-o. A böjtölés (melly nem csak az ételtől való abstinenciában, hanem áhítatosságokban, buzgó imádságokban, Isten beszédének figyelmetes hallgatásában, s ezek szerint lehető kegyességnek munkájában áll), mely sokat tégyen Istennek közönséges csapásiban felgerjedett haragjának engesztelésére, mind a sz. írásból, mind a példákból kell mutogatni, s arra a hallgatókat készíteni. Úgy hogy addig is míg közönséges egy nap denomináltatnék, nevezetesen a végre, hogy azon böjtölnének, a kik kegyességtől indíttatnának, a magános böjtnek szüksége és hasznos volta az ollyaténoknak ingeminaltatnék. Annakután pedig látván a lelki tanítók a népnek kegyes hajlandóságukat, a végre denomináltassék egy vasárnap, egy holnapban, kezdődvén praecise ezen devotio advent első vasárnapján, kivált azokra nézve, a kik magokat reája adják, illendő tanításokkal, böjtöléssel és buzgóságos imádságokkal. A böjtnek magános önként felvétele pedig azért találatott

3-o. Hogy ne talántán a közönséges böjtnek in-

stitutiójával a más vallásúaktól szent és kegyes szándékunk balra ne magyaráztassék, és ha ez nem lenne is, az engedetlenség miatt némelyek iránt (kik meg nem tartanak) a szent igyekezet gyalázattal ne illetessék.

4-o. A böjtnek rendes napján a catechisatio elmúljon, hanem a mint praemittáltatott, arra alkalmas textusok vétessenek fel, és magyaráztassanak.

5-o. Hogy az hallgatók magokat alkalmazzassák, annakelőtte való vasárnap, a midőn t. i. a devotióra rendeltetett nap következik, a catedrában publicáltassék.

6-o. A scholabeli ifjak is a praemissáknak obnoxialtatván kevés vacsorával megelégedjenek.

7-o. A böjtölésnek egy napi terminusa lészen nap lementéig.

8-o. Az ifjú népnek hijában való s botránkoztató jádzódása és az utcákon és az házakban is serio tilalmaztassék, és a kik contraveniálnak, azok ellen magistratualiter szorosan animadvertáltassék, tobzódások, korcsmán való részegeskedések s musikálások hasonlóképen tilalmaztassanak, sőt a hol practicabéli korcsmák és mészárszékek is, két tanításig bezáróltassanak, hogy ekképen a történhető botránkoztatás megakadályoztassék.

9-o. A mostani projectumoknak megszűnése lészen közönséges megegyezésből, valamint mostanában lett kezdete a jó rendben és részben is megtartása végett, hanemha az elkerülhetetlen szükség külömbözöt okozna, t. i. inficiáltatván valamelyik helység, az iránt a megszűnés végett nem concurrálhatna.

10-o. Minthogy a böjtölésnek első napja pro 30 Novembris projectáltatott, az előtt való úrnapján, 23 Novembris, ezek a punctumok publice a catedrából elolvastassanak.

Mind a városon mind kívül a mezőkben az infectusokkal lehető társalkodásoknak eltávoztatására való szo-

ros vigyázásokat felséges hatodik Károly császár és koronás királyunk urunknak ő felségének, mind a felséges magyarországi királyi korona, udvari cancellária, de kivált a posonyi helytartó a királyi tanács által kiadatott szoros és kegyelmes parancsolatinak értelme, nemkülömben ezen T. N. Pest Pilis és Solt törvényesen egyben foglalt vármegyékben, (mellynek közepette ezen N. Körös városa is vagyon) T. N. Magistratusának rendelése szerint. De jól lehet mind ezek az említett felséges dicasteriumok, és T. N. vármegye parancsolatjaik szerint lehető serénységgel véghez mentenek, tetszett mindazonáltal Istennek ő szent felségének ezen Körös mezővárosát is azon siralmas csapásával meglátogatni. Ugyan is a pusztító dögleletes méregnek elsőbb indiciuma az elmúlt 1739-dik siralmas esztendőben, Junius havának 14-dik napján, egy oskolabeli tanuló ifjún kitetszett, a ki is jól lehet azon nyavalyából felépült, de ugyan csak az Úr Istennek azon keserves csapása tovább tovább ment, és azon holnapban pestisben holtak meg 11, más nyavalyában rend szerint holtak meg 18. In mense Julio pestisben 56, rend szerint való módon holtak meg 28. In mense Augusto 266, rend szerint 7. In mense Septembri holtak 788, rend szerint 40. In mense Octobri pestisben holtak meg 1070, rend szerint pedig 96. In mense Novembri pestisben holtak meg 399, rend szerint 42. Ebben a November havában a hónap nyolczadik napján két ízben volt földindulás, az első 5 és 6 óra között dél után, a második földindulás lett estvéli 9 óra tájban. Láttatott ezen földindulás után megszűnése a pestisnek, mert december havában a pestisben több nem holt meg 98, rend szerint pedig egy sem. In mense Januar. pestisben holt meg 5, rend szerint pedig 22. In Februario pestisben senki sem holt meg, rend szerint holtak meg 21.

Minthogy pedig Istennek ő sz. felségének kegyel-

mességéből az 1740-dik esztendőben, Februarius havának úgy Martius havának 10-ik napján egy is azon dögleletes nyavalyában meghalni nem tapasztaltatott, exmittáltattak a T. N. vármegyétől az alább írt commissarius és chirurgusok, a kik is miként vitték véghez commissiójok szerint a városnak visitatióját, tisztítását, mindjárt alább leíródik, úgy a mint a dolog volt, hogy azért az Úr Istennek ezen példás ítéleti, a következő maradéknak is az Isten szerint való kegyességnek követésére, szent és jámbor életre ösztönül lenne, a város közönséges könyvében általam beíródott, jóllehet ezen könyv más dolgokat is ab anno 1740. a die Martij foglalja magában, és ez az Istennek ítélete szerint 1739-dik esztendőben rész szerint 1740-dik esztendőben fordúlt meg rajtuk, de ennek emlékezteti az 1740-dik esztendőnek eleire tétetett, és a mine-mű igazítások az ólta lettek, subnectáltatni fognak, hogy minden, valaki ezen könyvben elsőben bétékint, ebből Istennek szoros igazságát és irgalmasságát lelkére vehesse, a ki még az ő kemény ítéleteit is irgalmassággal szokta mérsékelni; némellyekkel hívja az embereket a valóságos és színmutatás nélkül való megtérésre. Ugyan is ezen idő alatt megholt a sz. ekklesiának második predikátora, Tiszteletes Ráczkevi Ötvös János úr, három tanácsbeli személyek, N. Oláh János, N. Udvari János és Barta János; mind férfi s mind asszonyi renden valók a prae-mittált specificatio szerint pestisben 2693, rend szerint való nyavalyában pedig 254; in summa 2947 személyek holtak meg.

Miképen ment véghez a felséges sanitatis commissio instructioi szerint a városnak emundatiója és felszabadulása, ekképen íratatik meg:

Anno 1740. die 10 Martij. érkezett hozzánk T. N. vármegye commissarius Ns. és vitézlő Kostyán Mihály úr, a deputált Francz József Weber nevű chirurgussal: die sequenti említett Kostyán úr semmit

sem dolgozott; az alatt érkezett hozzánk t. Vice Is-
pány úr levele, mellyben parancsolja, hogy Kecskemé-
téen lakó Scheidl József nevű borbélyt is által hozat-
nánk, kit is azonnal szánon által hozatánk; die 12
ejusdem az egész városban találtattak 119 üres há-
zak, olyak pedig hol egy hol két személyek marad-
tak, ezen kívül is a városban lévő betegek, minden
útczában hites tanácsbeli személyek által név szerént
írásban beadattak; die 13 ejusdem azon seriesben
lévő betegek a Commissarius, a megnevezett borbé-
lyok, és tanácsbeliek jelenlétekben megvizsgáltattak,
de azok között csak egyet sem találtak pestisest,
vagy dögleletes nyavalyában lévő, mellyre nézve 14°
ejusdem ugyan azon említett deputált személyek az
egész városban lévő házakat s házakban lakó szemé-
lyeket personaliter következő 15-dik napon visitál-
ták, kik is onnan vissza jöven jó lelki esméret sze-
rént referálták Commissarius Kostyán Mihály úrnak,
hogy infectióban csak egy sem talátnék az egész
városban, mellyről is hittél készek lesznek most és
jövendőben felelni. Ugyan ez napon délután ki men-
vén megírt commissarius úr a chirurgusokkal a teme-
tőnek nézésére, az hova a pestisben a megholtak te-
mettettek, apprehendálván azt, hogy nem új hanem
régí temetőben temettettek volna; mivel a királyi ke-
gyelmes parancsolat szerént azokat új magános kert-
ben kellett volna eltemetni, de már különbözőké-
pen lévén a dolog, azoknak adatott hatalom és pa-
rancsolat szerént intimálta bíró úrnak és a nemes ta-
nácsnak, hogy a dato praesentium senkit abban a te-
metőben ne temessenek, sőt még az oktalan állatok
közzül is csak egy is akár szarvas marha, ló vagy
sertés s több efféle lejénd, bé ne bocsáttassék, hogy
az exhalatiók által inficiáltatván a levegő ég, az ok-
talan állatoknak, annál is inkább az embereknek, ott
való járásokban halálosan ártassanak, azt bécsinál-
tassák kapu által, és az árka felásattassék. Onnan

ismét elmenvén a városból kihordatott öt szekér ruhákat, melyek még annakelőtte a pestisesektől megmaradtak, jelen létebben ezeknek a deputált személyeknek annak rendi szerént megégettettek; így vége lévén a visitationnak a diurnumnak megfizetésével a kecskeméti borbély haza ment, commissarius úr pedig 16-a praesentis az útnaknak alkalmatlan volta miatt el nem mehetvén die 17. Martij ment el Weber chirurgussal Tószegre visitálni. E mellett parancsoltatott az is, hogy tovább is a város kapuján strásák legyenek, s megparancsoltassék, hogy senki a lakosok közzül infectus helyekre ne menjen, nevezetesen: Czeglédre, Albertire, Abonyra, 'Sidóra, Palotára, és a másunnan bėjővő emberek, lakosaink által, kivált a csavargók bé ne fogadtassanak; másként ha ki azon parancsolatját a nemes vármegyének megvetné, azonnal a T. N. vármegyének tömlőczében vitetik; a város kerítése is kitisztíttassék, hogy orozva azon senki bé ne jöhessen.

Ebben az 1740-dik esztendőben sz. György havának 24. napján Ns. ifjú Borotvás István, kinek bírósága alatt die 22 Mensis Julij parancsoltatott a T. N. Pest vármegyétől, hogy a már a felséges királyi tanácsnak mind ezen jelen lévő esztendőben, a miólta a törökkel való most megszűnt hadakozás elkezdődött, t. i. ab anno 1737., minémű károkat vallott a szegénység a hadakozás és a feles hadi emberek vagy is militia tartása végett, az szüntelen való transennákra és azoknak tiszteikre a minémű költségeket tett, a melyekről nem quietáltatott a fronspontozásban, táborra való szekerezésben; nem külömben a dög miatt és a mult télnek keménysége és sokáig való tartása és abban való szüntelen transennáknak, úgy a sok lovas quartélyos militiának intertentiója a szénát és szalmát consummálván, mindenféle takarmánynak szük volta miatt mennyi marha vezett el? a gyalog munkások fogadása mennyiben került, a

pestis ellen való línéáknak őrzésére fogadott strásák fizetése és tartása mennyi pénzében volt a szegénységnek? hogy mind ezeket és ezekhez hasonlókat szorgalmasan jó lélek esméret alatt öszve számlálván, azoknak specificatiójokat az alább való rubrikákban feltévén hova hamarébb és elmúlatlanúl a város notarius feljegyezvén és öszve computálván, a magok írásit és város pecsétje alatt felküldjék, erre pediglen a jó bírák és esküdtek ugyan csak reá fedjedjenek, hogy annak rendi szerént légyen a dolog, és fogyatkozás ne légyen benne, minden halogatás nélkül béküldjék.

Ezen királyi tanács parancsolatjához magát alkalmaztatván Nagy-Körös városa magistratusa, a rubrikák szerént kiadott parancsolatjára a nemes vármegyének a subannectált mód szerént, alázatos kötelességgel válaszoltunk, mellynek is értelme ekképen következik:

Mi alább specificalt Körös mező városa bírái és esküttjei ezen írásunkban attestáljuk, hogy mi az elmúlt három esztendőbeli török háború időben, a mennyire jó lélekkel reá emlékezhettünk, minden bonifatio nélkül tettünk költséget, és károkat vallottunk, úgymint: a feladott 24 punctumok.

1-mo. Az három esztendőbeli quártélyos militiának egyben is másban is a mit adtunk a quietantiákon kívül teszen fl. 250.

2-o. A quártélyos tiszteknek a miről nem quietáltattunk, mind személy mind ló portiókra nézve teszen fl. 270.

3-o. Azon három esztendőbeli transennákban mind télen, mind nyáron mindenféle tiszteknek, maguknak és lovaiknak a mit adtunk szénából, abrakból, kenyérből, horból, húsból, pálinkából, szalonnából, vajból és mindenféle házi majorságokból, és nem quietáltattunk fl. 941, den. 24.

Ide járúl az is: hogy Anno 1738, die 18 Novemb.

generalis Jung-Daun-ö excellentiája Titt. itt lévén maga a quartély házunkban az Alt-Daun regiment-jéhez applicálva, a szolgálai erősen fűtven a kemen-czéket, és a tűzre nem vigyáztván, éjtszaka 11 óra tájban említett quartély házunk meggyulladt, és földig leégett, mellyben is vallottunk kárt. . . 800.

4-o. A forspontozásban veszett el jármos ökrünk Nro 15, azoknak limitált ára teszen. . . . 146.

5-o. Hámos lovunk ugyan a transennákban veszett el Nro 12, azoknak is limitált ára teszen 319, den. 50.

6-o. A tábori lovakat elkészítvén, a praeclosureók interveniálván, itt maradtak.

7-o. A tábori szekereinkből két esztendőben veszett oda ökrünk Nro 10, azoknak limitált ára teszen 198, den. 75.

8-o. Azon tábori szekereket Nro 10, mellyek is mind ruináltattak, vettünk benne egyet fl. 15, mellyeknek ára facit 150.

9-o. Azon szekerekhez való szekereseket fogadtuk pénzben, és azoknak ruházata, fizetése és tartása teszen 429.

10-o. Nándor-Fejérvárnak elrontására fogadott gyalog embereknek fizetése teszen . 217, den. 46. ezt pedig úgy kell érteni, hogy előre egy holnap-i fizetésekre kész pénztől fizettünk nékiek fl. 72, csizmára 20 legénynek adtunk fl. 32, den. 6. Intertentíójokra 6 hétig a xr. 9. naponként, teszen fl. 113, d. 40.

11-o. A Szegédi lineákra küldött strásáink így reguláltak: Anno 1738. die 21. Julij. A T. N. vármegye determinatiója és 19. Julij. T. vice ispány úr emanalt currense szerént küldöttünk elsőben a lineákra 16 strását, kiknek élésből és másból magunk provideáltunk; die 4. Augusti juxta currentales P. et Grosi Domini Stephani Huszár Iud. lium die 29. Julij. 1738. Pestini emanatas egy héti provisióval 5 strásakat adtunk, consequenter pedig strásáink minden héten usque ad 11. Apr. 1739. contiunative voltak.

és egy hetelő kocsi is mindenkor volt vélek, azokra lett expensáink quoad puncta 11, 12, 13, et 14 exurgáltanak ad fl. 203.

Nem külömben T. Vice Ispány úr Felséges Cancellaria intimatuma mellett lett parancsolatjára, melly is Rátoton die 8-o Maij emanalt a-o 1740 a die 20 Maij, usque ad 20 Julij, Sz. Lőrinczi pusztánkon a szegedi utak mellett hetenként hat strásákat tartotunk, reájok való költségünk ment ad fl. 75. Quoad reliqua puncta autem a 15-o puncto incipiendo, usque ad 24. inclusive, melly ebből áll, hogy a szüntelen és feles transennák és quártélyosok által consummáltattott a szegény embernek mindennémű takarmánya, az éhség miatt veszett el ökrünk Nro — — ad punct. 16-m. hámos lovunk, nem külömben az éhség miatt veszett el hámos lovunk Nro. — ad punct. 17-m. Nem külömben a takarmánynak nem léte miatt éhségben háznál és gulyában levő tehén féle öreg marháink vészett el Nro. — 18-vo harmadfű üsző, 19-no tavalyi üsző; 20-mo negyedfű tinó, 21-mo harmadfű tinó, 22-o házi hámos lovaink, 23-o méneses lovaink, öreg, negyedfű, harmadfű, tavalyi, Nro 24-o öreg juh, kos, ürü, tavalyi bárány, a militia által consummált szénának és szalmának nem léte miatt döglött meg a nagy tél reánk jöven, jó lélek szerént vallhatjuk, hogy ad fl. 8000. könnyen extendaltathatnak.

Es így az egész summa téssen tizenkétezer forintokat = fl. 12000. Datum Nagy-Körös. die 18 Sept. 1740. N.-Körös városa bírāja és tanácsa.

Következő 1741-dik esztendőben lett városunk főbírójává N. Nyári Mihály és második bíró Katona Gergely, die 24. Apr. nem sokára mindjárt Majusnak 18-dik nap éjtszaka 12 óra előtt az ide való tornyot a menykö megütötte, és a tűz a tornyot tartó fa oszlop tövében kapván lángot vetett, azután az ott lévő strásák által hír adatván harangoztak, mellyre a nép öszvetódúlván tejet és vizet parancsoltak hozni, azon-

nal annyit hoztanak a lakosok, hogy azon lángozó tűz a téjjel és azután vízzel eloltatott és a torony megmaradt.

Ebben az esztendőben kezdődött hadakozás ismét a prussus királylyal, azért a T. N. vármegye felséges asszonyunk királynénkhöz tartozó jobbágyi kötelességtől viseltetvén, hívségét akarván megmutatni, és mostani prussus ellen való hadakozásra nézve országunkban való maradásunkért két magyar lovas regimentet, mellyek tisztekkel együtt 1600 lovas katonákból fognak állani, ajánlott segítségül felállítani, melly iránt jött is már resolutioja felséges királynénknak kegyelmesen resolválta mind tiszt uraiméknak, mind köz rendnek holnaponként való fizetését. Ezekből Körös városára esett kilenczvenöt lovas katona, azokat mennél előbb fogadják meg, azok alá jó paripákat szerezzenek, és kinek kinek elosztván a lovakat, jó gondviselés alatt azokat abrakoltassák, nyergeket, ahoz való szükséges szerszámot végyen, a katonáknak valóságos kék posztóból dolmányt, nadrágot, veres övet, fekete csákós süveget és fekete borjú bőr sarkantyús csizmát mente nélkül szerezzen. Azon kívül minden katonának jó kardot, egy pár pisztolyt tokban, karabélyt, lodingot, köpönyeget fog a N. vármegye adni. A köz katonának felséges királyné asszonyunk resolvált fizetést holnaponként 3 forintot és kenyeret, a vagy kenyér nélkül 4 forintot, lovaiknak szénát, abrakot, valamint más regularis militiának; azon kívül szabad nyereségök lészen, a megírt fizetésben s kenyérben fogyatkozások nem lészen, comendálta V. Ispány úr, hogy Kecskemét, Körös és Czegléd városokra feles katonák estenek, azért egyetértvén csak küldenének el bizonyos embereket Beszterczére vagy Ujhely tájékára fegyverért, és holmi szerszámokért, mellyeket itt hirtelenében nem kaphat.

Mogyoróddal szomszéd Szada nevű hely is, most

már inficiáltatott, azért felséges királynénk parancsolata, hogy az is strásákkal körös környül vétesék, oda is die 29 Julij. 1741. hét strásákat küldött Körös városa.

Die 16. Septembr. ezen esztendőben a mogyoródi bíró, notárius és törvény bírások megfogattattak és vasban verettettek, mind eddig is nagy vigyázás alatt a lineán rabságban tartattak, az okból hogy azon ragadozó rossz nyavalyát eltitkolták, sőt büntetés alatt házrúl házra polgár által nagy verés alatt megparancsolták a lakosoknak, ne merészeljék kihirdetni és külsőknek megjelenteni, hogy mirigy nyavalyában halnának, titkon is temették az halottakat, mellyet magok is megvallottak; arra való nézve, hogy effélékben kiadott királyi parancsolatokat hátra vetették, melly az egész vármegyében currentáltatott, magok is nem tagadták, hogy senki ezen ragadozó nyavalyát élete elvesztése alatt el ne titkolja, hanem mindjárt N. vármegye magistratusának híradással légyen, azért is mái napon felséges királyné asszonyunk kiadott törvénye, parancsolatja szerént fent írt mogyoródi bíró Haraszi István a lineán meglövöldöztetett, a törvény bíró pedig halálra ugyan elkészíttetett, de életének ő felségétől gratiat nyert, mindazonáltal azon törvény bíró notariussal együtt esztendeig volt rabságra, és Buda várában munkára rendeltettek, az egész vármegyében lévő helységeknek bírúi, magistratusa és lakosoknak iszonyú példájokra, hogy afféle ragadozó nyavalyát ne merészeljék ennekutánna eltitkolni.

Lett ugyan Posonyban ország gyűlése, az midőn felséges Mária Theresia Magyarország királynéja nagy pompával Posonban die 25. Junij. megkoronáztatott, a baváriai elector is Károly Albert a koronázás ellen protestált, és Austriának felső részét Lincz városából elfoglalta, s mivel sok ellenségi támadtak ő felségének, mellyek iránt panaszolkodott az ország

rendjei előtt ő felsége, azért is az egész ország ő felségének 30,000 gyalog katonákat a lovasságon kívül ígért. Lásd feljebb a t. n. vármegye parancsolatját. Sub NB. A gyalog katonák is repartialtatván, azokból Körös városára esett 38, melyeket minden halogatás nélkül a városnak meg kellett fogadni, de ruhát, fegyvert, köpönyeget, deli csizmát, és fehér ruhát a N. vármegye ígért, hogy fog nékiek készíttetni.

A Pest vármegye által állított 1600 lovas katonák két obesterség alá adattak, fele ment oberster Halász Péter keze alá, a másik rész oberster Beleznai János úr keze alá.

A mostani szoros circumstantiákra nézve felséges magyar királyné asszonyunknak olly parancsolatja érkezett, hogy az egész udvarával Buda várában szándékozik lejönni Octoberben.

Vác városában 13 Novembr. N. vármegye gyűlést tartatott, mellyben az egész vármegyében lévő nemességnek jelen kellett lenni, az holott is a personalis insurrectio végett tractáltatott és megparancsoltatott, hogy ha valaki hivatalban volna is, és ha ámbátor parasztok közzé contribuálna is, jelen legyenek, másként a kik el nem mennének a praefigált N. vármegye gyűlésére, azután nemeseknek nem tartatnak.

Az állított N. Pest vármegye katonái November havában a táborról visszajöven, azonnal minden fegyvereiket, lovaikat az helységek bírái kezek alá vették, úgy Körös városa is. A körösi compagniának kapitánya volt Halász Sigmond úr. Azután a nemes vármegyének generalis gyűlése lett Vác városában 4-a Decembris, mellyben az parancsoltatott, hogy nem csak Körös városa, hanem minden helység conscribálna a maga visszajött katonáit, fegyvereit, lovait, és tudják meg a katonák közzül, kiknek lészen még kedvük a katonaságra, azok elől álljanak, nem bocsátják el őket, hanem minthogy Saxoniában Tessin

nevű városban Oberster Halász Péter úr meghalván ott el is temettetett, a két említett N. Pest vármegye regementjéből öszveszedvén mind katonákat, fegyvereket, lovakat és több afféle szerszámokat, egy regularis regement lett, felállítatott állandóul, és felséges királyné asszony megegyezéséből Beleznai regementjének neveztetett, így tett szert reá Beleznai a regementjére, az egész vármegyének jó akaratjából ajándékon.

Tavali esztendőben a felállított regementre tett költség iránt a N. vármegye végső computust kívánt tartani Aprilis havának 16-dik napján ugyan Pesten, azért hogy ezen munkának elvégezésére annyival is inkább nagyobb gyülekezet legyen, a N. vármegye egyszersmind generalis gyűlést is rendelt ugyan azon napon, minden némű költségeknek számát, hogy t. i. minémű fegyvert, lovat, és arra való szerszámokat adtanak legyen önnön katonáiknak, a lovaik közzül hány veszett oda Silésiában? hány lustráltatott közülök ki a commissarius által? a lustrának alkalmatosságával hány tartatott meg a regementnél? mindezeket jó számban vette Körös városa az úr processualis szolgabíró Kostyán Mihály urral; mentenek 7685 rh. forintokra, 22 $\frac{1}{2}$ den., holott 95 katonának a ruházatját csak 15 forintjával számláltuk, egy lovat 35 ftban, 95 nyeregszerszámot 15 forintjával, 72 lovat adtunk Beleznai regementjéhez, 23 ló Silésiából kezünkhöz jött, annak a fáradsága oda vész, holott el is romlottak, lett azoknak ára fl. 805. Sátorokra adtunk 10 aranyat, baltákra, fazekakra 3 aranyat, négy hétig tartottuk a katonákat, csak öt krajezárral számlálván téssen fl. 232 xr. 30. Tartottunk 95 lovat 20 nap, a xr. hat téssen fl. 190. Handgelt 95 fr., borra és pálinkára ment 95 fl., és így ezeket meg gondolván mennyi deperditája esett Körös városának, könnyen által láthatni, mert a város 95 katonát állított, annak ruhája a fl. 15, téssen 1425 fl., számlál-

ván 95 lovat a fl. 35, tészen 3325 fl. annyi nyereg-szerszám a fl. 15, tészen fl. 1425, adott a város 82 karabélyt, adott a város 83 párpisztolyt a fl. 5, d. 50 tészen 456, den. 50, ezekhez adott a vármegye 121-t. Adott a város 67 kardot, a fl. 3 tészen fl. 201, ehez adott a N. vármegye 28-at, adott a város 72 puskatokot, a fl. 1. 25 tészen fl. 90, adott a N. vármegye 73-at, adott a város 92 pantallérszíjját, vasastúl a fl. 1. tészen fl. 92, adott a város 85 kardszíjját, a den. 50. tészen fl. 42 den. 50, ehez a vármegye adott 9-et a város adott 95 lódingot szíjjastúl karikákkal a fl. 1. 15, tészen fl. 109 den. 25, a város adott 95 tarsolyt szíjjastúl a. den. 95, tészen fl. 90. den. 25. Sátorokra adott a város fl. 41. den. 50. Baltákra, vasfazéokra fl. 12, 37 $\frac{1}{2}$ den. Négy hétig tartottuk a katonákat a xr. 5. fl. 237. 50 den. húsz nap 95 lovat tartott a város szénával, abrakkal a den. 10, tészen fl. 190. Mindezek a mint a város bírái által calculálódtak, könnyen több expensákkal együtt 9000 forintokra mentenek, végtére csakugyan valamellyeket bevettek, a többi pedig deperditában ment.

Ez időben négy portalis katonák is felállítottak itt lakos nemes urak által az ország részéről; közönséges megegyezésből az végeztetett, tanácsgyűlésnek alkalmatosságával, hogy minden nemes személy, a ki teleket bír, fizessen a város házához fl. 4; a telekek mentek 37 $\frac{1}{2}$ és így menne 150 forint a város házához, a több residuitást pedig a közönséges város cassájából úgymint fl. 423, den. 87 $\frac{1}{2}$ fizessék meg, mellyet meg is cselekedtek. A nemes vármegye ugyan azon négy katonákért kész pénzüi kívánt fl. 488, mellyet ki is pótolta.

A város bírái ez időben változván die 24. Apr. főbíróvá lett N. Kalocsa András, második bíró lett Kovács János, de ez eret vágatván magán nyavalyáját azzal öregbítván meghalálozott, kinek is helyébe Szépe István tétetett, ebben az időben az óra mutató

tablák a nagy toronyban ujonnan festettek meg pesti képíró mester által.

Anno 1743 Sz. György havának 24-dik napján a város f  b  r  j  nak választatott N. Farkas János, második bírónak pedig Tóth Pál.

Említett főbíró N. Farkas János az utánna való 1744-dik esztendőben is maga h  vatalj  ban megmaradt, második bírónak pedig választotta maga mellé Bar  th János tanácsbeli személyt. Ez időben curren  taltatott hogy méltóságos Váczi püspök Gróf Alth  n Mihály Károly    excellentiája önnön személye szerént a maga dioecesisit visit  lni fogja , parancsoltatott valamint városi   gy minden helységek b  r  j  nak, hogy a midőn titulált váczi püspök   r    excellentiája említett visit  ti  val a városokra és falukra   rkezend , a bírák , esküttek , és közönségesen a lakosok    excellenti  j  hoz méltó vener  ti  val , tisztelettel és engedelmességgel ,   gy embereihez teljes becsülettel s emberess  ggel lenni igyekezzenek. Azért is K  r  s városa meghallván hogy nevezett múlt. váczi püspök   r    excellentiája K  r  sre jönne , die 26. Maij tanács gy  tl  st tartott , hogy holnapi napon lejend   ide j  vetelekor min  m   tiszteless  g tétessék ekképen határoztatott meg: 1   Tiszteletes k  r  si predikátor urak ,   gy mint T. Helmeczi István   s T. Mocsi István   r , T. Losonczy István rector   rral a nemes tanácsnak tagjaival a temetőig ki fognak menni, mivel Alpár fel  l mondatik ide jönni, és ott    excellenti  j  t köszönteni, oda pedig kocsii rendeltessék, hogy tiszteletes urak fel  lv  n annál el  bb a városban b  k  s  rhessek. 2-o M  g ezen köszöntés meglebbe, a sz  l  k  n kívül a N. tanács k  zz  l némellyek kocsin a lovasokkal együtt , kik hatvanan legyenek , holnap d  l után egy órakor kimenvén , a m  nt az idő és alkalmatosság hozandja magával , mind addig ott v  r  kozsanak , m  g nem    excellenti  j  val szemben lesznek , ott szerencsés j  vet  lit köszöntik , és onnan a lakosok a hint  k előtt

megindulván a városra szép rendtartással párosan jövőn bévezessék, abban az hintóban, a melyben maga ő excellentiája ül, két felől az hintó mellett, három három személy paripán kivont fegyverrel kísértessék, és bévezessék a városra az ő excellentiája számára rendeltetett házig, melly a quártély háznak hivattatik, ennek alkalmatosságával pedig kocsikon kimenők lesznek, nevezetesen: 1-ső kocsin Nyári Mihály és Pataki István úr, ki köszönteni is fogja, 2-ik kocsin Kalocsa András és Bajomi Péter, 3-ik kocsin Katona Gergely és Karai Gergely úr, 4-ik kocsin Pap István és Bozó Mihály úr, 5-ik kocsin Veres Pál társával, 6-ik kocsin és 7-diken a kik jövőndök lesznek.

A toronyban vigyázzanak, és mihelyt meglátják hogy a szőlők között jönnek, azonnal az harangokat megvonják és mindaddig harangozzanak mindnyája haranggal, míg nem a szállására bészáll. A N. tanács közül lóháton főgnak kimenni a több lovasokkal együtt: Tóth András, Tóth Pál, Ónadi István, Balla Gergely*), Laskai János, a kiknek is holnap tizenkét órakor, hogy a város házánál készek legyenek még ma meg kell hirdetni, kocsikat pedig többet állítsanak, mint sem most felíratattak, melyekre ha szükség lejjend, azonnal elől állhassanak.

Annakutána a templomban ment ő excellentiája, ott az ő felsége kegyelmes parancsolatja a visitatióról elolvastatott, úgy hogy ne vélje valaki, hogy magától cselekedné ő excellentiája; magával voltak több papi renden lévő fő személyek is, az holott T. említett körösi predikátor uraimék jelen lévén, T. Helmezi István urat, mint öreget leültette, nem sokat vizsgálta, mint ért a keresztségről és másokról mit nem? hanem T. Mocsi István urat és T. Losonczy István rector urat tudakozta ki légyen. Most említett T. Mo-

*) Maga krónikánk szerzője,

csi István úrnak külömb külömb féle kérdéseket tett, kivált Tisztelendő Vicarius úr Kálló Ferencz a kereszttségnek végben viteléről és szorúlt állapotban való lehetőségéről, melly formában vett kérdések a papi rendet inkább illetik, mint sem a város lakosait, azért itt meg nem íródnak.

Ezeknek végben menetelek után a városbúl nagy tiszteletnek megadásával kikésértetett ő excellentiája a magunk városa határig Czegléd felé. Nem dicsekedhetik a város ezen esztendőnek szerencsés folyásával, mert mind a városban belől, mind külső hozzá tartozó határjaiban reménytelen iszonyú sok károkat vallott, a mint Junius havának 15-ik napján a budai kapunál egy háznál tűz támadván, annak eloltására a tornyokban harangok által mindennek hír adatott, eléggé szorgalmatosságát a város népe megmutatta, de nagy szél támadván harmadik, negyedik és ötödik házban is által vitte a szél a tüzet, úgy hogy szélllyel futkosván az emberek soha sem tudták mit csináljanak, mellyiket oltsák, elannyira hogy a budai kaputól fogvást a kecskeméti kapuig 92 ház és öt száraz malom tűz miatt megemésztettek.

Anno 1749. die 24. Apr. bíróságra választattak N. Farkas János és N. Veres Pál tanácsbeliek. Mindjárt 27-dik napján Aprilisnek ide való Szivos István leánya, Szivos Susánna, ki Buzogány Lászlóné, és ennekelötte a Körösön lévő fundusbeli portióját Kecskemét városában lévő Tisztelendő piarista atyáknak örökösen eladta volt, mellyre a piarista atyák donatiót is nyértek M. Palatinus úrtól, de minekelötte magokat abban statuáltatták, egy esztendőnek eltelési előtt Váczon a nemes káptalanban revocálta, és azon portióbeli jussát hagyta az aquisitornak igaz maradékira, és így T. Piarista urak a reménylett jószágból minden törvénykezés nélkül kimaradtak.

A torony tetején lévő aranyos gombban tétetett egy réztábla, mellyre ilyen írás metszetett: Anno 1758.

diebus mensis Julij. építtetett a torony teteje Nagy Körös városa által, úgymint reformáta religion lévők költségén. Elöljárói a városnak ezek voltak: T. Moci István és Szalai György predikátorok, Losonczy István professor, Főbíró Nyári Mihály, második bíró Balla Gergely, tanácsbeli személyek pedig Borotvás János, Farkas János curator, Kalocsa András, Bajomi Péter, Ónadi Kovács István, Bozó Mihály, Szépe István, Laskai János, ifjú Pap István, Gál István és Szíjjártó János, Borotvás István, Dús Gergely, idősb Pap István, Veres Pál, Nagy István uralmék, Notariusok Bensich József és Becse István, ilyen cronosticonnal: Deo trIVno eCCLesIa refoRMata nagy körösIna offert.

Ezen toronynak megépítése jóllehet a felsőbb hatalmasságoknak engedelmeiből lett, még is mindazonáltal a tekintetes váczí káptalan megtudván a városnak ilyen levelet írt, a mint következik: Amplissime Senatus. Quo marte dominationes vestrae perillustres turrin aedificare aut reparare contra positivas benignas resolutiones regias praesumant, ejusmodi indultum et facultatem producant, in casu enim contrario, solenniter ab incoepo aedificio inhibemus. Vacij. 13 Septembr. Anno 1758. Consistorium Episcopale Vaciense. (L. S.) A levélnek titulusa kívülről így vala: Amplissimo Senatui oppidi Körös, nobis observandissimis.

Körös.

Erre a levélre Nagy-körösi tanács minden tisztelettel és becsülettel megfelelt, hogy t. i. addig hozzá sem fogott az építéshez, míg nem a felsőbb instantiáktól engedelmet nyert. És így azoltától fogva a t. káptalan hallgat.

Oklevéltár.

I.

I. Ahmed.

Nagytiszteletű ügyér, nagyságos tanácsnok, a világnak fűzője, a nemzetek intézményeinek elintézője, ki a köz ügyeket éles eszével rendezi, s a népek fontos dolgait helyes nézetével végezi, ki a birodalomnak s a jóllétnek épületét szervezi, a szerencse és felség oszlopait szilárdítja, a legmagasb királynak (Istennek) különféle kegyeibe burkolt — Budának gondviselője Ali pasa vezírem ¹⁾ (tartsa Allah örökké dicsőségét), és a szerencsések példánya, felségesek oszlopa, sok tulajdon egyesítője, ki a kincstárt jó cselekedetekkel gyarapítja, a magas királynak bő kegyében részesített — a közkincstárnak Budán könyvtartója ²⁾ (tartson örökké magossága), és a bírák s ítélők példánya, jelességnek és beszédnek bányája, Mevlana ³⁾, Budának bírāja (növekedjék jelessége).

Császári magas jegynek ⁴⁾ érkezével tudva legyen, hogy jelenleg szerencsés udvaromhoz folyamodványt küldő kamara-jószágom Körös városa lakosainak részéről Bertók Diák nevű jobbágy érkezvén, azok általa felpanasztották, miszerint ők salétrom készítéssel megbizottak közül valók, de szolgálatuk teljesítésekor háborúk ütven ki, a seregek szorongatása és erőszakoskodása elől keresztyén földre menekültek, s ezután édesgetés következtében régi lakhelyeikre telepedvén, salétrommal foglalkoztak. Ez alatt őket a hűbertekesek ⁵⁾ tized- és adószedők, sőt mások is ráfogással, hogy „telekkönyvbe írt jobbágyaik“ helyeikből elmozdítani és máshova szállítani akarják. Sürgetve tudaták aztán, hogy állapotukat szerencsés udvaromhoz terjesztik fel, miszerint ők, mint keresztyén földről édesgetéssel visszatért, megtelepedett, aztán salétrommal foglalkozott jobbágyok a hű-

¹⁾ vezir=ügyér=minister. — ²⁾ számadó. — ³⁾ szerzetbeli czím. —

⁴⁾ a császári magas jegy alatt a szultánnak hajtott kézvonása értendő, melyet irnoka szokott a rendeletek felső részére írni. — ⁵⁾ kik telket bírtak, s ezért hadi szolgálatot teljesítettek.

bértelkesektől, biztosoktól és más egyéntől zavart és erőszakot ne szenvedjenek. Ennélfogva rendelvén, hogy a fennevezettek, mint régóta salétrommal megbizottak és szolgálatuk teljesítése alatt keresztyén földre menekültek, de onnan édesgetéssel viasszaszállítottak, és kik régi helyeikre telepítettvén, salétrom körüli szolgálatra vannak kinevezve, mint szolgálatban való jobbágyok senkitől se bántassanak: egyszersmind, hogy ezen ürügy alatt salétrommal foglalkozók közé másnak jobbágysai keveredvén, s ezek is édesgetéssel jötteknek mondván magukat, csupa ürügy és veszedésre ne szolgáljanak, és rajtuk se történjék erőszak, — parancsoltam, hogy magos döntő ítéletem érkezéével ez ügyben a kiadott főhatalmú parancsom szerint cselekedjétek, s a leírt módon salétrom körül foglalkozó serény jobbágyok újra mint előbb a fenírt szolgálatot teljesítvén, kerületi igazgatók, tized és adószedők és mások által zavarva ne legyenek, és erőszak ne történjék rajtuk. Ezek házuknál meg ne szálljanak, élelmöket erőszakosan el ne vegyék és elvenni ne engedjék. Szóval, a keresztyén földről némi okból jövő jobbágyokat kitelhetőképén védjétek és oltalmazzatok. Mivel szorongatás és kicsapongás következtében elszéledésük megeshetik, attól szerfelett ovakodjatok. Azonban ha másnak beírt jobbágysai eltávoznak, s erre megtelepedésük helyén tíz évig laknak, és mint olyak beíratvák, az illyekre nézve ó törvény áll fenn, hogy őket édesgetéssel máshova szállítani és régi lakhelyökre telepíteni szabad. De a fennemlítettek számára, mivel a leírt módon keresztyén földről ide jöven salétrom körül foglalkoztak, e magos rendeletemet adom ki, hogy rajtok bántalom ne történjék. Ezért jelen parancsom erejénél fogva a nevezetteket akként bántatni ne engedjétek. Így tudjátok és bemagolása után e császári döntvényt a nevezettek kezénél hagyván, a cs. jegynek higyetek.

Kelt 1614-d. martius 10-dikén.

Konstantinápolyban.

II.

I. Musztafa.

Nagytiszteleltű ügyér, nagyságos tanácsnok, a világnak fűzője, a nemzetek intézményeinek elintézője, ki a köztügyeket éles eszével rendezi s a népek fontos dolgait helyes nézetével végezi, ki a birodalomnak és a jóllétnek épületét szervezi, s a szerencse és felség oszlopait szilár-

dítja, a legmagasb királynak különféle kegyeibe burkolt. — Budának gondviselője Murteza pasa vezírem és tábornagyom, és a kormányzók és a nagyok példánya, minden nagynak és dicsőnek egyesítője, a teremtőnek bő kegyében részeltetett, Budának könyvtartója (tartson örökké magossága), és a bírák s ítélők példánya, jelességnek és beszédnek bányája, budai kádi (növekedjék jelessége). Császári magos jegynek érkezéssel tudva legyen, hogy császári kamara-jóságomhoz tartozó Kőrös városának lakosai közül való s e jelen rendeletet előmutató Szerővék (?) és Nagy Benedek nevű jobbágyok ide jövének akként panaszkodtak, miszerint ők régóta salétrom készítőik levén, ebbeli szolgálatukat teljesítik is. De ez alatt háborúk támadván, a seregnek erőszakától keresztyén földre menekültek volt. Később édesgetésre régi városukban telepedtek meg, de salétromkészítés alatt hűbértelkesek, tized- és adószedők és mások azt fogták rájuk, hogy ők azoknak beírt jobbágyai volnának, s őket elszállítani akarják. Már pedig tudaták ezek, hogy a keresztyén földről édesgetésre visszatelepedő salétromkészítőket, hűbértelkesek, tized- és adószedők azt fogván rájuk, hogy beírt jobbágyaik ne bántsák, 1614-dik Nov. 21-kén szerencsés küszöbömtől magos rendeletem kibocsátottat. *) Jelenleg annak értelme szerint történendő eljárás végett császári döntvényemet kérték, s parancsoltam, hogy magos döntvényem érkezéskor az ügyet megvizsgáljátok, s ha a fenírt adatkor kezdőkbe magos rendelet adatott, s annak eltörlésére más ellenkező rendelet le nem érkezett, a szerint intézkedjete, s ellenkezőt tenni ne engedjete. Így tudjátok, és megtekintése után e császári döntvényt a nevezettek kezében hagyván, magos jegynek higyetek.

Kelt 1623-d. junius 12—22-dikéig **)

Budán.

III.

IV. Murad.

Bírák és ítélők példánya, jelességnek és beszédnek bányája, Budának bírása (növekedjék jelessége).

*) Ilyen tartalmú az I. szám alatt közlött rendelet, melly azonban mintegy 8 hónappal előbb kelt az itt idézettnél.

**) A török okleveleken gyakorta szokott illy kifejezés fordulni elő a keletre nézve: egyik vagy másik hónapnak elején (1—10), közepén (10—20) vagy végén (20—29, 30 vagy 31-dik napján). Más eltérések, p. o. junius 12—22-dikéig, a keresztyén és mahomedán időszámítás közötti különbségből erednek.

Császári magos jegynek érkezével tudva legyen, hogy a császári kamara jószágimhoz tartozó Kőrös városának lakosai és e rendeletnek előmutatói ide embert küldvén felterjeszték, miszerint a városbeliek ennek előtte háború idejében a sereg kihágásától menekülve elszéledtek, a körül fekvő helységek lakosai szinte mind egyig elfutván a helységekől kibujdostak. Erre ezen keresztyén földre távozott jobbágyok édesgetésre és biztosító levelekkel felruházva visszatelepítették. A fenírt városba is jöven néhányan ott megtelepültek, s az óta már 20 év folyt le. Most azonban némelly hűbértelkesek magos rendelettel és jegyzőkönyv után készült másolattal lépnek elő, s azt mondván, hogy ők beírt jobbágyaik és jobbágyaiknak fiai volnának, őket a helyből kimozdítani akarják s ekként sanyargatják. Holott az tény, hogy a keresztyén földről jövő jobbágyokat, kik senkinek be nem írt jobbágyai, bár mely városban telepedjenek is meg, más hova szállítani nem szabad. Így tehát, nehogy a fenírt városba telepedett jobbágyok bántassanak és tova szállíttassanak, magos tekintélyű rendeletem folyt ki s parancsoltam, hogy az e tekintetben kibocsátott fő hatalmú rendeletem szerint cselekedvén tudd, hogy a leírt módon keresztyén földről városukra lakni jövő s ott megtelepedő jobbágyokat tova szállítani polgári törvénnyel ellenkezik. Ha pedig régi városukra hűbértelkesek jönnének, és őket elszállítani akarják, őket ezentúl más hova telepítéssel sanyargatni ne engedd. A keresztyén földről jövők bármely helyen telepednek is meg, ott hagyd lakniok. Azt is felterjeszték, hogy a fenírt város lakosaitól buza- és bárány tizedet is szoktak követelni, tehát azt is meggátold. Az egyházi törvény ellenére, valamint a kitűnő polgári rendszer és császári rendeletemen kívül kinek se engedj valamit elkövetnie. A makacsokat s e szerint cselekedni nem szándékozokat, kiknek felterjesztése szükségessé válik, feljegyezd, s rólok értesítvén okává ne légy, hogy ez ügyben újra panasz emeltessék. Így tudd, és megtekintése után e császári döntvényemet a fenírt város lakosainak kezében hagyván a magos jegynek higgy.

Kelt 1624. Május 20—30-dikáig.

Budán.

IV.

Mohammed aga, abrak pénz fejében Szolnok kerületében való kormányzó! és ti, Szolnok és Hatvan várai fegyvereseinek tisztjei! (növekedjék hatalmuk).

Tudva legyen, hogy a Budához tartozó Kőrös kamara javadalnú városnak szegény lakosai a budai tanácsnál felpanaszolták, hogy a szolnoki és hatvani harcosokból és másokból némelyek városukra jöven, élelmöket ingyen emész-
tik és borukat iván megrészegednek. Mikor aztán elmennek, huszárokkal szoktak találkozni, és ha bajuk történik, nekik tudja be, hogy hiszen az ő városukról jöttek s őket egyházi és polgári törvény ellenére sokszor bántja *). Ennek meggátlására rendeletet kértek, s az imént kibocsátott. Érkezték mindenki fegyvereseit keményen megintse, hogy a fenírt városban oly zsarlást el ne kövessenek, az engedetlenekeket pedig megbüntesse. Az oly fegyveresek miatt pedig, kik a városon kívül huszárokkal találkoznak és megsebesülnek, a fenírt város lakosai semmi szín alatt ne bántassanak. Az egyházi és polgári törvény ellen semmit nem követvén el, a rendelet szerint cselekedjete, más képen tenni tilos

Kelt 1643. Augustus 7-dikén.

(Hely nélkül).

V.

I. Ibrahim.

Bírák és ítélők példánya, jelességnek és beszédnek bányája, Budának bírása (növekedjek jelessége).

Császári magos jegynek érkeztével tudva legyen, hogy törvényrszéked alá tartozó Kőrös városának lakosai folyamodásban felterjeszték, miszerint ők császári hódítás óta **) salétromgyártással foglalkodván egyéb adók és terhek alól felmentve valának. Tudaták azt is, hogy ez ügyben 1632-diki Julius hó elején magos rendelet is adatott vala kezökbe. Jelenleg annak megújítása iránt kegyességért esedeztek; s parancsoltam, hogy engedelmességet igénylő magos döntő ítéletem érkezték a fenírt ügyre szerföllött vigyázz, s ha a fenírt városnak jobbágysai salétromgyártásban nem ernyednek, s ha arra, hogy régi szokással és szabadságukkal ellenkezőleg némi terhekkal ne nyomassanak, a fenírt évben maga ez ügy iránt magos döntvény tetteleg kibocsátott s azontúl annak ellenére más rendelet le sem érkezett, a szerint kell cselekedned, s az ellenkezőt teljességgel meg nem engedvén, milly módon üzték legyen a fenírt

*) t. i. a török.

**) I. Szulejman ideje óta. ki 1526—1566-ig szokott honunkban táborozni.

városnak jobbágysai régóta a salétromgyártást, azt ezentúl is akként üzzék, s te őket magos rendeletem s a szokás ellenére bántatni nem engedvén, az ennek előtte és most kibocsátott magos döntvényemmel ellenkező dolgot senkinek ne engedj tennie; a makacsot rendre útasítván, a felterjesztésre méltót feladván, e tekintetben új rendeletnek érkeztere okot ne adj. Így tudd, és megtekintése után e császári döntvényt a fenírt város lakosainak kezénél hagyván, magos jegynek higgy.

Kelt 1644-d. Jun. 16—26-dikáig.

Budán.

VI.

I. Ibrahim.

Nagy tiszteletű ügyér, nagyságos tanácsnok, a világnak fűzője, a nemzetek intézményeinek elintézője, ki a közügyeket éles eszével rendezi, és a népek fontos dolgait helyes nézetével végezi, ki a birodalomnak és a jólétnek épületét szervezi, s a szerencse és felség oszlopait szilárdítja, a legmagasb királynak különféle kegyeibe burkolt, Budának gondviselője, Murteza pasa vezírem (tartsa Allah örökké dicsőségét) és a szerencsések példánya, felségesek oszlopa, sok tulajdon egyesítője, ki a kincstárt jó cselekedetekkel gyarapítja, a magas királynak bő kegyében részesített, a budai közkincstárnak könyvtartója (tartson örökké magossága) és a bírák s ítélők példánya, jelességnek és beszédnek bányája, Budának bírása (növekedjék jelessége).

Császári magos jegynek érkezésével tudva legyen, hogy császári kamarajószágom Körös városának lakosai és ezen rendeletnek előmutatói a budai tanácshoz folyamodványt adván be felterjeszték, miszerént ők salétromgyártó magán jobbágysok lévén, mialatt foglalatosságukat üzik, ennek előtte a sereg üldözése elől keresztyén földre menekültek, később édesgetés következtében régi helyökre mentek lakni, és salétromot gyártanak. De a hűbértelkesek, tized- s adószedők és mások által zavartatnak, mikor ezek rájuk fogják, hogy ők beírt jobbágysaik volnának. Tudaták pedig, hogy az iránt, miszerint efféle keresztyén földről városukba édesgetésre visszatért és salétromgyártó jobbágysokat, mint szokott szolgálatunkban levőket, kerületi kormányzók, tized- és adószedők egyikétől sem engedvén bántatni, náluk sok lovas-sal meg ne szálljatok, élelmet tőlük ingyen ne vegyetek, és venni ne engedjete; szóval: hogy a fenírt módon jött

jobbágyokat illőn védjétek, és zsarolás által elszéledésöktől ovakodjatok, 1614-diki november elején szeréncsés küszöböntől magos döntvény lőn kibocsátva. Jelenleg azon magos rendeletemet elhozván, kérték, hogy az újra lemásoltassék, zsinormértékül pedig magos rendeletem bocsátassék ki. Parancsoltam tehát, hogy magos döntvényemmel megérkeztökkor, ha a fenírt napon a felterjesztés szerint kezdőbe magos döntvény adatott, s annak eltörlésére más rendelet le nem ért, a szerint kell intézkednetek, s ellenkező teltre engedelmet koránsem adnotok. De illőn figyeljétek rá, hogy ezen ürügy alatt, salétrom fejében, másnak jobbágjai ide ne vegyüljenek, nehogy az illyek is mondják, miszerint ők szinte édesgetésre jöttek vissza, s illy módon csak mentség, ürügy és vita támasztásra telepedvén meg, valakin ez úton zsarnokság ne történjék. Mind az egyházi, mind a polgári törvénynek, mind pedig ez előtt és most kibocsátott császári döntvényeknek ellenére senkinek nem engedvén valamit cselekednie, kihágást elkövetni ne hagyjatok. A makacsot lécsendesítvén, az ellenszegültöket felterjesztvén, a fenírt ügyben új panaszra okot ne adjatok. Így tudjátok, és megtekintése után e császári rendeletet a fenírt város lakosainak kezénél hagyván, a magos jegynek higyetek.

Kelt 1647-d. December hó 1—10-dikéig.

Budán.

VII.

IV. Mohammed.

Bírák és ítélők példánya, jelességnek és beszédnek bányája, Mevlana, Buda bírása (növekedjék jelessége).

Császári magos jegynek érkezével tudva legyen, hogy hatóságod alá tartozó Kőrös városának császári kamarajószágomnak lakosai és e császári rendeletnek előmutalói, a budai törvényszékhez embert küldvén felterjeszték, miszerint ők a budai várban létező nyilvános puskaporgyárnál a szükségelt salétromot gyártják, mire ki is jelöltetvék. Ebben nem levén fogyatkozásuk, sőt a salétromhoz szükségelt fát saját pénzökön vevén, ennek jutalmául a budai vár s egyéb hely körül történni szokott erődítés, valamint akárminly teher alól jegyzőkönyvileg fölmentvék, s eddigelé nem is volt szokás őket a régen bevett szokás és a jegyzőkönyv ellenére valami teherrel háborgatni. Most azonban mentességgel ellenkezőleg s a régi szokás ellenére a Buda várá-

nak erősítésével megbízottak tőlök is munkát követelvén, őket háborgatják, s ha ez fel nem függesztetik, minthogy szolgálatot tenniök teljes lehetetlen, egyetemleg kell kibujdosniok. Valameddig tehát kineveztetésöknél fogva salétromgyártásban nem ernyednek, hogy őket mindaddig az ő szokás és a jegyzőkönyv ellenére erősítéssel s egyéb módon ne terheljék, s ebben amazok meggátoltassanak, magos rendeletet kértek, s azért parancsoltam, hogy a fenírt ügyet megvizsgálj, s ha ők a leírt módon a budai puskaporgyárnál szükségelt salétrom körüli szolgálatra kijelölvék, s ezért jutalmúl erősítés meg egyéb teher alól fölmentvék, és a régi szokás valamint a jegyzőkönyv ellenére eddigelé bántani sem szoktak, most pedig a felterjesztésként Budának erősítésével megbízottak, mentességük ellenére tőlök szolgálatot követelnek, s ha e bántalom tetteleges, akkor ezeket abban meggátold, s a fenírt város lakosait az ő szokás, a jegyzőkönyv, s az elébb kibocsátott magos rendelet ellenére Buda várának s egyéb helynek erősítésével ne terheld, valamint egyébként se háborgasd. Az czt tenni szándékozót eltiltsd. A fékezhetleneket név és cím szerint feladván ez ügyben új panasznak érkezésére alkalmat ne adj. Így tudd, és megtekintése után e császári döntvényt a fenírt város lakosainak kezénél hagyván, magos jegynek higj. —

Kelt 1648. augusztus 12—22-dikéig.

Budán.

VIII.

Jelen oklevél azért íratott, hogy jól őrzött Pesthez tartozó Körös városának Budai Lőrincz nevű bírása s e nyugtatványának előmutatója, Askutál *) jobbagygyal — a múlt évi Oláh Mihály nevű bírót törvényszék elé idézte s ott bepörölte, mondván: hogy a nevezett Mihály biráskodása alatt, az annak előtte biráskodó Budzsár (Boldizsár?) Márton és Döri János nevű, Askutál (eskütt?) Varga Ferenczet, mert részeg volt, és a csendőrrrel perpatvarkodott, a városból kiűzték. Ez Ócsára menvén, a mint ott letelepedni akart (Mihályhoz) híre jött, s onnan kihajtatja s Avagy-ba **) megy. Ottani megtelepedésekor átkozott hajdúk érkeztek s azt mondák, hogy őket Oláh Mihály és pedig azért

*) talán: esküttel.

**) Avaki?

küldte oda, hogy őt megöljék. Midőn tőle szabadságlevelét előkérték, (hogy mutassa meg) 40—50 tallérját elvívén megsebesítették. Ez okból a könyvtartó úr ő méltóságához felterjesztvén a panaszt, hogy a bündíjt átvegye, melyet ez izben a város szegény jobbágysai fizessenek (így!) — valósággal a könyvtartó városbeliektől követeli a díjt. Erre az ügy felől Verebélyi Huszejn csendőrnagy kérdezték, s ő jegyét kihúzván, annak megtekintése után kísült, hogy Mihály az, ki a díj bünhődésre méltó s ez ügyben a fenírt város szegény jobbágysainak semmi vétségök. Felmentésöktől tehát kihallgatás után az esemény leiratott és kezökbe adott, hogy minden követeléstől mentve legyenek.

Kelt 1650. május hóban.

Elhadzs Verebéli Huszejn csendőr.

IX.

IV. Mohammed.

Bírák és ítélők példánya, jelességnek és beszédnek bányája, Mevlana, Buda kádija (növekedjék jelessége).

Császári magos jegynek érkezével tudva legyen, hogy Kőrös városának lakosai s e rendeletnek előmutatói a budai tanácshoz embert és folyamodványt küldvén felterjeszték, hogy ők salétromgyártásra levén kinevezve, e szolgálatot évenként teljesítik, s hogy annak jutalmául többi teherből mentvék, kezökbe ennek előtte magos döntvények adtak, s eddigelé a salétrom szolgálaton kívül egyéb teherrel nem is szoktak nyomatni. Most azonban e döntvények s az ő szokás ellenére Pentele palánkára kőszállítás végett 6 szekeret követelnek tőlük, s őket kajánul bántják. Hogy affélék megtoroltassanak, és az előbb kezökbe adott magos döntvények szerint tartozzanak cselekedni, magos rendeletet kértek, s ezért parancsoltam, hogy magos döntvényemmel megérkezőkkor a fenírt ügyet igasságosan megvizsgálj, s a kezökbe adott magos döntvényeket megtekintvén tudd, hogy ha tetteleg a fenírt városi jobbágysok salétromgyártásra kinevezvék, s annak jutalmául egyéb teher és szolgálat alól fölmentvék, s ha eziránt ennekelőtte kezökbe adott magos döntvények léteznek, s ők eddigelé bántatni sem szoktak, ha továbbá jelenleg ama döntvényekkel s a régi szokással ellenkezőleg Pentele palánka építésére szekéradással terheltetnek, az nem szabad. A meddig ők határozott szolgálaton vannak s e tekintetben nem ernyednek, őket a kezöknél való magos

döntvények, s az ó szokás ellenére egyéb teherrel és szolgálattal nyomtatni ne engedd, az ezt tenni szándékozókat megakadályoztasd. A makacsot rendre utasítván, az így nem cselekvőt pedig feladván, ez ügyben új panasz emelésre alkalmat ne adj. Így tudd, és megtekintése után e császári döntvényt a fenírt város lakosainak kezénél hagyván, magos jegynek higgy.

Kelt 1651. november 16—26-dikáig.

Budán.

X.

IV. Mohammed.

Birák és ítélők példánya, jelességnek és beszédnek bányája, Budának bírása (növekedjék jelessége).

Császári magos jegynek érkezével tudva legyen, hogy a kamarajószágomhoz tartozó városok közül Kőrös városának lakosai s a jelen rendeletnek előmutatói, a budai tanács elé embert és folyamodványt küldvén felterjeszték, miszerint ha a fenírt városban némelyek tűzbe esnek, s ott elégnek, mások fáról és szekérről lehúlván vagy rájok fa és fal omolván, történetesen malomkerék alá jutván, vagy kútba zuhanván és villámtól sújtatván nagyot találnak halni, a becslők tőlök egyházi és polgári törvény ellenére vérpénzt követelnek, s őket más módon is nyomorgatják és ártalmukra vannak. Mivel magos rendeletet kértek, nehogy az akként Isten parancsából és mennyei határozat következtében megholtak miatt egyházi és polgári törvény ellenére sanyargattassanak, parancsoltam, hogy magos döntvénnyel az ember megérkezvén, igazságosan megvizsgálád, s ha úgy van mint felterjesztetett, akkor igazságos napjaimban a szegény jobbágyon akként történő elnyomásban teljességgel meg nem nyugszom; s ezért a fenírt városban ily véletlen eset következtében tűzben elégettek, fáról, szekérről lehullottak s azok miatt, kikre fa vagy fal omolt, vagy kik malomkerékbe sodortattak vagy kútba estek és villámtól sújtattak s elvesztek, ezentúl egyházi és polgári törvény ellenére a becslőknek és más egyénnek őket bántaniok mindaddig nem szabad, míg a rajtok elkövetett gyilkosság törvényesen be nem bizonyul. Az e tekintetben cselekedni vonakodókat meggátold. Egyházi és polgári törvény ellen, valamint császári rendeleten kívül kinek se engedj erőszakoskodni. A makacsot hallgatásra szólítván, s az a szerint tenni nem akarót név és cím szerint díjával együtt felad-

ván, ne okozd, hogy ez ügyben újra panasz érkezzék, és rendeletem még egyszer küldessék. Így tudd, és megtekintése után e császári döntvényt a fenírt város lakosainak kezénél hagyván, magos jegynek higgy.

Kelt 1654. Január hó 20 – 30-dikáig.

Budán.

XI.

Anno 1654. 14. Julij.

Posghay Ghergely parazna cselekedeteiről való teörvény.

Mivel hogy ezen Posghay Ghergelly Baraczy Jánosne Özvegyével Eörsebettell nyilván való paraznasaghokat saját élő eleven nyelvekell az mi törvény székünk előtt szabad akarattok szerént proponálták; és az ő tisztatalan agyokbull származott (nagyob bizonyághnak okaért) fattyu gyermekek is nyilván és világossan fertelmes voltakatt megh bizonyította: Ezokaért az mi igaz lelkeünk esméretiből származot törvény tételünk azon gonoz Adulteriumjokott illetén Deliberatumban vötte.

Deliberatum. Mint hogy azért ez megh irt Posghay Gergely ennek előtte való felső esztendőkbén is illetén faytalan életben foglalatos lévén, s ackorbéli magha tötte Istentelen buyalkodássároll sayatt keze irasawall megh erősítvén, való Reversionalist magha szabad akarattja szerénth kész volt ki adni Kőrös wárossának böcsüllethös lakossinak, illetén kötés és fogadass alatt: (be foghatatván uyobban az keresztyeni tarsassagha közé, elsőbenn is az ő ellene búneivell megh bantota szent Istent, és az igaz hiveket az ő poenitentia tartassavall búneiről megh követwén) Hogy ha ennek utanna illetén faytalan és buya életben tapasztaltatik, tehatt minden gratia nélkül seminemű Remediumockall nem obstalhatván, halálos büntetés szalljon fejire.

Mostan azért ackorbéli keze irassavall való adta foghassat violalván s ujab fertelmességhe perpatralván, hamis hiti által tötte foghadassavall az hatalmas Istent, és az igaz hiveket megh csalván, és az mi legh nagyob mostan az önön magha parazna agyaboll származott ártatlan kisedet, mint magha vérét, véle edgyütt közösülő személlyel edgyütt, megh czalván hamis hitivel az ideghen Urak erős foghsgaban eytette; tehatt az mi igaz lelkünk esméretiből pro-

nunciáltakatott Executionk ez megh nevezet Posghai Gherghellyt az felső Magyar Országhi Magistratus kegyelme és büntetése alá veti, mint nyilván valo paraznatt, hiti s foghadassa megh szeghte latrott, érdeme szerént méltonak az feő vételre is ítéllyük.

Melly Executio celebralassan keczkemethi Nömös Ghergely, Nömös János, Czeghledi Nömös Német András, Kőrös Péter, Nyarsapatthy Fekete Caspar és Pánthos Leőrincz Uraimek voltak Jelen. Actum in Oppido Kőrös die et Anno supranotatis.

N. Kőrös városának 1636-ban kezdődő régi jegyzőkönyvéből.

XII.

Anno 1654. 29. Julij.

Pánczél Istvánné Eörsebet és Nagy Mihályné Susanna Eördöngeséggell vadoltatott varasló Aszonyok ellen valo Törvény.

Mi Kecskemeth várossában lakozo Convocatus Nömös és Esküth Thanáczbeli Teörvénytévő Halassy Mihály, Végh Máthyas, Szűts Ambros, Czéghledy Joseph István, Nemet András, Abani Fittos György, Bari Dömötör, Keckey Somodi Caspar, Fekete Mihály, Szent Királyi, Szél András, Kottaczy Máthé, Szent Lőrinczi Szekeress János, Totth Pethör, Nyars Apáthy Biró Péter, Pánthos Lőrincz *); mind azoknak valakik ez levelünket lattandgyak, olvassandgyak a' vagy olvastatni hallandgyak, maghunk Tiztességhes közsönetünknek és szolgálatunknak aianlása uthan Istentől minden jokatt kívánunk. Adván értéssére mindeneknek az kiknek illik, ez mi Törvény tételünk megh iratatassanak rendiben; hogy mi Convocaltatunk volth által Kőrössé, ac korbeli Kőrös Wárossának fő biráya Sziwos János Deák s-eő kglme mellett lévő böcsülethős Esküth Thanáczbeli Uraim egyező akarattyokbull, ugyan várossokban talaltatott Pánczél Istvánné Eörsebet és Nagy Mihályné Susanna nevő Aszonyok, eördönghessi dolghockall vadoltatván, Nemzetes

*) Ezen boszorkányégető törvényszékre, hihetőleg a főben járó ügy fontosságánál fogva, nem a rendes szokás szerint 3, hanem 7 szomszéd községből voltak a bírák összehíva, u. m. Kecskemétről hárman, Czeglédre, Abonyra, Kécskére, Sz. Királyra, Sz. Lőrinczre, és Nyárs-Apátiról, mely három utolsó helység ma pusztá, ketten-ketten.

Vitézlő Raday András, Nömös Pest, Pilts, Solt Wármegyéknek Vice Ispán Urunk ki adta Commissionak ereje mellett, Ugyan ezen Nömös Pest Wármegye böcsülethős és Eskütt Assessorok Kezskemethy Nömös Bán Gergelly és Körössy Fülle István Uraimek által, Körös Wárossa lakosinak Instantiayokra szedte felől Specificalt Eördöghy Tudománnyal birok ellen valo igaz Tanuknak az ő nyelvek valassay uthan Igaz lelkünk esmereti szerént valo Executiojara. — Az holott proponalvan előnkhen Körös Wárossabeli Uraink ezen Eördönghessek ellen szedetet Tanubizonyságoknak vallástételeket, és azok által executiótt kívánván; Az szent Isten nekünk atta értenünk, azon Inquisitiokatt lelkünk esmereti szerent ventilalvan, azon reayok szedett Tanuk vallassiboll nyilván valo Eördöghy Tudományokat benne meghapasztaltunk; nem taghadvan azt ezen Pánczélne az mi igazság szerető Törvény székünk előtt Baranyaban tanulta Eördöghy Tudományatt, Ugy hogy az Leanzo Gyermeket, Ferfi Gyermeket igen könnyen megh tudgya változtatni, és az medő Aszonyoknak is méheket megh nitván Szülőké teheti az ő tanulta eördöghy cselekedeti állall.

Az mely gonoz magha viselléssét ezen Pánczélne fejére megh Eskütt 4 Tanu bizonyságbok is fateallyak utanna következendő Fatenseckell edgyőtt. Hassonloképpen ezen Nagy Mihályne Susanna ellen valo Tanubizonysághitételekből is az ő Eördöghy Tudománya nyilván és világossan ki teczik Fejére megh esküth negy Tapuk nyelvek vallássiboll, és önön magha viselte gonoz cselekedetibeől és teőb ellene Inquiráltatott Fassiókból. Megh ponderalvan azért mind az két Eördöghy Tudománnyal vadoltatott Személyek ellen valo Inquisitiokatt, az maghunk igaz lelkünk esmeretit de kiváltképpen hatalmas Istennek paranczollattyatt előttünk viselvén illyeten Deliberatumot pronunciatunk.

Deliberatum: Miwel hogy Istennek ő Flgének az ő Paranczollattya ez: Deut. 17. v. 6. Hogy ket vagy három Embernek bizonyság Tétele, megh öletessék az ki meghallando, de egy Tanunak bizonysághtételére megh ne hallyon. Item. Levit. 24. v. 22. Akar Ferfi akar Aszonyi állatt légyen, ha azokban eördöghy Jövendő mondásnak lelke leyend megh öletessenek minden ok vetetlen: kövecel veryetek azokatt agyon, az ő haláloknak ő magok az okay. Ez hatalmas Istennek reitendő Parancsollattyatt követvén mijs, igaz lelkünk esmeretibeől származott Törvényünkell azon felől praeominált Pánczel Istvánne Eörsebetet Nagy Mihályne Susannawal edgyőtt, mint nyilván valo Eördöghy Tudomá-

nyal biro bűvös bayossokatt, és Eördöghi Jövendő mondokatt érdemek szerent tüzes Halálra méltoknak itellyük.

Mely Inquisitiok által valo Executioyanak Cerebrallassa volt Körös Városa Házanall, felől Specifikalt Törvény tévő böcsületes Szemellyek által, az mellyet Körös Wárossabeli böcsülethős Inhabitoroknak az maghunk nevey alat kijs adgyuk nagyob bizonyságghnak okaért; hogy walahova kívántatni fogh; azon Executionkal mindenütt gyamolithassak Igazságghokat, Körös Wárossa szokot élő peczétéwell megh erőssitvén. Isten velünk. Datum in Oppido Körös die 29. Junij. Anno Millesimo Sexcentesimo Quinquagesimo QWARTO.

N. Körös városának 1636-ban kezdődő régi jegyzőkönyvéből.

XIII.

Jelen iratnak oka, hogy a körösi lakosok felpanaszolták, miszerint Nádor nevűnek piszkos tábora számára *) bizonyos mennyiségű lisztet és árpát követelnek tőlök. Hogy tehát útközben ne háborgattassanak, jegyet kértek, s az kiadatott, hogy őket senki ne bántsa.

Kelt 1658. augustus 19-dikén.

XIV.

IV. Mohammed.

Birák és ítélők példánya, jelességnek és beszédnek bányája, Buda kádija (növekedjék jelessége).

Császári magos jegynek érkeztlével tudva legyen, hogy császári kamarajószágom Körös városának lakosai s e jelen rendeletnek előmutatói császári táboromba embert küldöttek folyamodvánnyal, miszerint valaki közölök azelőtt történetesen tűzbe esvén vagy vízbe fúlván, a kerületi kormányzók, adószedők, csendőrök és más becslők őket e kitétel mellett: hogy városukban emberhalál történt, vérpenz követeléssel nyomorgatják. Mivel tehát az ily történetesen tűzbe esett, vízbe fúlt, vagy fáról, szekérről, háztetőről lezuhant, vagy faltól eltemetett holtakért birságnak követelése teljesen eltiltva van, parancsoltam, hogy magos döntvényem érkeztekor a fenírt ügyet megvizsgálád, s tudd,

*) Értendő ekkori magyarországi nádor Vesselényi Ferencz tábora.

hogy ha az való, a mint felterjesztetett, a jobbágyokon némiképen történő zsarlásban teljességgel meg nem nyugszom. Ezentúl a kormányzók embereiknek, kerület kormányzóknak, csendőreiknek és más becslőknek birság fejében tőlük egy oszporát s egy fillért sem engedvén venniök, őket semmi módon elnyomni ne hagyják. A kik e szerint nem cselekedvén, az egyházi törvényt nem teljesítik, azokat név és cím szerint császári táboromnál felterjeszd, hogy megfeddésökre bármily értelmű magos rendeletem érkezzék is, annálfogva kell majd intézkedned. Sem az egyházi, sem a polgári törvénynek, valamint császári rendeletemnek ellenére sem engedvén valakinek cselekednie, alkalmat ne adj rá, hogy ez ügyben újra ember jöjjön. Így tudd, magos jegynek higgy.

Kelt 1664-d. September 11—22-dikéig.

Párkány térségén.

XV.

Birák és ítélők büszkeségei, jelességnek és beszédnek bányái, — Buda, Pest, Szolnok, Hatvan és Szécsény bírái (növekedjék jelességök), és a hasonlók s korabeliek büszkeségei a fenirt törvényszékekben lakó lovas és gyalog katonaságnak tisztjei, tizedszedők és csendőrök, a tartomány nagyai és más tisztviselők (növekedjék hatalmuk).

A császári kamarajavadalmú Körös városának lakosai s a jelen sorok előmutatói a budai törvényszékhez folyamodványt adtak be s feljelenék, hogy most Fülek, Dévény, Korpona s egyéb keresztyén várakból némelly átkozott hajdúk és huszárok saját váraikba nem mennek, hanem a szegény jobbágyok városain és helységein barangolván, legott ételen és italon kívül a jobbágyok gabnáját szekérre rakják, erőszakosan elviszik, barmaikat és igásaikat elhajtják, pénzüket és élelmöket kirabolják, s a szegény jobbágyok közül néhányat elfogván hegyek és erdőkben körüljártatják és értők elvégre váltságdíj szabnak. Mivel efféle zsarlásuk és kihágásuknak se vége se hossza, a jobbágyok elszéledni kezdenek, s illy zavart állapotukat mind a két részen (keresztyén és török félen) is felterjeszték és elpanaszolták. Ez ügyben már a Fülek várában lakó pórlényegű keresztyének, szokásuk szerint törvényt *) szabtak, s ők a városaikra és helységeikre jövő s a fenirt módon zsaroló,

*) E szó: „törvén“ áll az eredeti török oklevélben is.

holmijokat és barmaikat elorzó, s azokat elhajtó nyomorált hajdúk és huszárok után vágatnak s a megkerítettet megkötözvén lánczra fűzik, ezután gyorsan hírt adnak mind a két részre. Ha az el nem fogható és csatára kész hajdút és huszárt két tollú fejszével és kapával megölik, nehogy kérdésre vonassanak a magyar nádortól *) kezökbe peccétes döntő nyugtatóvány adatott, s így hogy a fenírt módon a szegény jobbágyok mentek s ez ügyben szabadok legyenek, jelen rendelet adatott ki. Érkeztekor, ha hogy a fenírt városokban és helységekben barangoló, jobbágyok vagyonát erőszakkal elvivő, barmaikat elhajtó zsarnok hajdúk és huszárokat, valahol csak rájuk akadnak, üzőbe veszik, kézre kerítik, s elfogják, a csatába ereszkedőket pedig megölik, a szegény jobbágyokat egyházi és polgári törvény ellenére nem kell bántani és erőltetni; az ezt tenni szándékozót pedig meggátoljátok. Azonban vigyázzatok, nehogy a fenírt jobbágyok magok közt hadnagyot és tizedest **) kinevezzenek vagy zászlót kifejtsenek, aztán arra is, hogy ezen ürügy alatt az átkozott hajdú és huszár rablókon kívül kezöket más valakire ki ne nyújsák. Ha pedig a nevezett átkozottakat agyon ütök, azt el ne titkolják, hanem a kormányzókhöz menvén, ott feljelenítsék.

Kelt 1664-d. December 11-kén.

(Hely nélkül.)

XVI.

Kőrösi lakosok közül Korsos István felesége és Takács András felesége ***) paráználkodván, a városi lakosokra ez által kár és zavar háramlik. Ennélfogva arra kértek engedelmet, hogy őket a városból kiűzzék. Az engedély megadatván, hogy más részről bántások ne legyen, kezökbe jegy adatott.

Kelt 1669-ben.

XVII.

IV. Mohammed.

Birák és ítélők példánya, jelességnek és beszédnek bányája, Buda birája (növekedjék jelessége).

*) Ekkor Wesselényi Ferencz.

**) Az eredetiben is „hadnák“ és „tizedes“ magyar szavakkal kifejezve.

***) Olvashatlan szó az eredeti törökben.

Császári magos jegynek érkezéssel tudva legyen, hogy a fenírt törvényszék alá tartozó s e császári rendeletet előmulató körösi lakosok magos trónomhoz felterjeszték, miszerint ők a magos rendelet nyomán tartozott illetményt, adót és egyéb terhet lefizetni szokták, s ebben nem fogyatkozván, semmi tekintetben bántatni nem szoktak. Most azonban a budai gyalogság, régi szokás ellenére sok szekeret, posztót, daru-tollat, azon kívül élelmet ingyen szedvén, rajtuk zsarnokoskodnak. Minthogy megtorlásuk iránt magos rendeletet kértek, parancsoltam, hogy magos döntvényem érkeztekor a fenírt ügyet igazság szerint megvizsgálj, s tudd, hogy ha e felterjesztéssel megegyez, igazságos napjaimban egyházi és polgári törvény ellenére a jobbágyok illyképeni sanyargattatása magos megnyugvásomat teljességgel nem bírja. Az említetteknek keményen szivőkre kösd, hogy a régi szokás ellenére szekeret, posztót, daru-tollat és élelmet ingyen el ne vigyenek, s Te vinniök nem engedvén, őket semmi szín alatt ne bántasd, s a fenírt ügyben más rendeletnek érkezését elé ne idézd. Így tudd, magos jegynek higj.

Kelt 1676. Dec. 27—1677-d. Jan. 5-dikéig.

Drinápolyban.

XVIII.

IV. Mohammed.

Bírák és ítélők példánya, jelességnek és beszédnek bányája, Mevlana, Buda bírása (növekedjék jelessége).

Császári magos jegynek érkezéssel tudva legyen, hogy a fenírt törvényszék alá tartozó Körös városának lakosai magos trónomhoz folyamodván felterjeszték, miszerint városukra átkozott hajdúk jöven, őket öldösní és öldözní kezdék, vagyonukat pedig és élelmőket elrabolták. Illy esetben mikor ők az átkozott hajdúkból törvényesen néhányat megölnek, a budai helytartók *) mind egyházi, mind polgári törvény ellenére tőlük vérpénz fejében 1000—1500 tallért követelnek s őket ekként sanyargatják. Mivel az iránt hogy polgári és egyházi törvény ellenére vérpénz fejében semmi ne követeltessek, magos rendeletet kértek, a rendelet, miszerint egyházi és polgári törvény ellenére ne bántassanak, kifolyt, s parancsoltam, hogy császári döntvényem érkeztekor az e tekintetben kibocsátott rendeletem szerint

*) T. i. maga Szulejdzeri.

cselekedjél, s a fenírt ügyet jól megvizsgáld, vajjon a felterjesztéssel megegyez-e, megegyeznének esetére pedig ezen túl rajtuk a budai kormányzók által, olly ürügy alatt, hogy hajdút öltek, törvényellenesen erőszakot elkövetni és tőlük vérpénzt szedni ne engedj. Az egyházi és polgári törvény s a császári rendelet ellenére senkinek sem engedvén valamit tennie, a fenírt ügyben új rendeletet ne várj. Így tudd, magos jegynek higj.

Kelt 1677. Január 26—Február 4-kéig.

Drinápolyban.

XIX.

Jelen iratnak oka, hogy a budai törvényszék alá tartozó Körös városa jobbágysai közül jelen okiratnak előmutatói Furtus Pál, Furtus Gáspár fia, Gazár Pál, Gazár Gergely fia, és Mihály deák, Kis Albert fia, és mások mint felperesek, Handán csaus alperes ellen Ibn Abdallah elnöksége alatt a törvényszék előtt a pört megindíták, mondván: „Handán csaus, mint tolmács, a fenírt város lakosaitól élelmet, szénát, füstölt húst, vaját, tehenet, 20 szekér fát s egyéb eleséget évenként követelt minden császári rendelet nélkül s annak daczára, hogy a fenírt követelésnek elhárítására kezökbe főhatalmú rendelet adatott volt.“ Kérték tehát, hogy az megtekintessék s a fenírt czikkeket követelő Handán csaus meggátolására fogantatba vétessék. Vallatás után Handán csaus mond, hogy a körösi lakosoknak régóta volt szokásuk afféléket tolmácsaiknak kiszolgáltatni. De miután a kezöknél volt magos rendelet Handán csaus előtt felolvastatott, és miután annak világos tartalmában a fenírt czikkeknak a tolmács számára kiszolgáltatása tiltva van, ennél fogva a magos rendelet szerint az említett Handán csausnak, daczára hogy tolmács, a fenírt város jobbágysaitól affélét követelni megtiltatott. Kezökbe tehát ezen kötelezvényt adtuk.

Kelt 1677. július 19-dikén.

Fetül: A parancs mint benfoglaltatik.

Mus z t h a f a
budai kádi.

Aláírva:

Mus z t h a f a
csausnagy.

Mus z t h a f a
a nőtlének
(seregnek)
helyettes tiszte.

Mehmed
önkéntesek
helyettese.

Elhadzs Mehmed
örök helyettes
tiszte.

Ibrahim
jancsárok
helyettes tiszte.

Budakeszi
Ahmed aga.

Mehmed efendi
könyvtartó.

XX.

Körösnek valóságos birái, és más híres neves jobbagyok.

Értésül adatik, hogy a fenírt városnak lakosai a budai tanácshoz jöni menni szokott seregbelieknek elégséges élelmet szoktak adni, de ezek meg nem elégedvén vele, törvényellenesen elszedik holmijokat, s őket ekként bántják. Megakasztásukra rendeletet kértek, s az elküldetett. Érkeztekor illő, hogy az efféléket meggátoljátok, az ellenszegülőt pedig nyomban követvén, Budára hozzátok. Ti pedig, lovasok és gyalogok, ha csak fillérnyi zsarlásról hallunk valamit, az így kézre kerültek minden kegyelem nélkül, másnak példaadásul, meg fognak fenyítetni.

Kelt 1684. Május hó 13-dikán.

(Hely nélkül.)

Buda.

XXI.

Kormányzó!

Hatalmas, méltóságos, jelen létéhez a könyörgésnek illő gyöngyeit és dícséretnek jeles újhaldait ajándékoztunk után, értésül adjuk, hogy kerületében fekvő, Szeged alá tartozó császári kamarajavadalmú Körös városának lakosai közül Tasi Márton nevűnek 10 darab marhája eloroztatván, ő azok nyomát keresi. A körösiek szintén itt panaszkodtak, s ime ezért küldjük a barátságos levelet. Érkeztekor reméljük, hogy a jobbagyokat pártolni fogván, az e jegyet hozó fennemlített jobbagyok mellé biztos embert ad, miszerint mindaddig keressék, míg meg nem kerülnek. Önnek pedig legyen rá gondja, miként az ilyen orzókat kézre kerítse és megbüntesse, a tartományról pedig a panaszokat elhárítsa. Ha a fenírt jobbagyok ügye ez ízben elhanyagoltatik, innen fognak megbízott emberek küldetni, mert a fenírt kerületből orzásról ide panaszra jövő jobbagy számtalan. Eddigelé is megannyi levél küldetett önhöz. Kormányzása alatt illyesminek történnie ildomos-e? Olly annyira értesítének (a jobbagyok) nyomorgattatásuk felől, miszerint ha a könyörülő kormány által e kerületben barangoló rablók meg nem lesznek büntetve s kiírtva, kibujdosásuk elkerülhetlen. Másként nem boldogúlhatnak. Alkalmasint az ide érkezett magos rendeletben s a fővezir ő méltósága leveleiben önnek meghagyatik, hogy a jobbagyokat pártolja. Hogy tehát annyian

nem ide, hanem Nándor-Fejérvárra menendnek a fővezirhez, az könnyen megtörténhetik s Önt azért értesítjük barátilag, hogy ott önről rossz szó ne hintessék. A fenírt ügyre tehát gondot fordítván, annyi rablót kézre keríttessen és őket büntetés alá vonja, miszerint a jobbágyok és alattvalók megmentetvén, békében élhessenek. Ekként tessék felfogni. Egyébiránt élete és rangja folyvást növekedjék!

(év nélkül.)

Mehmed oghlu

Budán.

XXII.

Dzsäfer pasa *)

Ti, kik Iszlám serege részéről száguldozók és portyázók vagytok!

Értéstökre adatik, hogy Körös városának lakosai ide jöttek, s a múlt évi fejadót kifizették, s innen városukba visszaküldettek. A nevezettek személyén tehát, szekerükön és állataikon, valamint a városbeli lakosokon valami módon bántás ne történjék. A rendelet szerint cselekedjete.

Kelt 1686-d. Julius 22-dikén.

Felül a nagy pecséten:

Bízom Teremtőmben,

Dzsäfer — szolgája.

XXIII.

A tanácstól kladott jegy iratának oka, hogy a budai kincstár alá tartozó Körös városának lakosai, az e folyó 1688-d. évre jegyzőkönyvileg fizetni szokott adójukat elhozták, s azt egészben a császári tábor kincstáránál átadták.**) Mivel a fenírt adóból semmi fizetni valójuk hátra nem maradt, kezökbe e jegy adatott, hogy mástól ne háborgattassanak és újra adófizetésre ne szoríttassanak. Ezért is a tanács jegye szerint kell intézkedni.

Kelt 1688. Augusztus 18-dikán.

(Hely nélkül.)

*) Ekkor nándor-fejérvári, később 1687—1697 temesvári helytartó; elesett a zentai ütközetben 1697. Sept. 11-én.

**) Nándor-Fejérvárott. — Ez oklevélben Körös még mindig a budai kincstárhoz tartozónak van írva, jóllehet Buda és vidéke már ekkor nem volt a törökök birtokában.

XXIV.

Formula Juramenti Servorum Communium
Oppidi Körös.

Hogy az te Hadnagyi tisztvedben igazan serenyen es jó lelki(is)merettel tehetséged szerent el jársz Biraidnak s tanacsidnak minden Varosod es Ecclesiad meg maradasára valo dolgokban engedelmeskedel őket meg becsüllöd s szavokat fogadod, ha mikoron kivantatik az Varmegyével valo ki menetel magad vonogatasa nélkül ki mégy, masokat is személy valogatás nélkül ki menni kenszeriteszsz, mind itthon az Varosban mind kívül az városon, az Ecclesia tisztaságára vigyász a varasnak akarmi jóvát magadeva nem tészed, ha valaholott hallasz czegeres vetekben előket, lopokat, gyilkosokat, Paraznakat, Isten szent neve karomlokat, Al korcsma arulokat (dohany szivókat) azokat el nem halgatod hanem Szemelly valasztás nélkül elő mondod, Sőt az neked engedtetett hatalom szerént erdemek szerént megis bünteted, Senkinek Szemellyét, Atyafisagát, baratsagát, szomszedsagát nem nézed hanem tisztod s hivatalod szerént azoknak büntetésekbén eljárva, mind ezekre magadat az mint az emberi gyarlosag engedi jó lelki ismerettel kötelezed, Isten teged ugy segellyen.

N. Körös városa 1636-ban kezdődő régi jegyzőkönyvéből.

XXV.

(1693.)

A Senior esküvésének formája.

Én N. N. Körös Schólának Seniora szentül esküszöm s fogadom, hogy mind azokra, mellyek e közönséges társaságnak előmenetelire s boldogságára néznek gondott viselked: és minden személy valogatás nélkül tanuló társaimnak vétkeket igaz lelkjismerettel edgyaránt fel jedzem: olly törvényi hatalmat mellyet a törvény nekem nem engedett magamnak nem tulajdonítok: a társaságnak javait hűségesen meg tartom: ennek a Schólának Igazgatoinak, miképpen ezek a törvények kívánnják engedelmeskedem: azoknak becsületeket, mind városbéliek előtt, mind akivül valók előtt, mind pedig tanuló társaim előtt óltalmazom s megtartom; és hogy, semmiképpen társaim között vagy Mester ellen, vagy városbéliek ellen, vagy Lelkj-Tanito ellenn öszve

esküvés, össze zendülés ne legyen reárendázok el távosztatom: a Scholán belől a magyarul beszélőkre is vigyázok: a Coetus ételeit igazán elősztom: senkinek azokbul az igazság kívül bosszút nem teszek. Társaimnak vétkeket elsőben Mesteremnek, az után azoknak a kiknek illik meg jelentem; a mértékletes természet kívül tobzódásra részegségre magamat nem adom; hanem józan, kegyes, szent és mások előtt fénlő s jó példájú életet élek: sőt még tanuló társaimat is a bornak mértékletlen italától mind a Scholában mind Scholán kívül meg tartoztatom, a veszekedőket, avagy a bormiat természet felet meg terhelteket mellém vivén más jozan élő társaimat meg vizsgálom. Az Oeconomustól reggel fel költvénn, tanuló társaim velünk edgyüt és a Scholán kívül le feküdtenek e avagy pedig valakik porta zárás után kin marattak, tisztességes avagy gyanos, rossz háznál voltak, s meddig voltak szorgalmatosan meg vizsgálom. Ezeknek és ezekhez hasonló Scholáknak becsületit s meg maradásatt néző jó dolgoknak végben vitelére (a mint a romlott természet engedj) magamat ígérem kötelezem. Isten engem úgy segéllyen.

A n. körösi iskola régi jegyzőkönyvéből.

60-17109

1164

(48)

20219/70

